

Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi

Kastamonu University
Journal of Economics and
Administrative Sciences
Faculty

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

KASTAMONU UNIVERSITY

**JOURNAL OF ECONOMICS
AND ADMINISTRATIVE
SCIENCES FACULTY**

Cilt: 1	No: 1	Ay Yıl	Vol:1	Issue: 1	Month Year
Sahibi Prof.Dr. Seyit AYDIN Rektör			Owner Prof.Dr. Seyit AYDIN Rector		
Genel Yayın Yönetmeni Prof.Dr. Yaşar AKTAŞ Dekan			General Publishing Manager Prof.Dr. Yaşar AKTAŞ Dean		
Editör Prof.Dr. Yaşar AKTAŞ			Editor Prof.Dr. Yaşar AKTAŞ		
Editör Yardımcısı Yrd.Doç.Dr. Serkan DİLEK			Assistant to Editor Assistant Prof.Dr.Serkan DİLEK		
Lisan Editörleri Yrd Doç.Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI Okutman Mustafa Öztürk AKÇAOĞLU Okutman Mehmet BOLLUK Okutman Hayati TABAN			Language Editors Assistant.Prof .Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI Lecturer Mustafa Öztürk AKÇAOĞLU Lecturer Mehmet BOLLUK Lecturer Hayati TABAN		
Danışma Kurulu/ Advisory Board					
Prof.Dr. Yaşar AKTAŞ			Kastamonu Üniversitesi		
Prof.Dr. Fatma DOĞRUEL			Marmara Üniversitesi		
Prof.Dr. Suut DOĞRUEL			Marmara Üniversitesi		
Prof.Dr. Osman Zekayi ORHAN			İstanbul Gelişim Üniversitesi		
Prof.Dr. Mümin ERTÜRK			İstanbul Arel Üniversitesi		
Prof.Dr. Nurdan ASLAN			Marmara Üniversitesi		
Prof.Dr. Koray BAŞOL			İstanbul Arel Üniversitesi		
Prof.Dr. Sinan BAYRAKTAROĞLU			Yıldırım Beyazıt Üniversitesi		
Prof.Dr. Suat OKTAR			Marmara Üniversitesi		
Prof.Dr. Ercan EREN			Yıldız Teknik Üniversitesi		
Prof.Dr. Yusuf SÜRMEK			Karadeniz Teknik Üniversitesi		
Prof.Dr. Bayram ÇOŞKUN			Muş Alpaslan Üniversitesi		
Prof.Dr. Sudi APAK			İstanbul Beykent Üniversitesi		
Prof.Dr. Tuncay Asuna KUTLU			Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi		
Doç.Dr. İlhan AKSOY			Kastamonu Üniversitesi		
Doç.Dr. Nuray TERZİ			Marmara Üniversitesi		
Doç.Dr. Hüsamettin İNANÇ			Dumlupınar Üniversitesi		
Doç.Dr. Ercan TAŞKIN			Dumlupınar Üniversitesi		
Doç.Dr. Mahmut ZOLTUK			Dumlupınar Üniversitesi		
Doç.Dr. Mehmet Serhat YILMAZ			Kastamonu Üniversitesi		
1. Sayının Hakemlerin / Reviewers of Volume 1.					
Prof.Dr. Osman Zekayi ORHAN			İstanbul Gelişim Üniversitesi		
Prof.Dr. Nurdan ASLAN			Marmara Üniversitesi		
Prof.Dr. Şenol DURGUN			Gazi Üniversitesi		
Doç.Dr. İlhan AKSOY			Kastamonu Üniversitesi		
Yrd.Doç.Dr. Tahir BENLİ			Kastamonu Üniversitesi		
Yrd.Doç.Dr. Ercan ÖĞE			İstanbul Aydın Üniversitesi		
Yrd.Doç.Dr. Ahmet Tolga TÜRKER			İstanbul Arel Üniversitesi		
Yrd.Doç.Dr. Yavuz GÜLOĞLU			Kastamonu Üniversitesi		
Yrd.Doç.Dr. Filiz CİCİOĞLU			Sakarya Üniversitesi		
İletişim/ Contact					
Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı 37100 Kastamonu/ Türkiye Tel/Phone: +90 366 215 09 02 Faks/Fax: +90 366 215 22 08					
Bu dergi yılda iki defa yayınlanır			This journal is published two times in a year		

SUNUŞ

Yılda iki kez yayımlayacağımız hakemli Kastamonu Üniversitesi kapsamında ilk elektronik-dergi olma özelliğine sahip olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-dergimizin ilk sayısını ilginize ve eleştirel görüşlerinize saygıyla sunuyoruz.

İlk sayımız, İktisadi ve İdari Bilimler alanından oluşan dört katkı içermektedir. Dergide yayımlanan çalışmalara Üniversitemiz internet sayfasındaki <http://iibf.kastamonu.edu.tr/index.php/tr/anamenu-dergimiz-arsiv-tr> linkinden ulaşılabilir.

Bu sayı, **Doç.Dr. Nuray TERZİ**'nin "Finansal Entegrasyon Sürecinde Türkiye'de Bankacılık Sektörünün AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması", **Hayati TABAN**'ın "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve Stratejik Derinliğin Bu Bağlamda İncelenmesi", **Yrd. Doç.Dr. Battal YILMAZ**'ın "Türkiye'de Bakan Yardımcılığı Uygulamasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme" ve **Doç.Dr. Ertan EFEGİL** ve **Sibel ÖZSAVAŞ**'ın "Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Öneme Genel Bir Bakış: Türkiye, Avrupa Birliği ve Uluslararası Petrol Şirketleri" başlıklı makalelerden oluşmaktadır.

Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2011-2012 öğretim yılında İşletme Bölümü'ne ilk kez öğrenci almıştır. 2012-2013 öğretim yılında ise, İşletme Bölümü yanı sıra İktisat Bölümüne de birinci ve ikinci öğretim kapsamında öğrenci alımını sürdürmüştür. Hızla başlayan istikrarlı süren eğitim-öğretim süresinde öğrenci sayımız 24 yabancı öğrenciyle birlikte 382'ye ulaşmıştır. Varolan öğretim üyesi kadrolarının genişlemesiyle Kastamonu ili ve çevresinin sorunlarına yönelik araştırmalarına ağırlık verilecektir. Böylece kendi öğretim elemanlarımızın çalışmalarını da gelecek sayılarda bulacaksınız. Öğretim üyelerimiz fakülte olarak eğitim ve öğretimi Türkiye'nin varolan sorunlarına çözüm üreten, nitelikli, üstün başarılı biçimde sürdürmektedir.

İlk sayımızın yayımlanmasıyla Kültür Bakanlığı ISSN iznini almanın yolu açılmıştır. Bunu ASOS'a başvurumuz izleyecektir. Giderek taranan endeksler kapsamına girmek için gerekli girişimler gerçekleştirilecektir.

Fakültemiz ve dergimizin yayınlanması için gerekli destek ve katkısını bizden esirgemeyen rektörümüz sayın **Prof.Dr. Seyit Aydın**'a teşekkür eder, minnetlerimi sunarım. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi elektronik-dergisi, bilimsel etik ve evrensel standartlardan ödün vermeyen titiz anlayışı, yayın politikasının en başına yerleştirmiştir. İlerleyen yayın hayatı ile e-dergimiz bilim çevrelerinin takdirini kazanmayı kendine şiar edinmiştir.

Bu vesile ile ilk sayımızın yazarlarına ve hakemlerimize değerli katkılarından dolayı en derin teşekkürlerimi sunarken, emeği geçen tüm arkadaşlarımı ve özellikle **Yrd.Doç.Dr. Serkan DİLEK**'i başarılı çalışmalarından dolayı kutlar, şükranlarımı sunarım. İkinci sayımızda nitelikli çalışmalarda buluşmak umudu ile tüm ilgililere saygılarımla iyi okumalar dilerim.

Prof.Dr. Yaşar AKTAŞ
Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dekanı

TC. Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Sayı 1. Cilt.1
İçindekiler

Finansal Entegrasyon Sürecinde Türkiye’de Bankacılık Sektörünün AB Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması Sayfa:5-20
Doç.Dr. Nuray TERZİ

Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve Stratejik Derinliğin Bu Bağlamda İncelenmesi Sayfa: 21-31
Hayati TABAN

Türkiye’de Bakan Yardımcılığı Uygulamasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme Sayfa:33-41
Yrd.Doç.Dr. Battal YILMAZ

Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemine Genel Bakış: Türkiye, Avrupa Birliği ve Uluslararası Petrol Şirketleri Sayfa:43-61
Doç.Dr. Ertan EFEGİL
Sibel ÖZSAVAŞ

Yazım Kuralları Sayfa:63

FİNANSAL ENTEGRASYON SÜRECİNDE TÜRKİYE'DEKİ BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN AB BANKACILIK SEKTÖRÜ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Nuray TERZİ*

Özet: AB'de bankacılık sektörü euro'ya geçiş ile birlikte finansal entegrasyon açısından önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Birlik içinde bankacılık sektörünün entegrasyonu için birçok düzenleme yapılmış, bu durum AB bankaları arasında rekabeti güçlendirmiştir. Tam üyeliğe aday ülke statüsündeki Türkiye'de, AB'de yaşanan gelişmeleri takip etmek ve bu gelişmelere ayak uydurmak zorundadır. Özellikle reel ekonomi için kaynak sağlayan bankacılık sektörünün AB gelişmelerine uyum sağlaması önemlidir. Bu çalışma ile Türkiye'de bankacılık sektörünün, AB bankacılık sektörü ile temel göstergeler açısından karşılaştırılması yapılarak finansal entegrasyon açısından mevcut durumu analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Finansal Entegrasyon

JEL Kodu: G15, G21

BANKING SECTORS IN THE EU AND TURKEY IN THE PROCESS OF FINANCIAL INTEGRATION: A COMPARISON OF BASIC INDICATORS

Abstract: The banking sector in the European Union has improved with the introduction of euro in terms of financial integration. EU made many regulatory for the integration of banking sector and this strengthened competition among EU. Turkey should follow the developments in EU, and adapt to these developments as a status of candidate country for full membership. Especially, it is important to adapt these developments for banking sector as a source of real economy. This study provides a comparison between EU banking sector and Turkey's banking sector in terms of basic indicators and analyzes current situation in the process of financial integration.

Key Words : Banking Sector, Financial Integration

JEL Code: G15, G21

---

*Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, nurayterzi@marmara.edu.tr

1.Giriş

Ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi, reel sektörlerin rekabet üstünlüğünü koruyabilmesi finansal piyasaların büyümesi ve derinleşmesi ile mümkün olabilmektedir. Ancak, ekonomik krizleri tetikleyen en önemli unsurun da, finans ve bankacılık sektöründe yaşanan olumsuz gelişmeler nedeni ile ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Bu da finansal sektöre ilişkin gelişmelerin sürekli gözlenip, düzenlemelerin dinamik bir biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Türkiye ekonomisinin 2000-2001 krizi öncesi içinde bulunduğu istikrarsız ortam Türkiye’de bankaların AB bankalarıyla rekabet gücünü azalmasına neden olmuştur. Uzun süren yüksek kamu açıkları ve enflasyon, bankacılık sektörünün gelişimini engellemiş, Türkiye ekonomisi finansal krizler ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’de finans sektörü Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile yeniden yapılanma sürecine girerek, bankalarını yeniden yapılandırılmış, düzenleyici ve denetleyici çerçeve sağlamlaştırılmış, sektörün sermaye tabanı güçlendirilmiştir. Modern risk yönetim ilkeleri, daha iyi raporlama standartları ve şeffaflık ilkelerinin öncelikli hale gelmesi ile piyasa disiplini sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, sorunlu bankalar sistemden uzaklaştırılmış, yapısal reformlar yapılmış ve finans sektörü olası krizlere dayanıklı hale getirilmeye çalışılmıştır.

Bankacılık kesimine ilişkin yapılan düzenlemelerin, ülke içi ve dünya genelindeki istikrar ortamı ile birleşmesi, sektöre olan güveni artırmıştır. Aynı zamanda ekonomik büyüme hız kazanmış, enflasyon kontrol altına alınmış ve mali disiplin kurulmuştur.

Ayrıca, Dokuzuncu Kalkınma Planı ile de, Finansal Hizmetler 2007-2013 vizyonu, “*Global ekonomi ile entegrasyonu sağlayarak uluslararası kurumlarla hizmet alışverişinde bulunan ve yurt dışına finansal hizmet ihraç eden, uluslararası rekabet gücü yüksek, risk yönetimi ve kurumsal yönetim ilkelerine hakim olarak piyasa disiplinine uyum sağlayan, yenilikler yaratarak istikrar içinde Avrupa’nın ilk beş sıralamasında yer alacak bir finansal hizmetler sektörü*” oluşturmak olarak belirlenirken, finansal hizmetler sektörünün hedefleri tespit edilmiştir.

AB’de bankacılık sektörü de euro’ya geçiş ile birlikte finansal entegrasyon açısından önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Birlik içinde bankacılık sektörünün entegrasyonu için birçok düzenleme yapılmış, bu durum AB bankaları arasında rekabeti güçlendirmiştir. Rekabetçi ortam AB’de birleşme ve devralmaları artırmıştır.

Tam üyeliğe aday ülke statüsündeki Türkiye’de, AB’de yaşanan gelişmeleri takip etmek ve bu gelişmelere ayak uydurmak zorundadır. Özellikle reel ekonomi için kaynak sağlayan bankacılık sektörünün AB gelişmelerine uyum sağlaması önemli olacaktır.

Bu bağlamda, Türkiye’de Ulusal Program ve AB Müktesabatına Uyum çerçevesinde, Basel II’nin Türkiye’de faaliyet gösteren bankalarca uygulanmasına ilişkin çalışmalar, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından sürdürülmektedir. Basel II düzenlemeleri, sermaye yeterliliği, özkaynak, iç sistemler, kamuya açıklanacak finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotlar ile derecelendirme kuruluşlarının yetkilendirilmesine ve faaliyetlerine ilişkin konuları kapsamaktadır (KEP, 2011:65). Basel II düzenlemelerine ek olarak getirilen Basel III Sermaye Uzlaşısı ile de risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi, krizlere dayanıklılığının artırılması ve daha şeffaf hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışma, Türkiye’de bankacılık sektörünün, AB bankacılık sektörüne finansal entegrasyon açısından uyumun temel göstergelerden yararlanarak incelemektedir. Bu amaçla, izleyen bölümde AB’de finansal entegrasyonun tarihsel gelişimi verilmiş, finansal entegrasyona ilişkin politikaları anlatılmış ve AB’de bankacılık sektörünün mevcut durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye’de finansal entegrasyonun tarihsel gelişimi ortaya konulmuş ve Türkiye’de bankacılık sektörünün mevcut durumu ortaya konulmuştur. Son bölümde de AB bankacılık sektörü ile Türk Bankacılık sektörü temel göstergelerden

yararlanılarak karşılaştırılmış ve finansal entegrasyon açısından uyumu analiz edilmeye çalışılmıştır.

2. AB Finansal Entegrasyon Sürecinin Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu

2.1 Tarihsel Süreç

AB'nin temel amacı mal, hizmetler, işgücü ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayarak, buna uygun piyasaların yaratılmasıdır. 1957'de Roma Anlaşması ile ortaya konan bu amaç, 1985 yılında yayımlanan mali entegrasyona ilişkin Beyaz Belge ve 1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi ile gerçekleştirilmeye çalışılmışsa da 1989 yılında kabul edilen İkinci Bankacılık Direktifine kadar az sayıda yasal düzenleme yapılabilmektedir. AB komisyonu tarafından çıkartılan AB direktifleri, bankacılık alanında gerçekleştirilecek olan düzenlemelerin niteliğini ve kapsamını belirleyen düzenlemelerdir. 1977 yılında kabul edilen Birinci Bankacılık Direktifi, ev sahibi ülke kuralı çerçevesinde sınır ötesi şubeleşmeye imkan tanımış, fakat uluslararası farklılıkların giderilmesinde etkili olamamıştır. 1989 yılında yayımlanan İkinci Bankacılık Direktifi, uyumlaşma, karşılıklı tanıma ve menşe ülke denetimini esas almıştır. Ayrıca, AB üyesi ülkelerin farklı bankacılık sistemlerini birbirleriyle uyumlaştırmak için 1986 yılından itibaren banka denetimi, sermaye yeterliliği, ödeme gücüne ilişkin standartlar, kara para aklama, tüketici kredileri ve bilançoların konsolide edilmesine yönelik çok sayıda direktif yayınlamıştır. 1998 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine dair Konsey Direktifi'nin kabulü, 1999 yılında euro'nun tedavüle girmesi, Finansal Hizmetler Eylem Planı'nın kabulü, Avrupa Bankacılık sektörünün önündeki yasal engellerin kaldırılması ve finansal entegrasyonun sağlanmasına yönelik önemli düzenlemeler olmuştur (Erdönmez, 2004:68).

Ayrıca, AB'de finansal piyasaların entegrasyon konusunda üye ülkelerin katılımı ile 2000 yılında Lizbon ve 2001 yılında Stockholm'de yapılan toplantılarda önemli adımlar atılmıştır. Bu toplantılarda, finansal hizmetler alanında tek pazar oluşturulmasının önündeki engellerin kaldırılması ve mevzuattaki mevcut boşlukların giderilmesi için gerekli önlemlerin alınmasına karar verilmiştir.

2004 yılında Avrupa Birliği Konseyi tarafından yayımlanan "Finansal Hizmetler Eylem Planı" raporu ile bütünleşmiş ve rekabetçi bir bankacılık sektörünün oluşturulması, üye ülkelerin denetim otoritelerinin benzer hususlarda benzer çözümler getirmeleri ve sınır ötesi faaliyetlerde bulunan bankaların denetiminden sorumlu otoriteler arasında eşgüdüm sağlanması için hedefler ortaya konulmuştur (ÖİK,KP:32).

AB'nin bankacılığı düzenleyen çok sayıda direktifi, entegrasyon sürecinin gerçekleşmesinde önemli olmuştur. Bu açıdan entegrasyon sürecine ilişkin üç farklı düzenlemeden bahsedilebilir: İhtiyatlı düzenlemeler, düzenlemelerden kaynaklanan ve sektöre doğrudan uygulanan kısıtlamalar ve kredi kuruluşlarından talep edilen bankacılık ürün ve hizmetlerine ilişkin bilgilerle ilgili düzenlemeler (Erdönmez, 2004:69): *İhtiyatlı düzenlemeler*, banka iflaslarına yol açan negatif dışsallıklar ile asimetrik bilgi sorunları gibi sistemden kaynaklanan sorunların giderilmesine yöneliktir. *Düzenlemelerden kaynaklanan ve sektöre doğrudan uygulanan kısıtlamalar* ise, kredi kuruluşlarının piyasaya girişleri, şube açmaları ve başka bölgelerde faaliyet göstermelerine ilişkindir. *Kredi kuruluşlarından talep edilen bankacılık ürün ve hizmetlerine ilişkin bilgilerle ilgili düzenlemeler*, bankacılıkta eksik bilgidan kaynaklanan sorunların giderilmesine yöneliktir.

Mevcut araştırmalar, AB'de finansal entegrasyon sürecine ilişkin alınan kararların olumlu sonuçlandığını göstermektedir. Örneğin, Staverek vd. (2011:27) tarafından yapılan çalışmaya göre euro para piyasası tam olarak finansal entegrasyonunu gerçekleştirmiş durumdadır. Benzer biçimde, kamu tahvillerinin finansal entegrasyon derecesi oldukça yüksektir. Ancak, euro

bölgesi hisse senetleri piyasasının finansal entegrasyonudüğer piyasalara göre daha geridedir. Avrupa Birliği'nde özellikle tahvil piyasaları, kredi piyasalarına göre daha fazla entegre bir durumdadır (Rajan ve Zingales, 2003, Baele vd, 2004, Jappelli ve Pagano, 2008:39). Bununda nedeni, kredi piyasalarında borç alanların heterojenliği ve kredi piyasasına ilişkin bilgi eksikliğidir.

AB'de yapılan düzenlemeler ile Euro'nun uygulamaya girişifinansal entegrasyon sürecini hızlı bir biçimde artırmakla kalmamış aynı zamanda bölgede önemli kazanımları da beraberinde getirmiştir. Özellikle finansal entegrasyon süreci, reel ekonomi üzerinde etkili olmuştur (Jappelli ve Pagano, 2008:3). Finansal entegrasyon süreci benzer şekilde, Avrupa ülkelerinin potansiyel gelişimleri üzerinde etkili olarak, büyümelerini pozitif yönde etkilemiştir (Jackson, 2009:31).Euro'nun girişi ile parasal politikalar daha açık hale gelmiş, çoklu ekonomik bölge yapısını daha şeffaf hale getirmiştir. Alınan kararlar, 2007 yılı öncesinde Avrupa ekonomileri üzerinde ve küresel piyasalarda olumlu beklentileri beraberinde getirmiştir.Euro bölgesi enflasyonu ve faiz oranları azalmış, enflasyon beklentileri daha düşük ve istikrarlı düzeyde olmaya başlamıştır. Bu dönemde, tüm başarıların sonucu olarak da Avrupa Merkez Bankası, küresel piyasalarda kendi kredibilitelerinioluşturabilmiştir. Makro ekonomik istikrardaki olumlu gelişmeler de, Avrupa finansal entegrasyonunun gelişiminidesteklemiştir. Döviz kuru riskinin azaltılması ve daha geniş yatırımcı havuzu ile artan talep bu sürece yardım etmiş ve bankalararası para piyasalarını geliştirmiştir.Bankalararası para piyasasının hızlı gelişimine para politikası ve likidite işlemlerine ilişkin düzenlemeler katkı sağlamıştır (Knight, 2007:1).

Ancak 2000'li yılların sonuna doğru yaşanan küresel finansal kriz ve euro borç krizi Avrupa Birliği finans piyasalarının entegrasyonunuolumsuz etkileyen süreçler olmuştur.Avrupa finansal hizmetler sektörünün faaliyetleri, krizle birlikte azalmış, finansal hizmetler sektörünün hacmi 2008 yılında % 0.3 daralmıştır.Üstelik kriz sadece finans sektörünüdeğil, aynı zamanda tüm ekonomik faaliyetleri de olumsuz yönde etkilemiş, finansal kurumların yanında, birey ve şirketler olumsuz etkilenen ekonomik birimler olmuşlardır (EC, 2009:19).

2.2 Mevcut Durum

AB-27 ülkelerinin mevcut veriler itibariyle bankacılık piyasası temel göstergeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Tablo 1). Buna göre AB-27'de banka sayısı 2010 yılı itibariyle 6.825'tir. Banka şube sayısı 215.000 dir.

Tablo 1: AB-27 Temel Bankacılık Göstergeleri, 2010

Banka Sayısı	6.825
Banka şube Sayısı	215.000
Banka Aktifleri (trilyon euro)	42,92
İlk 6 bankanın toplam aktifleri (trilyon euro)	10,44
İlk 10 bankanın toplam aktifleri (trilyon euro)	15, 01
İlk 6 bankanın yoğunlaşma oranı, toplam aktiflerin yüzdesi	% 24,3
İlk 10 bankanın yoğunlaşma oranı, toplam aktiflerin yüzdesi	% 35
Toplam banka mevduatları (trilyon euro)	17.1
Toplam banka kredileri (trilyon euro)	17.7

Kaynak: EBF, EU Banking Sector, Facts and Figures, 2011/2012

AB-27'nin toplam banka aktifleri 43 trilyon euro'ya yaklaşmıştır. AB-27 içinde ilk 6 bankanın toplam aktifleri 10,44 trilyon euro, ilk 10 bankanın toplam aktifleri ise 15,01 trilyon euro olarak gerçekleşmiştir. Toplam banka aktifleri açısından ilk 6 bankanın yoğunlaşma oranı % 24,3 ilk 10 bankanın yoğunlaşma oranı ise % 35'tir. Toplam aktiflerin yoğunlaşma

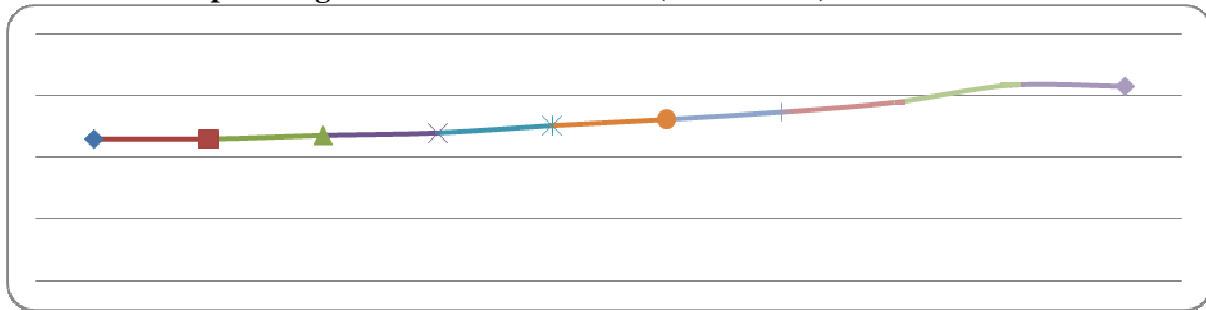

yüzdeleri açısından AB-27 bankacılık sektörünün rekabetçi bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

AB-27'nin toplam banka mevduatı ise 17,1 trilyon euro, toplam kredileri ise 17,7 trilyon euro olarak gerçekleşmiştir. AB bankacılık sektörü, topladıkları mevduatın hepsini krediye dönüştürebilmektedir.

Bankacılık sektörünün temel işlevlerinden biri reel sektöre aracılık ederek ülke ekonomisinin büyümesine yardımcı olmaktır. AB bankacılık sektörünün de reel sektöre ne kadar aracılık ettiği bu açıdan önem taşır. Finansal aracılık faaliyetlerinin ölçümü için M2/GSYİH ya da kredi /GSYİH gibi temel finansal oranlardan yararlanılabilir. Bu oranlar, finansal sektörün hacmi, finansal aracılığın derinliği hakkında önemli bilgiler sunar. Aşağıdaki grafikte AB ülkelerinin 2001-2010 arası M2/GSYİH oranının gelişim seyri verilmektedir. Buna göre, bu parasal toplam AB ülkelerinde 2009 yılına kadar bölgede artmış, 2009 ve 2010 yılında ise aynı seviyede kalmıştır (Grafik 1). Küresel finans krizi ile birlikte finansal aracılık işlevlerinde durgunluk yaşanmıştır.

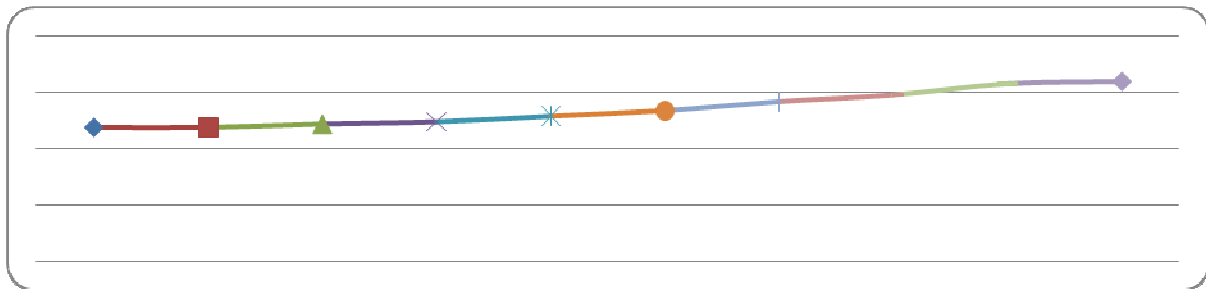
Grafik 1: Avrupa Birliği'nde Finansal Derinlik (M2 /GSYH)

Kaynak: Terzi, 2011.

Kredilerinin GSYİH'ya oranı ise 2001 yılından bu yana Avrupa Birliği'nde artmış, 2009 sonrasında ise aynı kalmıştır (Grafik 2). Bu gösterge açısından da AB ülkeleri bankacılık sektörünün aracılık düzeyi küresel finans krizi ile birlikte durgunluk içine girmiştir.

Grafik 2: Avrupa Birliği'nde Finansal Aracılık Düzeyi, (Krediler /GSYH)

Kaynak: Terzi, 2011.

Bir diğer önemli finansal gösterge de kredi derinliği bilgi endeksidir. Bu endeks kredi kararlarının alınmasında dikkat edilen önemli bir göstergedir. Kredi derinliği bilgi endeksi Avrupa Birliği'nde 2005 -2007 arası dönemde daha yüksek iken, krizle birlikte bu endekste de bir azalma olmuştur (Tablo 2).

Tablo 2: Kredi Derinliği Bilgi Endeksi

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
4	5	5	5	4	4	4

(Kaynak: Worldbank databank).

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında 2007 yılına kadar AB bankacılık sektörünün finansal entegrasyon açısından önemli gelişmeler kaydettiğini, özellikle Euro'nun AB piyasalarına

giriş ile bölgede ekonomi üzerinde olumlu etkide bulunduğunu söyleyebiliriz. Ancak küresel finansal krizle birlikte, finansal entegrasyon süreci yavaşlamış, Euro bölgesindeki ülkeler arasında 2008 yılının ikinci yarısından itibaren finansal işlemlerde azalma görülmeye başlanmıştır.

3. Türkiye’de Finansal Entegrasyon Sürecinin Gelişimi ve Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu

3.1 Tarihsel Süreç

Türkiye ekonomisi finansal entegrasyon sürecine, 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe giren “Yapısal Değişim Programı” ile başlamış, Türk finans sistemi 1980’li yıllarda iç liberalizasyonu, 1989’dan itibaren de dış finansal liberalizasyonu sağlayarak finansal entegrasyon sürecine girmiştir. İç finansal liberalizasyon uygulamaları ile ülke içinde daralmaya yol açan kontroller ve sınırlamalar kaldırılmış, nominal faiz oranları arz ve talebe göre para piyasasında belirlenmeye başlanmıştır. Dış finansal liberalizasyon kapsamında ise uluslararası finansal piyasalar ile bütünleşme sağlanmıştır.

Türkiye’de finans piyasaları 1980 yılına kadar korumacı politikalarla yönetilmiştir. 1970’lerin ortalarından itibaren görülmeye başlayan ekonomik bunalım 24 Ocak 1980’de bir dizi istikrar tedbirlerini gündeme getirilmesini zorunlu kılmış, 1980’den itibaren uygulamaya konulan iç ve dış finansal serbestleşme politikaları, 1989’da çıkarılan 32 sayılı Karar ile sonuçlanmış ve sermaye hareketleri tamamen serbestleşmiştir. 1988 yılında faizler tamamen serbest bırakılmış, döviz ve sermaye hareketlerine ilişkin olarak TCMB bünyesinde Döviz ve Efektif Piyasası oluşturulmuştur. Bu dönemde finansal araçlar yapılandırılmış ve finansal araçlar çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. 1990 yılında Kambiyo Rejimi daha da liberalleştirilerek Türk Lirası’nın konvertibilite özellikleri güçlendirilmiş ve 32 sayılı Karar’da yapılan değişiklikle, TL ile ihracat ve ithalat serbest bırakılmıştır.

Ancak, döviz piyasasındaki istikrarsızlıklar, kamunun iç/dış borcundaki artış ve fiyat istikrarsızlığı 1994 krizi ile sonuçlanmıştır. 1990’lı yıllar boyunca sürdürülen dışa bağımlı büyüme stratejisi diğer yandan 1997 Asya ve 1998 Rusya Krizinin de etkileriyle Türkiye ekonomisi bu yıllardadarboğaza sürüklenmiştir. 2000 yılında uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programı, 2000-2001 yıllarında bankacılık kesiminde yaşanan likidite sıkıntısı nedeniyle ile son bulmuş ve Kasım 2000- Şubat 2001 krizleri ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu tarihten itibaren finans piyasaları için pek çok düzenlemenin yer aldığı bir dönem başlamıştır.

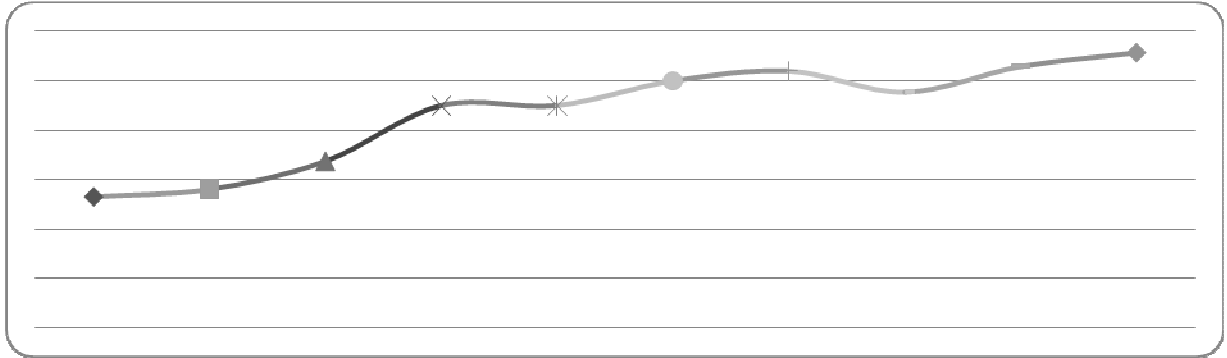
Bu zaman diliminde çok sayıda bankanın sistem dışına çıkması, yeniden yapılandırma, birleşme ve devirler, hisse alımları, stratejik yatırımlar, düzenleyici çerçeve, risk yönetimi, küresel sermaye katılımı ve piyasa dinamikleriyle yeniden şekillenen sektörde bankaların görece payları değişmiştir. Türkiye’de Bankacılık Sektöründe 2001-2011 döneminde toplam 16 adet devir ve birleşme gerçekleşmiştir. Söz konusu birleşme ve devirler büyük ölçüde 2001-2006 döneminde yoğunlaşmıştır. Bu dönemden sonra da bankacılık sistemine ilişkin hisse alımları ve stratejik yatırımlar devam etmiştir (BDDK,2010:4-5).

Mevzuat altyapısındaki gelişmeler, Türkiye’de bankacılığının büyüme potansiyelini destekleyecek şekilde daha da güçlendirilmiştir. Muhasebe, düzenleme ve denetim standartları geliştirilmiş ve iyi yönetim ilkeleri yaygınlaştırılmıştır. Modern risk yönetim ilkeleri, daha iyi finansal raporlama standartları ve şeffaflık ilkelerinin öncelikli hale gelmesi piyasa disiplini kuvvetlendirmiştir.

2000’li yıllarda finans kesimine ilişkin yapılan düzenlemelerin etkilerini bazı temel bankacılık göstergelerinden yararlanarak gözlemleyebiliriz. Bankacılık sektörüne ilişkin temel göstergelerden ilki kredilerin toplam aktifler içindeki oranıdır. Kredilerin toplam aktifler

indeki oranı 2002 yılından 2011 Eylül ayına kadar yukarı doğru bir trend izlemiştir. Piyasaya verilen krediler bu dönemde sürekli artış göstermiştir (Grafik 3).

Grafik 3: Kredilerin Toplam Aktifler İçindeki Payı, 2002-2011

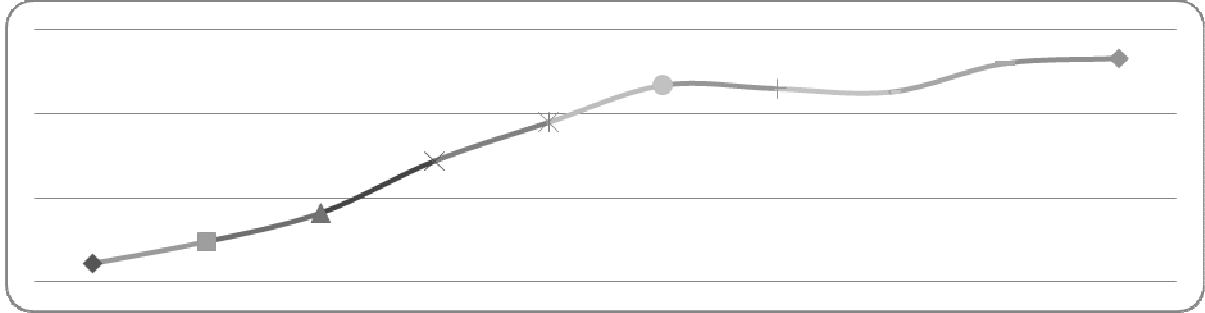

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

2002-2011 yılları arasında tüketici kredilerinin toplam aktifler içindeki payı sürekli yükselmiş ve yaklaşık 12 kat artmıştır. 2007 yılına kadar hızla artan tüketici kredilerinin toplam aktifler içindeki payı, 2007 – 2009 yılları arasında bir miktar azalmış, daha sonra tekrar artma eğilimine girmiştir (Grafik 4).

Grafik 4. Tüketici Kredilerinin Toplam Aktifler İçindeki Payı, 2002-2011

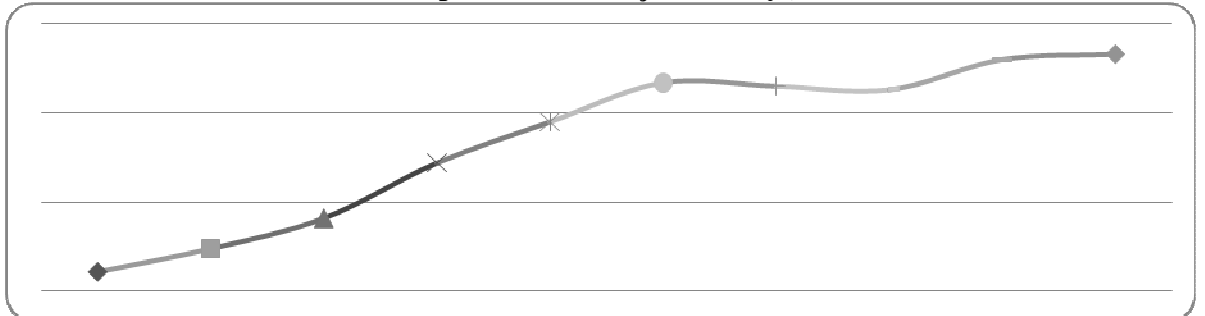

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

Grafik 5, aynı zamanda tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payının da arttığını işaret etmektedir. 2007 yılına kadar hızlı bir yükselme içinde olan tüketici kredilerinin payı, 2009 yılının sonuna kadar azalma göstermiştir. Bu yıldan sonra tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payı artmıştır.

Grafik 5: Tüketici Kredilerinin Toplam Krediler İçindeki Payı, 2002-2011

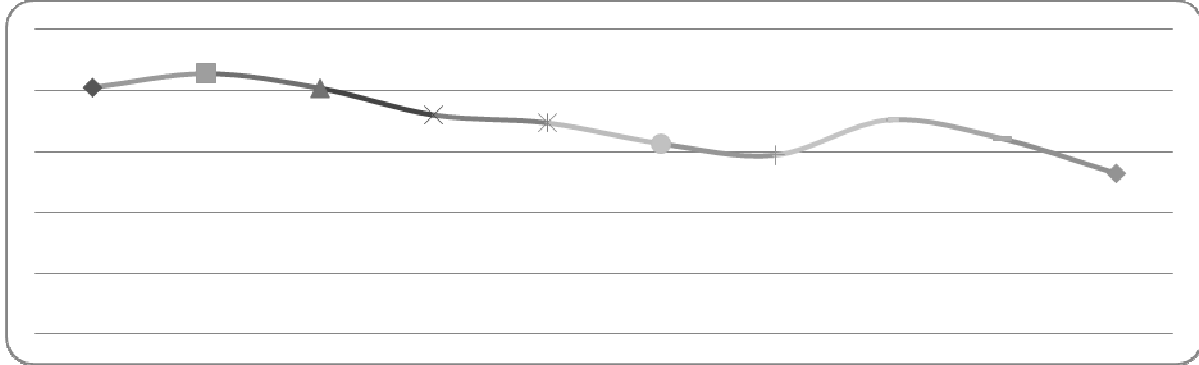
*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

Menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı 2003 yılından itibaren azalmaya başlamış, bu eğilim 2008 yılına kadar sürmüştür. 2008 yılından sonra yeniden menkul değerlere dönüş

başlasa da 2009 sonra yine menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı azaltılmaya başlanmıştır (Grafik 6).

Grafik 6: Menkul Değerlerin Toplam Aktifler İçindeki Payı, 2002-2011

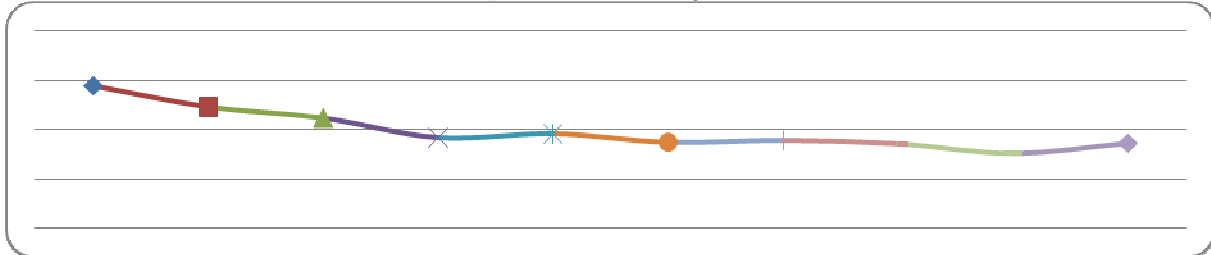

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

Toplam mevduatlar içinde yabancı para mevduatının payı 2002 yılından itibaren azaltmıştır. 2006 – 2011 yılları arasında yabancı para mevduatının payı, toplam mevduatlar içinde % 30-40 arasında değişmektedir (Grafik 7).

Grafik 7: Yabancı Para Mevduatın Toplam Mevduat İçindeki Payı, 2002-2011

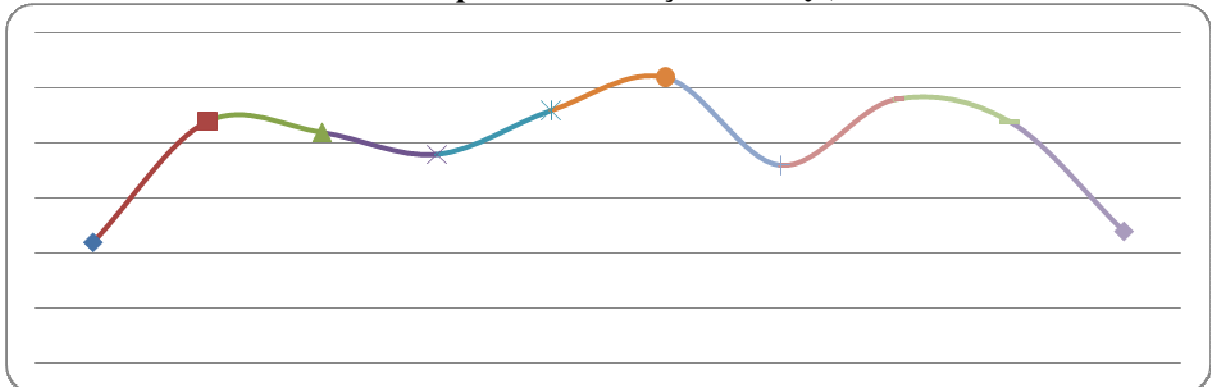

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

Bankacılık sektörünün dönem net karının toplam aktifler içindeki payı 2002-2011 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. 2002 -2011 yılları arasında dönem net karının toplam aktiflere oranı % 1 ile % 2.5 arasında değişmektedir (Grafik 8).

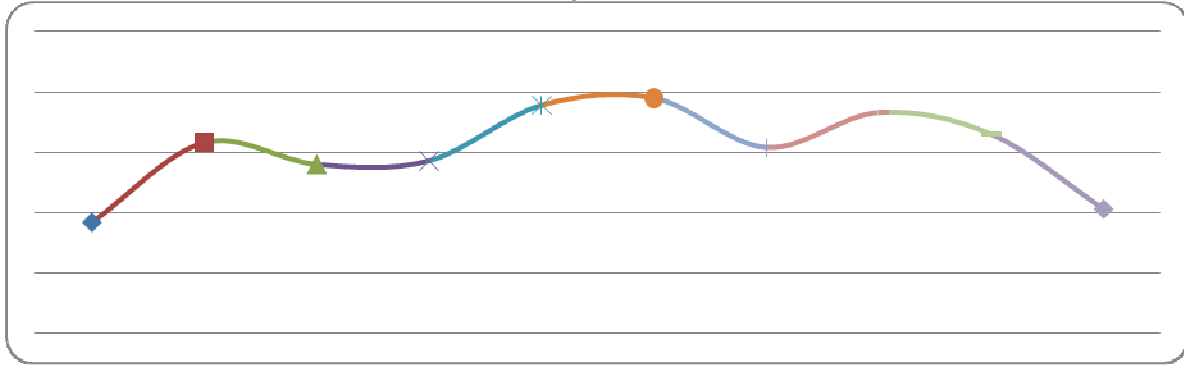
Grafik 8: Dönem Net Karının Toplam Aktifler İçindeki Payı, 2002-2011

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

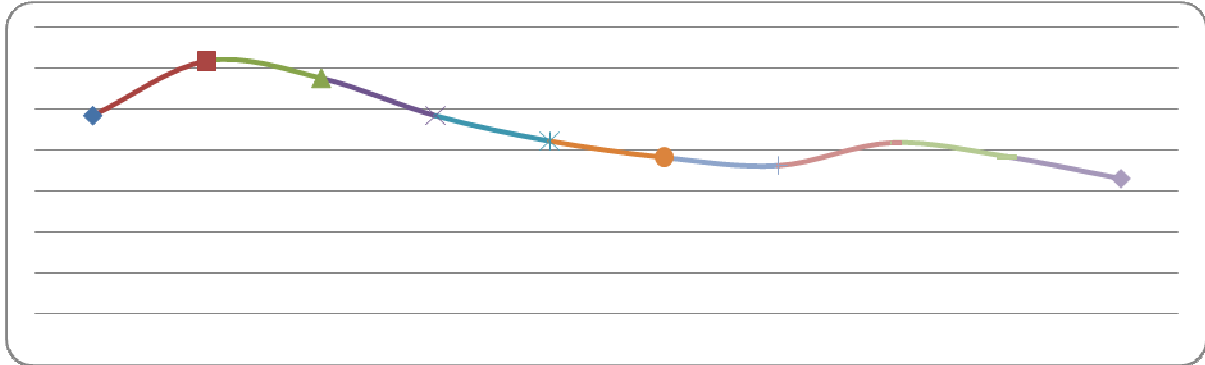
Dönem net karının özkaynaklar içindeki oranı da benzer şekilde 2002-2011 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. 2007 yılında % 20'ye yaklaşan dönem net karının özkaynaklar içindeki oranı, bu yıldan itibaren azalmış, 2008 yılında tekrar artırılmaya çalışılsa da yeniden 2002 yılındaki % 10 seviyelerine inmiştir (Grafik 9).

Grafik 9: Dönem Net Karının Özkaynaklar İçindeki Payı, 2002-2011

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

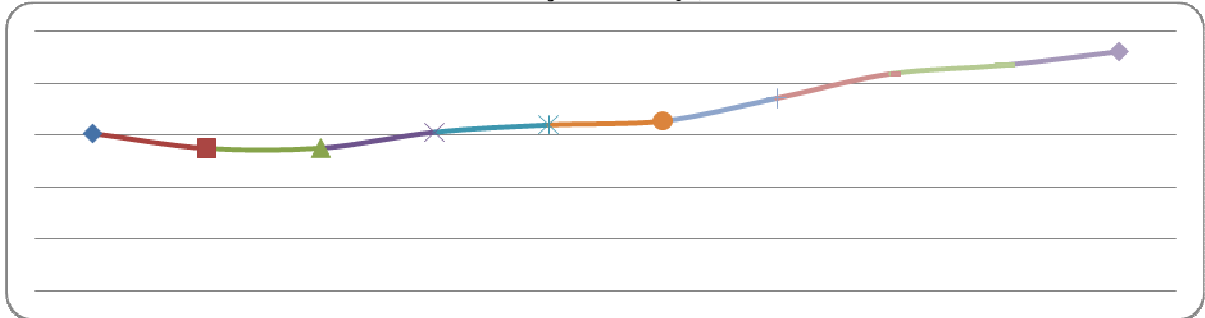
Finans kesiminin düzenlenmesinde ve bankaların sermaye yapılarının güçlenmesinde Uluslararası Ödemeler Bankası bünyesinde faaliyet gösteren “Basel Bankacılık Denetim Komitesi”nin belirlediği sermaye yeterlilik standartlarının Türkiye’de uygulanmaya başlamasının önemli etkisi olmuştur. Sermaye yeterlik oranı, 2003 yılında % 30 ile 2002-2011 yıllarının en yüksek değerine ulaşmıştır. Bu yıldan itibaren 2008 yılına kadar azalan oran, 2009 yılında biraz artsa da, yine azalma eğilimine girmiş ve % 16 seviyelerine düşmüştür (Grafik 10). Sermaye yeterlik oranı % 16, asgari seviyenin üzerinde gerçekleşmiştir.

Grafik 10: Sermaye Yeterlik Oranı, 2002-2011

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

Bankacılık sektörünün önemli temel göstergelerinden biri olan aktiflerin GSYH’ya oranı, 2003 yılından itibaren önemli oranda artış göstermiştir. Bankacılık sektörünün ülke ekonomisindeki yeri artmıştır (Grafik 11).

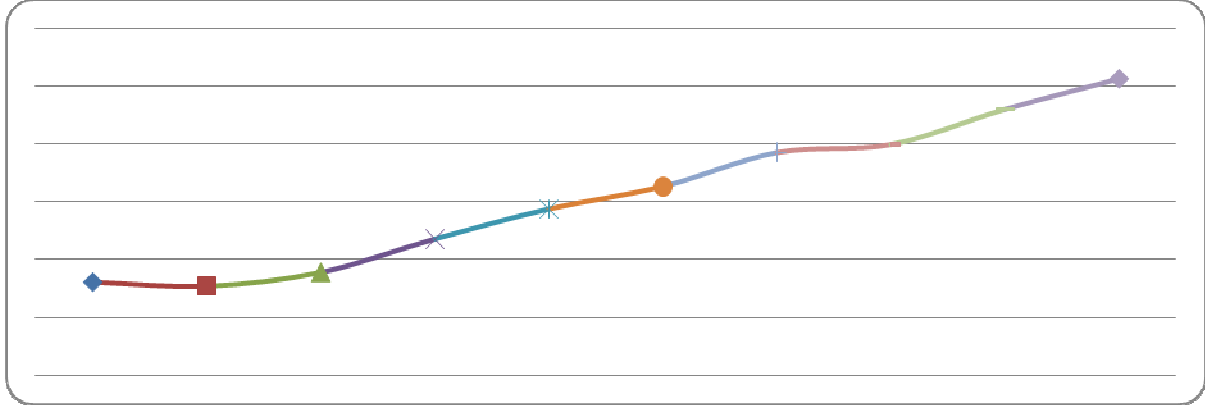
Grafik 11: Bankacılık Aktiflerinin GSYH İçindeki Payı, 2002 - 2011

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

Son yirmi yıldır yerel ekonomilerin artan serbestleşmesi, piyasaların uluslararası düzeyde bütünleşmesi ile finansal hizmetlere erişimin kolaylaşması finansallaşmayı hızlandırmıştır. Küresel ölçekte uluslararası sermaye hareketleri güçlü bir artış eğilimine girmiştir. Türkiye bu akımlardan görece küçük bir pay almasının yanında, uluslararası net sermaye girişini artırmıştır. Finansallaşmanın sunduğu fırsatlar Türkiye’de bankacılık sektöründe de etkili olmuş ve finansal derinlik göstergeleri artış eğilimi göstermiştir. Bankacılık kredilerinin GSYH’ya oranı 2002-2011 yılları arasında hızla artmış ve 2002 yılındaki % 18 seviyelerinden 2011 yılında % 50 seviyelerine ulaşmıştır. Finansal aracılık hizmetlerinin yaygınlaşmasının ülke ekonomisine katkısı artmış, piyasa finansal derinlik kazanmıştır (Grafik 12).

Grafik12: Bankacılık Kredilerinin GSYH’ya oranı

*Eylül

Kaynak: TBB, BDDK, TÜİK

Özetle, Türk Bankacılık sektörü 2000-2001 krizi sonrasında gerçekleştirdiği yeniden yapılandırmayı, dinamik bir biçimde sürekli hale getirmiş ve küresel krizden daha az etkilenerek çıkmıştır. 2009 yılında yaşanan ve hala devam eden küresel kriz, hemen her ülkenin finans ve reel sektörlerinde olumsuz etki yaratmıştır. Küresel finans ve bankacılık sektörü, uluslararası çaptaki bazı yatırım bankalarının tasfiyesi, bazılarının devlet yardımları ile ayakta kalabildiği, risklerin ve belirsizliklerin arttığı bir süreç ile sonuçlanmıştır. Buna karşılık güçlü yapıları ile Türkiye’de bankalar, küresel sermayenin güvenli yatırım fırsatları arayışları için iyi birer alternatif haline gelmiştir.

3.2 Mevcut Durum

Son yirmi yıldır ulusal ekonomilerin artan serbestleşmesi, piyasaların uluslararası düzeyde bütünleşmesi ile finansal hizmetlere erişimin kolaylaşması finansallaşmayı hızlandırmıştır. Türkiye ekonomisi de bu gelişmelere uyum sağlamakla birlikte, küresel finans kriz, finansal hizmetlerdeki gelişimi yavaşlatmıştır. Bankacılık kesiminde 2008-2009 yıllarında bilanço riskleri hızla artmış, yurtdışı kaynakimkanları daralmış, likidite ihtiyacı yükselmiştir. Ancak, bankaların bilançolarının sağlam olması ve risklerin dengeli dağılması yanında, ilgili kurumlar tarafından alınan önlemler, etkin kamusal denetim ve başarılı risk yönetimi sayesinde Türkiye’de bankacılık sistemi 2009 yılını güven içinde geçirmiş ve ekonomik faaliyetin finansmanına destek olmaya devam etmiştir (TBB, 2010:5).

Krizde çok sayıda ülkede mevduata yüzde 100 garanti getirilirken, finansal kurumlara kamu desteği sağlanırken, Türkiye’de mevduat güvencesinde değişikliğe ve bankalara kamu desteğine ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak, ekonomik faaliyetin hızla daralması, işsizliğin artması ve dış talebin azalması nedeniyle kredi riski artmış, kredi talebi ciddi ölçüde daralmıştır. Buna karşılık, bütçe açığı nedeniyle büyüyen kamu kesiminin borçlanma ihtiyacı çok büyük ölçüde bankalar tarafından karşılanmıştır (TBB, 2010:5).

Küresel kriz sonrası gelinen durum itibariyle bankacılık sektöründeki gelişmeler aşağıdaki tabloda özetlenmeye çalışılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart 2012

Personel Sayısı	195.547
Şube Sayısı	10.579
Aktif Toplamı	1.229 Milyar TL
Krediler	699,1 Milyar TL
Takipteki alacaklar	19,8 Milyar TL
Menkul Değer Yatırımları	285,3 Milyar TL
Özkaynaklar	153,2 Milyar TL
Net Kar	6.124 Milyon TL
SYR	% 16,56

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Sayı 2012/2, Mart 2012.

Mart 2012 itibariyle Türk Bankacılık Sektörü 195.547 kişi ve 10.579 adet şube ile faaliyet göstermektedir. Bankacılık sektörünün aktif toplamı 2012 yılının ilk çeyreğinde 1.229 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Yine Mart 2012 itibariyle bankacılık sektörü kredileri 699,1 milyar TL'dir. Bankacılık sektörü kredilerinin toplam aktifler içindeki payı % 56,9'dur. Bankacılık sektörü toplam kredilerinin %43,6'sı kurumsal/ticari kredilerden, %32,9'u bireysel kredilerden, %23,5'i ise KOBİ kredilerinden oluşmaktadır.

Sektörün takipteki alacakların Mart 2012 itibarıyla 19,8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Takipteki alacaklarda en fazla artış bireysel kredilerde gözlenmiş, bireysel kredileri takipteki kurumsal/ticari krediler, takipteki KOBİ kredileri izlemiştir. Sektörün takipteki alacaklarındaki artışın, kredilerin temerrüt olasılığındaki yükselmeden ziyade, son yıllarda kredi portföyünde yaşanan büyümeye bağlı olduğu ifade edilmektedir.

Sektörün menkul değerler yatırımı, Mart 2012 itibariyle 285,3 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Bankalar, menkul değer plasmanlarını artırmaktan ziyade kredi kullandırma eğiliminde olmaya devam etmektedir. Bu açıdan menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payı azalmaktadır.

Sektörün özkaynakları, Mart 2012 itibariyle 153,2 milyar TL'ye ulaşmıştır. Özkaynaklarda gözlenen artış, büyük ölçüde dönem net karı ile menkul değerler değerlendirme farklarındaki artıştan kaynaklanmıştır (BDDK, s.2012:6) Bankacılık sektörünün özkaynaklarının öngörülen büyüme hedefini tutturulması için gerekli kredi büyümesini destekleyecek durumda olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte uluslararası piyasadan kaynaklanan mevcut sorunlar, cari denge ve enflasyonun seviyesi dikkate alındığında kaynak kısıtının bir süre daha devam etmesi, kredi standartlarının yüksek, kredi koşullarının ise sıkı olmaya devam etmesi anlamına gelmektedir (TBB, 2012:38).

Bankacılık sektörü dönem net karı Mart 2012'de 6.124 milyon TL'ye yükselmiştir. Sektör karının artışında yükselen net faiz marjı belirleyici olmaktadır. 2012 yılının ilk çeyreğinde sektörün sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) %16,56 olarak gerçekleşmiştir.

Özetle, bankacılık sektörünün krediler yoluyla ekonomik faaliyetinin desteklenmesine, büyümenin sürdürülmesine katkısı devam etmiş, ancak ek yüklerin etkisiyle özkaynakların büyümesinin sınırlı kalmasına yol açmıştır.

4. AB ve Türkiye'deki Bankacılık Sektörünün Finansal Entegrasyon Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümde AB ve Türkiye'de bankacılık sektörü seçili temel göstergelerden yararlanılarak karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde, AB bankacılık sektörünün bugünkü düzeyinin Türkiye'deki bankacılık sektörü için bir hedef kabul edildiğinde, hem iki sektör arasındaki farklılıklar, hem de Türkiye'de bankacılık sektörünün avantajlı ve dezavantajlı yönleri ortaya konulmuş olacaktır.

Aşağıdaki tabloda, AB-27 ve Türkiye’de Bankacılık sektörünün 2002-2010 yılları arasındaki banka sayısı verilmiştir.

Tablo 4: Banka Sayısı, Türkiye – AB-27 Karşılaştırması

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	59	55	53	51	50	50	49	49	49
AB-27	-	9.054	8.902	8.683	8.507	8.354	8.509	8.358	6.825

Kaynak: EU Banking Structures 2010, OECD İstatistikleri, EBF

Tabloya göre, Türkiye ekonomisinde 2002-2010 yılları arasında banka sayısı azalmıştır. 2002 yılında 59 olan banka sayısı 2010 yılında 49’a düşmüştür. AB ülkelerinde de banka sayılarında önemli bir miktar azalma olmuştur. 2003 yılında 9.054 olan banka sayısı, 2010 yılı itibariyle 6.825’e düşmüştür. AB-27 içinde ortalama olarak bir ülkeye düşen banka sayısı 253’tür. Türkiye’de banka sayısı 5 katına çıkarılabildiği takdirde AB ortalamasını yakalayabilecektir.

AB-27 ve Türkiye’nin 2002-2010 yılları arasında şube sayısı ise Tablo 5’de yer almaktadır. Tablo 5’e göre Türkiye’de şube sayısı 2002-2010 yılları itibariyle sürekli olarak artmış ve 10.072’ye ulaşmıştır. AB’de ise 215.000 şube bulunmaktadır. AB’de 2008’e kadar artan banka şube sayısı, küresel finansal kriz ve euro bölgesi borç krizinin etkisiyle bu tarihten itibaren azalmıştır. Türkiye bankacılık kesimi 2010 itibariyle AB bölgesi ortalaması olan banka şube sayısı 7.963 sayısını aşmış durumdadır.

Tablo 5: Banka Şube Sayısı, Türkiye – AB 27 Karşılaştırması

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	6.321	6.267	6.474	6.568	7.302	8.144	9.304	9.581	10.072
AB-27	202.315	206.956	211.442	214.925	228.648	233.889	238.021	229.532	215.000

Kaynak: EU Banking Structures, 2010, TBB, EBF

Tablo 6 ise temel bankacılık göstergeleri açısından AB-27 ve Türkiye’de bankacılık sektörünün karşılaştırmasını sunar.

Tablo 6: Temel Bankacılık Göstergeleri, AB-27 – Türkiye Karşılaştırması (2010)

	AB-27	Türkiye
Kişi Başına Aktif €	83.832	6.712
Toplam Aktif / GSYH	349	88,6
Nüfus / Personel Sayısı	165	381
Nüfus / Banka Sayısı	73.000	1.489.795
İstihdam / Banka Sayısı	376	3902
Kişi Başına Mevduat €	34.200	3573
Kişi Başına Kredi €	35.400	3759
Mevduat / GSYH	139	47
Kredi / GSYH	144	49
Kredi / Mevduat	103	105
ATM sayısı	434.200	27.604
ATM başına kişi	1160	2.645
POS	8.8 milyon	1.8 milyon

Kaynak: EBF, BDDK

Tablo 6’ya göre, AB-27’de kişi başına aktif, Türkiye’nin 12 katından daha fazladır. Toplam aktiflerin GSYH’ya oranı AB’de % 349 iken Türkiye’de toplam aktifler GSYH’nın % 88,6’sını oluşturmaktadır. Toplam aktifler AB’de GSYH’yı aşmıştır. Toplam aktiflerin GSYH’ya oranı açısından Türkiye’de bankacılık kesimi AB bankacılık kesiminin gerisinde kalmaktadır.

Bankalarda çalışan personelin hizmet vereceği kişi sayısı banka hizmetlerinin kalitesi bakımından önemlidir. AB ortalamalarına göre bankalarda çalışan bir personelin hizmet verdiği kişi sayısı 165, Türkiye’de ise 381 kişidir.

Yine AB’de banka başına düşen kişi sayısı 73.000 iken, Türkiye’de 1.489.795’tir. Türkiye’de bir bankaya düşen nüfus sayısı da oldukça fazladır. AB’de bir bankanın ortalama istihdam ettiği kişi sayısı ortalama 376, Türkiye’de ise 3.902’dir.

Mevduatlar açısından baktığımızda kişi başına düşen mevduat AB’de 34.200 euro, Türkiye’de kişi başına düşen mevduat 3.573 euro’dur. AB’de kişi başına düşen kredi miktarı 35.400 euro, Türkiye’de 3.759 euro’dur. Türkiye’de bankacılık sektörü gerek kişi başına düşen mevduat gerekse kişi başına düşen krediler açısından AB bankacılık sektörünün gerisinde yer almaktadır.

AB ortalamalarına göre toplam mevduatın GSYH’ya oranı yüzde 139’dur. Türkiye’de mevduatın GSYH’ya oranı % 47’dir. Benzer şekilde, kredilerin GSYH’ya oranı, % 144 iken Türkiye’de bu oran % 49’dur. Kredi kullanımı AB ülkelerinde GSYH’yı aşmıştır. AB ülkeleri gerek mevduatın toplanması gerekse kredi kullanımı açısından Türkiye bankacılık sektörünün ilerisindedir. Türkiye’de tasarruf oranının düşüklüğünün mevduat oranının az olmasında rol oynadığı, buradan temelle de mevduatın azlığının kredi kullanımı da etkilediği ifade edilebilir.

Önemli finansal aracılık göstergelerinden olan mevduatın krediye dönüşüm oranı 2010 yılı itibarıyla AB’de % 103, Türkiye’de % 105’tür. Her iki bölgede de toplanan mevduatın hepsi krediye dönüştürülmektedir.

Tablo 7: AB-27 ve Türkiye, 2010

Ülke	Nüfus	Banka	Şube	İstihdam	Aktif (milyar €)	Kredi, (milyar €)	Mevduat (milyar €)
Belçika	10.918.405	105	4.087	61.467	1.163	405	550
Almanya	81.772.000	2.093	38.183	657.100	8.305	3.232	3.163
Yunanistan	11.282.751	62	4.183	65.682	462	258	209
İspanya	46.152.925	337	43.164	263.715	3.252	1.990	1.889
Estonya	1.350.000	15	191	5.000	20	17	15
Fransa	65.075.310	305	28.633	434.311	7.830	2.393	2.133
İrlanda	4.581.269	78	780	35.150	1.168	433	269
İtalya	60.626.442	760	33.640	318.949	3.809	2.052	1.631
Kıbrıs	803.800	152	910	12.765	133	61	70
Lüksemburg	511.800	147	226	26.255	769	191	266
Malta	417.608	23	127	3.797	49	23	21
Hollanda	16.654.979	86	2.491	131.656	2.260	985	811
Slovakya	5.435.273	29	1.047	18.234	55	34	39
Slovenya	2.050.189	19	741	11.966	50	34	24
Avusturya	8.387.742	843	4.176	79.661	977	364	306
Finlandiya	5.376.678	313	1.605	24.696	440	143	117
Portekiz	10.636.979	37	6.240	58.871	506	289	195
Bulgaristan	7.504.868	30	5.961	33.940	38	26	24
Çek Cum.	10.532.770	41	1.993	39.262	167	87	111
Danimarka	5.560.628	123	1.598	44.186	827	517	200
Macaristan	9.996.000	45	1.670	39.875	121	75	49
Letonya	2.229.000	31	223	11.616	31	20	16
Litvanya	3.329.000	22	729	9.947	24	17	13
Polonya	38.200.037	646	14.170	176.915	292	199	170
Romanya	21.500.000	42	6.170	66.753	80	49	41
İsveç	9.415.570	114	1.883	40.779	653	264	233
İngiltere	62.435.709	327	10.400	425.000	8.844	3.557	4.563
Türkiye	73.000.000	49	10.072	191.207	490	274	261

Kaynak: EBF

Teknolojik gelişmeler de finansal entegrasyon açısından önem taşır. Zira finansal entegrasyonun hız kazanmasında önem taşır. Bunun bir ifadesi olarak burada ATM ve POS sayıları dikkate alınmıştır. Toplam ATM sayısı AB ülkelerinde 434.200'dür. Aynı yıl itibarıyla Türkiye'de ATM sayısı 27.604'dür. ATM başına düşen kişi sayısı AB'de 1160, Türkiye'de 2.644'tür. Toplam POS sayısı AB'de 8.8 milyon, Türkiye'de 1.8 milyon'dur.

Tablo 7'de AB-27 ile Türkiye'nin ülke bazında 2010 yılı için bir karşılaştırmasını vermektedir. Karşılaştırmada ülke nüfusu, banka ve şube sayısı, bankacılık sektörü istihdamı, banka aktifleri, kredi ve mevduat göstergelerinden yararlanılmıştır. Tabloya göre, Türkiye nüfus açısından Almanya'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. Ülkelerin sahip olduğu banka sayısı açısından 17.sırada yer almaktadır. Bankacılık sektörünün şube sayısı açısından 7. sırada, bankacılık sektörünün istihdam ettiği personel sayısı açısından ise 6. sırada gelmektedir. Türk bankacılık sektörü aktif büyüklük açısından 14. sırada yer almaktadır. Yine Türk Bankacılık sektörü verilen krediler açısından 12. sırada yer alırken, toplanan mevduatlarda 11. sırada yer almaktadır.

5. Sonuç

Yukarıdaki veriler ışığında finansal sektörde ağırlıklı bir paya sahip olan Türk bankacılık sektörünün temel göstergeler açısından AB-27 ortalamalarının gerisinde yer alırken, tek tek ülke bazında incelediğinde ise pek çok AB ülkesini geride bıraktığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak Türkiye'de bankacılık sektörünün, Avrupa Birliği ülkelerininbazılarına göre küçük bir ölçeğe sahip olsa da Türk bankacılık sektörünün yüksek bir büyüme potansiyeline sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türk bankacılık sektörü kredilendirme mevduat toplama, aktif büyüklük ve istihdam açısındanpek çok Avrupa ülkesine göre önemli bir avantaja sahiptir.

Nitekim, 2001 krizi sonrasında Türk finans ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, istikrarlı ve doğru makro ekonomik politikalar, Türk finans sektörünün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdekine kıyasla, küresel krize daha hazır ve güçlü girmesini sağlamıştır. Alınan tedbirler ve iyi kriz yönetimi sayesinde, Türkiye ilk ve en hızlı toparlanmaya başlayan ülkelerden biri olmuş, 2009 yılının son çeyreğinden itibaren tekrar hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Türkiye finans ve bankacılık sektörü yasal, kurumsal ve teknik altyapı açısından da önemli bir noktaya gelmiştir. Türk finans ve bankacılık sektörü, Avrupa Birliği'ne uyumlu mevzuat ve teknolojik donanıma sahip ve AB finans kurumları ile bütünleşmeye hazır sektörlerden biri olarak görülmektedir.

Yukarıdaki göstergeler açısından Türk bankacılık sektörünün AB-27 bankacılık sektörünün gerisinde olması, Türkiye'nin AB bankacılık sektörü ile rekabet edemeyeceği ya da finansal entegrasyona uyum sağlayamayacağı şeklinde yorumlanmamalıdır. Türk bankacılık sektörü, AB bankacılık sektörü ile rekabet edebilir seviyededir. Kaldı ki yaşanan krizlerden en az etkiyle çıkan Türk bankacılık sektörüdür. Bu da krizlerle deneyimli bankacılık sektörümüzün rekabet seviyesinin gelişme kaydettiğinin önemli bir göstergesidir.

Ayrıca, bankacılık temel göstergelerinde optimal seviyenin tercih edilmesinde fayda vardır. Zira bazı AB ülkeleri, Türk bankacılık sektörüne göre temel finansal göstergelerde daha ileride olmalarınarağmen, euro krizinin etkileriniyaşamaktan kurtulamamışlardır. Üstelik, Türk bankacılık kesimi devlet desteği almadan ayakta kalabilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, Finansal Hizmetler 2007-2013 vizyonunu Avrupa'nın ilk beş finansal hizmetler sektörü olmak üzere belirlemiştir. Bu açıdan da AB'nin ilk beş hizmetler sektörü olmasından ziyade sürdürülebilir bankacılık sistemine sahip olmak sürekli krizler ile karşılaşılan ülkelerde daha önemli hale gelmektedir.

Türkiye açısından en önemli risk, AB üyesi ülke ekonomilerinde yüksek kamu borçları nedeniyle yaşanabilecek sıkıntılar ve darboğazlara bağlı olarak dış ticaretin yarısına yakın kısmını gerçekleştirdiğimiz AB pazarındaki zorluklardan kaynaklanabilecektir. Türkiye ayrıca

Orta Doğu'da ortaya çıkan gelişmelerin yaratacağı daralmaları ve muhtemel petrol ve doğal gaz fiyatı artışlarının etkisini de göz önüne almak zorundadır. Bu zorluklar dış ticaret ve cari açığa yansiyacaktır. Özellikle cari açığın GSYH'daki payının kritik sınırları zorlaması, hem Türkiye ekonomisi hem de Türk finans sektörü üzerinde olumsuz etkide bulunabilecektir.

Ayrıca, bankacılık sektörü, özel sektör yatırımlarını ve alt yapı yatırımlarının sürdürülmesi ve ihracat artışının korunması açısından önemlidir. Dünya ekonomisinde büyümenin yavaşlaması, kredi talebinin de yavaşlamasına neden olabilir. Bu da yatırımların ve büyümenin finansmanında iç tasarrufların öneminin giderek artmasına neden olacaktır. Bankacılık sektöründe iç tasarruf oranının yükselmesini sağlayacak politikaları desteklemesi önemli olacaktır.

Kaynakça

Baele, Lieven; Annalisa Ferrando; Peter Hördhal; Elizaveta Krylova and Cyril Monnet (2004), "Measuring Financial Integration in the Euro Area," **ECB Occasional Paper Series**14.

BDDK (2010), Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Aralık.

BDDK (2012), Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Mart 2012.

European Commission, (2009), European Financial Integration Report.

European Banking Federation,EBF (2012), EU Banking Sector, Facts and Figures, 2011 /2012.

Erdönmez, P.A.(2004), "Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü" **Bankacılar Dergisi**, Sayı 50, 2004.

Jackson, K. James (2009), The Financial Crisis: Impact on and Response by The European Union, Congressional Research Service, 7-5700.www.crs.gov 1-39.

Jappelli, T. M. Pagano, (2008), Financial Market Integration under EMU, Economic Papers, 312, European Commission,<http://ec.europa.eu/economy_finance/publications, 1-41.

KEP (2011), T.C. Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2012-2014, Ankara.

Knight D. Malcolm,(2007), European Financial Integration in the Context of Current Financial Market Turbulence, keynote remarks at the 2007 Eurofi Conference "Achieving the integration of European financial markets in a global context", Brussels, 3 December 2007. <http://www.bis.org/speeches/sp071204a.htm>1-4.

OECD (2010), EU Banking Structures 2010, OECD Statistics.

ÖİK (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı "Finansal Hizmetler", Ankara, Ocak.

Rajan, Raghuram G. and L. Zingales, (2003), "Banks and Markets. The Changing Character of European Finance," in The Transformation of the European Financial System, Vítor Gaspar, Philipp Hartmann and Olaf Sleijpen eds., European Central Bank.

Stavarek, D. I. Repkova and K. Gajdosova, (2011), "Theory of Financial Integration and Achievements in the European Union", MPRA, No.34393 <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/34393/1-31>.

TBB (2010), 2009-2010 Çalışmalarına İlişkin Faaliyet Raporu, Mayıs.

TBB (2012), TBB 2010-2011 Faaliyet Raporu, Mayıs.

Terzi, Nuray (2011), "An Assesment of Financial Integration in European Union", Contemporary Issues in Business Management and Education, November 17, Conference Proceedings, 277-289.

Extended Abstract

The banking sector in the European Union has improved with the introduction of euro in terms of financial integration. EU made many regulatory for the integration of banking sector and this strengthened competition among EU. Turkey's prospects of accession to the European Union are highly dependent on the progress made with political and economic reforms. Of these reforms, financial sector-related issues are an important component of the criteria associated with full membership. Most of the issues are concentrated in the banking sector, because banks account for more than 90 percent of the total assets of the Turkish financial system.

In the early 1980s, the Turkish economy underwent a significant policy shift from financial repression toward liberalization. Compared with its stance before the 1980s, Turkey became an outward oriented economy and experienced significant changes in foreign trade and external capital movements.

Turkey adopted a comprehensive disinflation program at the beginning of 2000. Before adoption of this program, macroeconomic instability, crowding out by the public sector, systemic distortions created by state banks, inadequate risk assessment and management systems, and a lack of independent and effective supervision were all factors contributing to the major structural weaknesses of the Turkish banking system. In September 2000, the Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA), an independent institution with responsibility for regulating and supervising the banking sector, began operations. Soon after its formation, the BRSA had to manage a major banking crisis brought on by the escalating political uncertainties, the loss of credibility by the exchange rate regime, and, finally, the abolition of the pegged exchange rate system in February 2001.

In implementing structural reforms, Turkey has met nearly all of the conditions set for the banking sector so that it complies with EU norms. Indeed, the sector has made the necessary amendments as dictated by the Turkish "National Program," which puts forth the criteria for accession to the EU. Setting capital adequacy standards, redefining "own funds" and subsidiaries, setting related lending limits, regulating accounting practices, and ensuring transparency of financial reporting are among the issues addressed in the recent regulations that have been adopted and that are in full compliance with EU principles.

This study provides a comparison between EU banking sector and Turkey's banking sector in terms of basic indicators and analyzes current situation in the process of financial integration. The results show that the average of banking indicators in Turkey is lower than the average of EU banking sector. When analyzed on the basis of individual country, Turkey's banking sector is more advanced than many EU countries. Especially, the banking sector in Turkey has an advantage in terms of lending, deposits, total assets and employment. Moreover, the Turkey's banking sector remained stronger against global financial crisis although banking sector in EU affected negatively against global financial crises. As a result, Turkey's banking sector has a growth potential and is a competitive level against the banking sector in EU.

KLASİK VE ELEŞTİREL JEOPOLİTİĞİN KARŞILAŞTIRILMASI VE “*STRATEJİK DERİNLİĞİN*” BU BAĞLAMDA İNCELENMESİ

M. Hayati TABAN*

Özet:

“Jeopolitik” kuramı kendi içinde farklılıklar barındıran bir kavramdır. Mackinder’in “Kara Hakimiyet Teorisi” ile başlayan klasik jeopolitik akım Soğuk Savaş’ın sonuna kadar etkinliğini sürdürmüş, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte çok kutuplu bir hal alan dünya ve uluslararası ilişkiler yapısının etkisiyle eleştirel jeopolitik bakışı ortaya çıkmıştır. Bu iki kuramın açıklanması jeopolitik açısından yarar sağlayacaktır. Bunun yanında, Türkiye dış işlerine yön veren bakan Ahmet Davutoğlu’nun teorik altyapısına dair bilgiler veren “Stratejik Derinlik” kitabının bu iki jeopolitik açısından incelenmesi hem güncel Türk Dış Politikası hem de kuramsal bilgilerin pratikte uygulanabilirliğinin sorgulanması açısından ipucu verecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Jeopolitik, Eleştirel Jeopolitik, Stratejik Derinlik, Ahmet Davutoğlu

JEL kodu: F59

COMPARISON OF CLASSICAL GEOPOLITICS AND CRITICAL GEOPOLITICS, AND REVIEW OF “*STRATEGIC DEPTH*” IN THIS SENSE

Abstract:

The theory of geopolitics is a paradigm which covers different perspectives. Classical geopolitics trend which dates back to Heartland Theory of Mackinder prevailed the geopolitics till the end of the cold war and critical geopolitics developed with the end of the cold war and a new plural world. The explanation of these two perfectives is assumed to be beneficial. Besides, the study of “Strategic Depth” in terms of the comparison of classical geopolitics and critical geopolitics may give clues about the most dominant actor of Turkey’s Foreign Policy, Ahmet Davutoğlu and his theoretical background.

Key words: Classical (traditional) Geopolitics, Critical Geopolitics, Strategic Depth, Ahmet Davutoğlu.

---

* Okutman, Kastamonu Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü, htaban@kastamonu.edu.tr

1.Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplini birden çok faktörü göz önünde bulundurarak içinde devletler, örgütler, kurumlar, şirketler gibi birbirinden farklı formlar bulunduran dünya sisteminin içerisindeki etkileşimleri inceleyen, analiz eden ve geleceğe dönük çıkarımlar yapan bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı, teorik çerçevelerini kendi içerisinde geliştirdiği tartışmalardan yararlanarak kurmuş ve bu sayede bilimsel gelişimini sağlamıştır. Jeopolitik ise; Uluslararası İlişkileri mekan faktörü çerçevesinde incelemekte ve devletler arası ilişkilerde jeopolitik kavramının stratejik dayanaklarına dikkat çekmektedir.

Klasik jeopolitik olarak adlandırılan jeopolitik kuramlar uluslararası ilişkilerdeki realist paradigmanın etkisiyle mekanı devlet merkezli, bütüncül ve güç politikalarını esas alarak incelemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ya da son dönemleriyle birlikte Uluslararası İlişkilerdeki çoğulcu bakış açısı teorik gelişmelere de yansımıştır. Bu etki klasik jeopolitiğin yerini eleştirel jeopolitiğe bırakmasına neden olmuştur. Klasik jeopolitiğin aksine, eleştirel jeopolitik mekan faktörünü çoğulcu bakış açılarıyla devleti merkeze değil odak noktalarından biri haline getirerek uluslararası ilişkileri incelemektedir.

Ahmet Davutoğlu, bir uluslararası ilişkiler profesörünün Dışişleri Bakanlığı'na geçmesiyle birlikte çoğu teorisyenin elde edemeyeceği teoriyi pratiğe geçirme şansını elde etmiş ve bu şekilde Türk dış politikasına yön vermiş bir kişiliktir. Davutoğlu 2001 yılında yazdığı "Stratejik Derinlik" kitabında kendisine ait uluslararası ilişkiler teorik çerçevesini Türkiye özelinde çizmiş ama kitabının ve kendisinin şöhreti Dışişleri Bakanlığı'na gelmesiyle olmuştur.

Makalenin amacı, klasik ve eleştirel jeopolitik yaklaşımlarını açıklayarak aralarındaki farklılıkları ortaya koyma ve *Stratejik Derinlik* kitabını ortaya çıkan bu farklılıklar çerçevesinde incelemektir. Bunları yaparken ilk olarak klasik jeopolitik teoriler açıklanmaya çalışılacak, sonrasında eleştirel jeopolitik teoriler sunulacak ve son olarak da *Stratejik Derinlik* kitabının incelemesi gözler önüne serilecektir.

2. Klasik Jeopolitik

Klasik jeopolitik kavramı orijinalinde jeopolitik olarak ortaya çıkmış kavramın daha sonraları ilk dönem jeopolitik görüşleri adlandırmak amacıyla ortaya çıkarılmıştır. Jeopolitik kelime olarak ilk defa 1899 yılında İsveçli Rudolf Kjellen tarafından kullanılmıştır (Tezkan ve Taşar, 2002:14). Ama daha öncesinde 1887 yılında Halfrod Mackinder bu kavramı belirtmemiş olsa da aslında ortaya attığı "kara hakimiyet teorisi" tam da jeopolitik açıdan yapılmış bir analiz niteliği taşımaktadır. Klasik jeopolitik görüşü, küresel siyaset bağlamında geniş çaplı bir inceleme yapabilmek için bölgenin görünürdeki özelliklerini okuyabilmeyi ve tespit edilecek sonuçlar hakkında yorumlar yapmayı, devletin pratik olarak yönetilmesi ve devlet adamlığı sanatını, ulusal güvenlik kapsamında takip edilecek uzun vadeli stratejileri tespit etmeyi amaçlar (Tezkan ve Taşar, 2002:16). Klasik jeopolitik teori, güç unsuruna odaklanma ve devlet merkezli paradigma özellikleriyle realizm etkisi altındadır diyebiliriz. Devlet-güç-çatışma realizmde olduğu gibi klasik jeopolitik teorilerinde denklemi konumundadır. (Hacısalıhoğlu, 2008:22-44). Klasik Jeopolitik teorileri üç ekole sınıflandırarak incelemek konunun anlaşılabilirliğini artıracaktır;

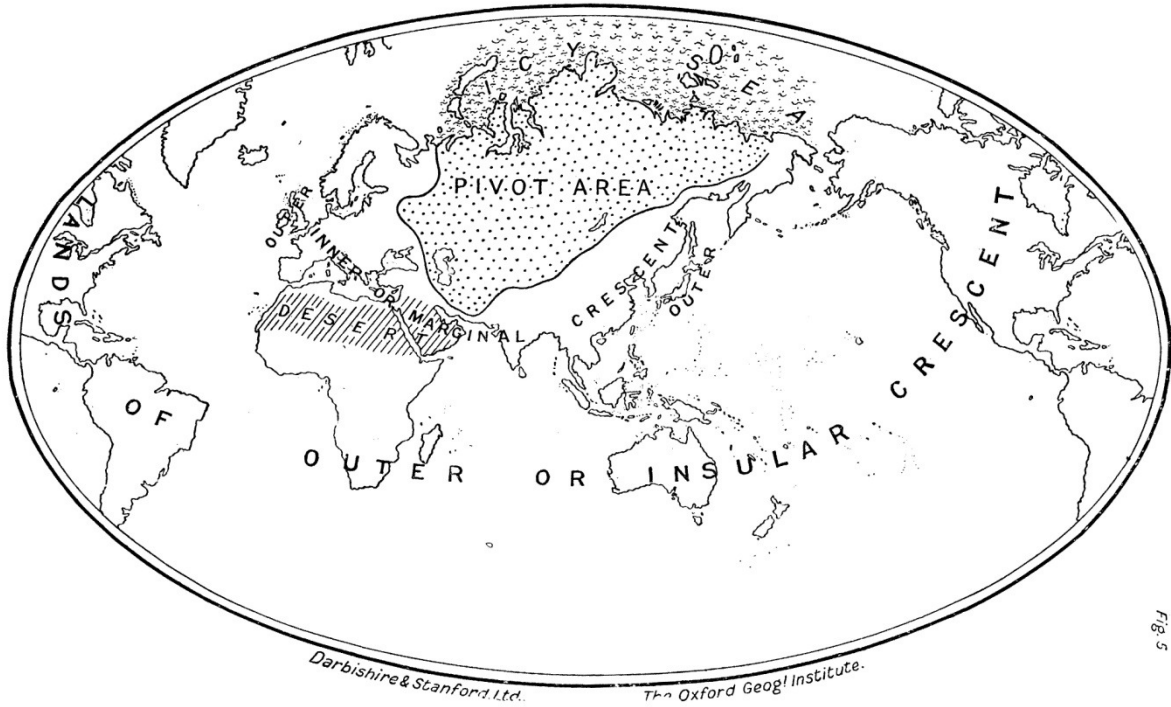
1. İngiliz Jeopolitik Ekolü
2. Amerikan Jeopolitik Ekolü
3. Alman Jeopolitik Ekolü

2.1. İngiliz Jeopolitik Ekolü

İngiliz Jeopolitik ekolünün en önemli ismi kuşkusuz Halfrod Mackinder'dir. Mackinder bir coğrafyacı, iktisatçı ve politikacıydı. 1904 yılında Mackinder, jeopolitiğin meşhur kaynaklarından biri haline gelen "Tarihin Coğrafi Mihveri (Geographical Pivot of History)" bildirisini Kraliyet Coğrafya derneğine sundu. I. Dünya Savaşının bitiminden hemen sonra 1919 yılında ise Mackinder, "Demokratik İdealler ve Gerçek (Democratic Ideals and Reality)" isimli kitabını yayımladı.(Tezkan ve Taşar,2002:78).

Mackinder kara hakimiyet teorisi "Heartland'i" ortaya atmıştır. Heartland yani Türkçe karşılığıyla "Kalpgah"; Batı Sibirya, Türkistan, Avrupa'nın Volga Havzası, Baltık Denizi, Tuna Nehri, Ermenistan, İran, Tibet'i kapsayan bölgedir. Kalpgah jeostratejik olarak en önemli bölgedir. Kalpgahla birlikte, Asya'nın geri kalanı ve Afrika "Dünya Adası"nı oluşturur. Mackinder'a göre Doğu Avrupa Kalpgah'a olan yakınlığı açısından hayati derecede önem taşımaktaydı. Tüm bu çıkarımlarından hareketle Mackinder sonrasında çok ünlenecek olan savını ortaya atmıştı; Doğu Avrupa'ya egemen olan Kalpgah'a egemen olur. Kalpgah'a hakim olan, Dünya Adası'na hakim olur. Dünya Adası'na hükmeden de dünyaya hakim olur (Sandıklı, 2011:3). Mackinder Kalpgah bölgesini kontrol eden kuşaklar oluşturmuştur; İç Kenar Kuşak; Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, Hindistan, Pakistan ve Çin. Dış Kenar Kuşak: İngiltere, Kuzey Batı Afrika, Avustralya, ABD ve Kanada (Mackinder, 1904:421-237).

Harita.1 Mackinder'in Kalpgah'ı

Pivot area—wholly continental. Outer crescent—wholly oceanic. Inner crescent—partly continental, partly oceanic.

Kaynak: Mackinder (1904:421-437).

Mackinder, devletleri birer organizör olarak adlandırarak iki sınıfa ayırmaktadır; ilki mevcut ülkeyi mevcut kurallar çerçevesinde düzenli bir şekilde yönetir. İkincisi ise, sıra dışı durumlarda, karışıklık anında ortaya çıkan ve yöntemlerini gerçeklere göre şekillendiren organizördür. Organizör, bireysel düşünce yapısına sahip değildir. Yani, bireyler gibi insanları tek tek ele almaktan ziyade, bütün olarak insanları nasıl kullanacağını düşünür. Organizör'ün yanında, Mackinder'in incelemelerinde dikkate aldığı bir diğer kavram "kültür" kavramıdır.

Kultur, Alman ırkına has, asker ve sivil bürokrasinin mantalitesini açıklayan bir kavramdır. Almanlar için harita, fırsatları gösteren kültürün bir aracıdır (Tezkan ve Taşar,2002:80).

Mackinder, kara hakimiyet teorisini İngiltere'nin dünya üzerinde etkisini kaybetmeye başladığı dönemde oluşturmuştur. Bu dönemde en çekindiği ülke Almanya'dır. Almanya'nın Doğu Avrupa'yı etkisi altına alıp Rusya'yla ittifak kurması İngiltere'nin hiç istemeyeceği bir durumdur. Bu nedenle, Almanya- Rusya ittifakına karşılık Doğu Avrupa'da bu iki devlet arasında tampon devletler kurulması önerisini getirmiştir.

II. Dünya Savaşında Almanya'nın yenilmesiyle birlikte Mackinder eleştirilmeye başlandı. Mackinder'e yönelik eleştirileri Tezkan ve Taşar şu şekilde özetlemektedir;

- *“Kalpgah'ın nüfuz edilemez oluşu tartışmalıdır. Modern bir ordu, teknolojik gelişmeleri kullanarak Orta Asya içlerine kadar girebilir. Hava ulaşım araçlarının kullanılması bu imkanı arttırmıştır. Buzlarla kaplı kutup bölgesi dahi füzelerin ve stratejik hava gücünün Kalpgah'a girişini engelleyemez.*
- *Bir bölgeye kendisini girilemez kılan şartlardan dolayı nüfuz edilemiyorsa, söz konusu bölge içindeki gücün de dışarı çıkması aynı şekilde zor olacaktır. Bu durumda Kalpgah'a kapanıp kalmış bir gücün dışarı çıkıp Dünya Adasına ve Dünyaya hakim olması ne dereceye kadar mümkün olacaktır.*
- *Uluslararası ihtilaflarda bir sonuç alınması, bir çözüme ulaşılması için askeri güç kullanılması halinde hedef bölgesine olan uzaklıklar artık sorun olmaktan çıkmaya başlamıştır. Coğrafi uzaklık askeri bir harekati zorlaştırır ama imkansız kılmaz. 1982 Falkland, 1991 Irak, 2001 Afganistan hareketleri bu görüşe bir örnektir. Kalpgah'ın ulaşılabilir oluşu askeri güç kullanımında artık geçerli bir engel değildir.*
- *Kalpgahın dünya üzerinde merkezi bir konumda oluşu da buraya sahip olan güç için bir avantaj olmaktan çıkmıştır. Aksine merkezi konum avantajı diğer güçlere çevreleme, kısıp alma imkanı verdiği için bir dezavantaja dönüşmüştür.*
- *Rusya Kalpgah'a yüz seneden fazla bir süredir sahip olmasına rağmen dünyaya hakim olamamıştır. Halbuki Kuzey Amerika'ya sahip olan ABD dünya üzerinde daha fazla söz sahibidir. Öyleyse gerçek Kalpgah Kuzey Amerika'dadır.”*(Tezkan ve Taşar,2002:87).

2.2 Amerikan Jeopolitik Ekolü

Amerikalı Amiral Alfred Mahan 1890 yılında yayımlanan *“Deniz Gücünün Tarihi Olan Etkisi”* kitabında dünya hakimiyeti için deniz hakimiyet teorisini geliştirmiştir. Mahan'a göre tarih boyunca deniz gücü uluslar arası çekişmelere ve sonu şiddetle biten rekabetlere yol açmıştır. Deniz gücü kontrolü dışında çıkan savaşlar dahi, sonraları bu yöne doğru değişmiştir (Mahan, 2007:1). Bu ilk kitabından sonra aynı isimle yayımladığı diğer iki kitabında da Mahan çalışmalarında deniz hakimiyetinin kara hakimiyetine oranla daha etkili olduğunu savunmuştur. Mahan, 17,18 ve 19. yüzyıllarındaki gelişmeleri incelemiş ve o yüzyıllarda ortaya çıkan tüm çatışmaların nedeninin denizlerin kontrolü olduğu kanısına ulaşmıştır (İşcan, 2004:47-79).

Mahan, İngiliz İmparatorluğunun yükselme dönemi ile İngiliz Deniz Gücünün arasında bir doğru orantı olduğunu vurgulamaktadır. Mahan, dünyanın başlıca deniz yollarının kontrolünde bulundurması İngiltere'nin yükselişinin temel nedeni olarak görmektedir. Mahan'a göre okyanuslarla çevrili olmak bir devletin savunma olanaklarını kolaylaştırmaktadır. Bu bakımdan İngiltere, kara savunması yapmak zorunda kalan kıta Avrupa'sından daha avantajlı konumdadır. Bunun yanında Mahan, nüfus faktörünü de işin içine katarken, sıradan nüfus ile değil, limanlarda çalışan ve deniz gücüne direk etki edebilecek nüfusu dikkate almaktadır (Arı, 2010:213-214). Bir başka deyişle Mahan, *“Deniz Gücünün Unsurları”* olarak adlandırdığı faktörleri ilk kitabında şöyle sıralamaktadır;

- 1- Denize olan coğrafi pozisyon,
- 2- Kıyı uzunluğu, korunaklı limanların derinliği ve iklimi içeren fiziksel uygunluk,

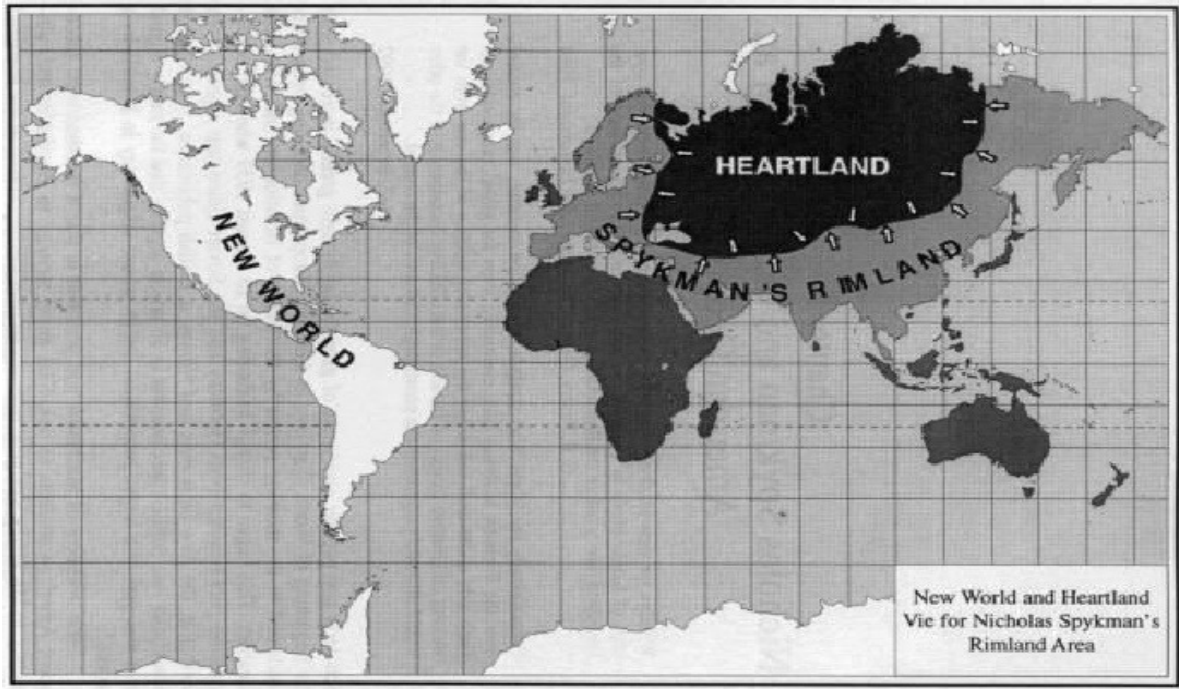

- 3- Toprağın genişliği,
- 4- Nüfus,
- 5-İnsanların karakteri
- 6- Hükümetin karakteri (Mahan, 2007:37).

Mahan'ın eserlerinin beğeni toplamasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan ilki tezini tarihsel nedensellik ile açıklaması ve tarihten dersler çıkararak anlatmasındadır. Ama daha önemlisi, ABD'nin o dönem ticari yayılmayı sağlayabilmek için deniz gücüne olan ihtiyacıdır. Burada Mahan'ı eleştirirken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta denizin tarihin seyrini belirleyen yegane etken olmadığıdır. Yani bir başka deyişle tarihi olayları denize indirgemek diğer faktörlerin dışlanmasına yol açmaktadır (Tezkan ve Taşar,2002:30).

Bir diğer Amerikan ekolü teorisyeni de Nicolas Spykman'dır. Spykman ölümünden sonra 1944 yılında yayımlanan “*Barışın Coğrafyası*”(The Geography of the Peace) eserinde Mackinder'in kalpgah tezine karşılık “kenar kuşak (rimland)” tezini ortaya atmıştır. Spykman jeopolitiği Amerika Birleşik Devletlerinin güvenliği kapsamında değerlendirmiş ve bu çerçevede ABD'nin Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Asya-Pasifik Kenarı bölgesinin denize kıyısı olan kenar ülkelerini kontrol ederek Avrasya Kalpgahı'nın gücünü sınırlandırabileceğini ileri sürmüştür. Bu şekilde Mackinder'in ünlü sözünü, “Kenar kuşak ülkelerini hâkimiyet altında tutan; Avrupa ve Asya'ya hükmeder. Avrupa ile Asya'ya hükmeden, dünyanın kaderine hâkim olur” diyerek değiştirmiştir (Sandıklı, 2011:5).

Harita 2. Spkyman'ın Kenar Kuşağı

Kaynak: Voncken (2011:26)

Spkyman, dünyayı aynı Mackinder'in jeopolitik bölgelerine ayırmış ama Mackinderin merkezden dışa değil, dıştan merkeze doğru bir gelişimi daha uygun görmektedir. Yani, Kuzey Amerika'ya sahip olan Güney Amerika, Avustralya ve Afrika'ya hükmeder. Spykman bu çerçeveden bakarak aslında dünya hakimiyetinin sadece ABD tarafından sağlanabileceğine dikkat çekerek II. Dünya Savaşı sonrası ABD yayılcılığına bilimsel bir zemin hazırlamıştır (İşcan, 2004:64).

Deniz ve kara hakimiyet teorilerinin yanında Amerikan Havacı Albay Hausy Scitaklian hava hakimiyet teorisini geliştirmiştir. Soğuk savaşın teknolojik gelişmelerinde çekiştiği bir dönem olduğunu göz önüne alınırsa teorinin çıkışını NASA tarafından ortaya çıkarılmasını

desteklemesi şaşırtıcı olmayacaktır. Teorinin özü uzaya hakim olan dünyaya hükmeder görüşüdür (Sandıklı, 2011:5). Uzaya fırlatılan uydular ve yerleştirilen sistemler sayesinde karşıt saldırılar daha hedefine ulaşmadan önlenilecek ve bu sayede herhangi bir savaş durumunda düşman saldırıları bertaraf edilebilecektir.

2.3.Alman Jeopolitik Ekolü

Jeopolitiğin kurulması Alman jeopolitik ekolünden Friedrich Ratzel'e dayandırılmaktadır. Ratzel'in 1887 yılında yayımladığı "*Siyasi Coğrafya*" eseri jeopolitiğin başlangıcı olarak kabul görmektedir. Charles Darwin'in sosyal evrim kuramından etkilenen Ratzel coğrafi ortamla devletler arasındaki ilişkileri incelemiş ve beşeri olayların yayılmasını araştırmış, bu yayılma alanlarını yeryüzü organizmasından ayırmamak gerektiğini savunmuştur. Ratzel'e göre tarih, hayat alanı için sürekli bir mücadeleden ibarettir ve devletler aynı insanlar gibi "hayat alanı" (lebensraum) mücadelesi verirler. Hayat alanı kavramı ilk olarak Ratzel tarafından kullanılmıştır. Burada Ratzel'in kastettiği devletler gerek olduğunda şiddete de başvurarak hayat alanlarını genişletmelidir tezine dayanır. Bu görüşler daha sonra Adolf Hitler tarafından benimsenip uygulamaya konulacaktır. Alman yayılcılığının temelinde Ratzel'in fikirleri yatmaktadır denilebilir (Tezkan ve Taşar,2002:48).

Ratzel'e göre devlet, halk ve onun toprağından oluşan bir canlı organizmadır. Ona göre halk ve devlet hareket kabiliyetine sahiptir. Devlet, ya alan kazanıp gelişecek ya da beslenemediğinden zayıf düşecektir. Yani, Ratzel, devletin doğup, büyüüp, öldüğünü öne sürer. Bir organizma olan devletin hareketleri önceden belirlenebilir ve hayat alanı bir devlet için çok önemlidir (Sandıklı, 2011:6).

Ratzel, devletin sahip olduğu topraklarla devletin gücü arasında bir paralellik kurar. Bu nedenle devletlerarası çatışmalar devam ettiği müddetçe sınırlarda devamlı olarak değişebilir çünkü sınırlar bir ülkenin geçici olarak genişlemesini durdurduğunu gösteren hatlardır (Arı, 2010: 218).

Ratzel'den etkilenen iki jeopolitikçi vardır, bunlardan İsveçli Rudolf Kjellen jeopolitik kavramını 1916 yılında yazdığı *Hayat Formu Olarak Devlet* eserinde ilk kullanan jeopolitikçi olmuştur. Kjellen jeopolitiği, coğrafi organizma olan devletin araştırılması olarak nitelendirir ki bu görüşünde bile Ratzel'in etkileri görülmektedir. Dahası Kjellen, devletleri insanlar gibi duylara sahip ve vücudunu sahip olduğu toprağın oluşturduğu akıllı yaratıklar olarak betimlemektedir. Kjellen aynı zamanda halk, devlet, siyaset ve mekan arasındaki etkileşimleri bütüncül olarak analiz etmeyi temel alır (Tezkan ve Taşar,2002:98-99).

Ratzel'den etkilenen bir diğer jeopolitikçi Hitler'in fikir babası olarak bilinen Karl Haushofer'dir. Haushofer Almanya'nın tekrar dünya gücü konumuna gelmesi amacıyla jeopolitik çerçevesinde 500'ün üzerinde makale ve kitap yazmıştır. Ratzel'in hayat alanı fikrini benimsemektedir ki bundan Hitler "*Kavgam*" eserinde bahsedecektir (Sandıklı, 2011:7). Haushofer'e göre geniş alan bir devletin büyüklüğü için gereklidir. Dahası Haushofer, eğer bir devlet alan kazanmazsa ortadan silinebilir görüşünü savunur. Ona göre, siyasi coğrafya statik, jeopolitik ise dinamik bir alandır ve siyasi durum çoğu zaman statik kalmaz. Bu nedenle jeopolitik Almanya'nın mekan ihtiyacına hizmet etmeliydi. Jeo ve politik kelimelerinin yan yana gelmesi bir tesadüften öte derin bir anlam taşımaktaydı. Haushofer, "jeo" ön ekinin çok anlam ve talep barındırdığına vurgu yapar; jeopolitik, tüm politik gelişmelerin toprağın sürekli gerçekliğine bağlı olduğunu gösterir (Hausofer, 1998:33).

Almanya dünya tarihinde her daim bir güçlü devlet olarak ortaya çıkmıştır. İki dünya savaşının asıl merkezi olmasına rağmen ayağa kalkmasını bilmiş bir devlettir. Bunda kuşkusuz bilim adamlarının da sahip olduğu bir birlik ve Almanya'ya yönelik öngörüsü yüksek teorilerinin de etkisi vardır. Kuşkusuz Hitler'in yaptıkları kabul edilemez, ama Hitler gibi bir otoritenin bile etkilenebildiği kişiler olmuştur. Bu kişiler Alman Jeopolitik Ekolünün düşünürleridir. Alman jeopolitik ekolü genel itibariyle Almanya nasıl daha ileri götürülürün etrafında toplanıp bu soruya yönelik araştırmalar yapmıştır demek yanlış olmaz. Belki Ratzel Darwin'in "güçlü olan hayatta kalır" kuralından etkilenirken Almanya'yı kastetmiyordu ama sonrasında gelen düşünürlerin bu görüşü temel alarak Almanya'nın hayat alanının

genişletilmesi gerektiğine olan inançları Hitlerin Doğu'ya yönelmesinin nedenleri arasında sayılabilir.

3. Eleştirel Jeopolitik

Eleştirel jeopolitiğin önde gelenlerinden Virginia Teknik Üniversitesi coğrafya Profesörü Gearoid Ó.Tuathail klasik jeopolitiği, coğrafya unsurunu dış politika kavramsallaştırmasında ve uygulamada önemli bir faktör olarak görme eğilimiyle kendisini ayırtan bir politik realizm türü olarak tanımlarken, eleştirel jeopolitiği sorundaki var olan güç yapılarına ve bilgiye yönelik teorik girişimleri sorunsallaştıran bakış açısı olarak tanımlar. Tuathail'e göre eleştirel jeopolitik, küresel politik hayatın karmaşıklarını çözme arayışında ve klasik jeopolitik tarafından saklanan ve jeopolitik hakkındaki bilgileri şekillendiren güç ilişkilerini ortaya koyma uğraşındadır (Tuathail, 1999:97)

Tuathail ve Dalby (ki bu isimler eleştirel jeopolitiğin kurucuları sayılabilir) 1998 yılında editörlüğünü yaptıkları "*Jeopolitiği Yeniden Düşünmek*" kitabında eleştirel jeopolitiğin beş argümanını öne sürerler(Tuathail ve Dalby, 2001:469-484);

1- Jeopolitik klasik devletçi jeopolitikçiler tarafından tanımlandığından daha geniş kültürel bir olgudur. Jeopolitiğin eleştirel çalışması devletin özel kültürel mitolojilerinde temellendirilmelidir.

2- Eleştirel jeopolitik mekanın karşı konulamaz çoğulluğuna ve mekanın muhtemel politik yapılarının çeşitliliğine tanıklık eder. Bu sebeptir ki, eleştirel jeopolitik devletlerin günlük yaşamlarını şekillendiren sınır çizme uygulamalarına ve icralarına özel bir ilgi gösterir. Eleştirel jeopolitik devletin dışıyla değil, tam da, içerideki ve dışarıdaki, buradaki ve oradaki, yerelin ve yabancıların sınırlarının inşasıyla ilgilidir.

3- Eleştirel jeopolitik tekliği değil çoğulculuğu benimser, toplumlar boyunca yayılmış temsili uygulamaların çoğulcu bir uyumuna işaret eder. Bu çoğulcu uyum jeopolitiği temelde üç bölüme ayrılarak incelenirse belirli bir bölgenin veya devletin jeopolitik kültürü anlaşılabilir; Birincisi devlet liderlerinin ve dış ilişkiler bürokrasinin yaptığı "pratik jeopolitik", devletin içindeki veya devletler arasındaki stratejik kurumların ya da akademiyanın yaptığı "resmi jeopolitik" ve dergiler, sinemalar ve romanlar gibi kitle iletişimin yaptığı "popüler jeopolitik".

4- Eleştirel jeopolitik, jeopolitik çalışmaların politik anlamla nötr olabilirliğine karşı çıkar. Eleştirel jeopolitik, jeopolitiğin tarihinde ve daha çok dış politika uygulamalarında bulunan objektivist bakış açılarını bozmak uğraşındadır.

Daha genel manada açıklamak gerekirse, eleştirel jeopolitik siyasi ve coğrafyanın geleneksel anlayışını sorgulayan siyasi coğrafyanın yeni formlarını uyguladı. Dahası eleştirel jeopolitiğin odağını farklılık ve çeşitlilikler oluşturmaya başladı (Dodds, 2001:470). Bunun sebebi, dünya nasıl işler sorusunun alışlagelmiş cevapları ve dünyayı mekansal bloklara ayıran, topraksal varlığa ve sabit kimliklere göre oluşturulan jeopolitik tasavvur artık yeterli değildi çünkü dünya artık ekonomik küreselleşme, küresel medya akışı, internet, uluslar ötesi suç ağları, bilginin aşırı gerçek evreni gibi faktörleri barındırıyor (Tuathail ve Dalby, 2002: 26).

Tuathail klasik jeopolitik ve eleştirel jeopolitik ayrımında güzel bir tablo sunuyor (Tuathail ve Dalby, 2002: 27);

Klasik Jeopolitik Eleştirel Jeopolitik

Haritacı görselleştirme

İçerisi/Dışarı, Yerel/Uluslararası

Doğu/Batı

Mekansal güç

Mekansal düşmanlar

Katı, dik bir duruş

Devletler/liderler

Telemetrik görselleştirme

Küresel ağlar, küreselleşme

Cihat/ McDünyası

Telemetrik güç

Yurtsuz, mekansız tehlikeler

Esnek, çabuk cevap

Ağlar, siber organizmalar.

Özetlemek gerekirse eleştirel jeopolitik;

- 1- Klasik jeopolitiğin coğrafik mekan ve dünya siyaseti arasında kurduğu gündelik ilişkiyi reddeder,
- 2- Klasik jeopolitik tarafından çizilmiş özelleştirilmiş mekansal kimlikler arasındaki katı sınırları sorgular,
- 3- Klasik jeopolitikçilerin sözde nesnel politik bakış açısını sorunsallaştırır,
- 4- Jeopolitik düşünce, modern devletin yapıları ve sürdürülen savaş arasındaki bağlantıları sergiler (Klinke, 2009:1).

4. Stratejik Derinlik Analizi

Ahmet Davutoğlu Türkiye'nin değişen uluslararası çevre ve dinamik yapısına uygun dış politikalar geliştirebilmesi için yazdığı kitabında derinlemesine bir jeopolitik analiz sunmakta ve geleceğe yönelik bir yapılması gerekenler listesi çıkarmaktadır. Bunu yaparken, klasik jeopolitik teorilerin dışına çıkarak daha çok eleştirel bir jeopolitik anlayış sergilemektedir. Davutoğlu Batı'lı yazarlar tarafından oluşturulmuş klasik jeopolitiğe açıkça karşı çıkmaya da klasik jeopolitik tanımlamaları yeniden yorumlayarak kendisini eleştirel çizgiye yaklaştırmaktadır.

İlk olarak; güç politikasını benimseyen klasik jeopolitikçilerin aksine Davutoğlu güç tanımının artık değiştiğine vurgu yapmakta ve jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik tanımlamalara öncelik vermektedir. Davutoğlu, bir devletin gücünü, “sabit güç verileri” ve “potansiyel güç verilerinin” toplamalarının “stratejik zihniyet”, “stratejik planlama” ve “siyasi irade” çarpanlarıyla oluşan bir olgu olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada kültürün etkisini de göz ardı etmemekle birlikte onu sabit güç verileri ile potansiyel güç verilerini birbirine bağlayan en önemli unsur olarak öne çıkarmaktadır.

Ahmet Davutoğlu, ulus devlet temelli jeopolitik yaklaşımın aksine ulus devlet dışındaki aktörlere dikkat çekmektedir. Zaten, tüm kitap boyunca Davutoğlu'nun eleştirel jeopolitiğin en önemli özelliği olan çoğulcu bakış ve çok boyutlu değerlendirmelerin analizlerini görüyorsunuz. Aynı şekilde klasik jeopolitiğin aksine askeri güce nazaran öne çıkardığı teknolojik üstünlük, diplomasi, insan unsurunun önemi, kimliksel unsurlar, psikolojik unsurlar Davutoğlu'nun ne denli klasik jeopolitik teorilerden ayrıldığına bir göstergesidir.

Davutoğlu, dış politika stratejilerinin oluşturulmasında psikolojik ve teorik hazırlıklara çok önem vermektedir. Zira, ona göre, Soğuk Savaş dönemi stabil ve sabit bir yapıdayken, Soğuk Savaş sonrası dönem artık dinamiktir ve dış politika bu dönemde hata kaldırır bir seviyede değildir. Taktiksel anlamda yapılabilecek küçük bir hata uzun süreli olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bu tezini Türk Dış Politikası tarihindeki yapılan hatalardan verdiği örneklerle desteklemektedir. Tüm kitap boyunca aslında söylemek istediği, Türk dış politikasının yeniden yorumlanması gerektiğidir. Bunun sebeplerini tek tek her bir dış politika alanı içerisinde açıklamıştır. Kendi oluşturduğu “Havza Politikaları” teorileriyle Türkiye'nin her bir havzası hatta her bir sorunu için farklı boyutlar ve bakış açıları sergilemesi gerekliliği üzerinde durmuştur.

Ahmet Davutoğlu, klasik jeopolitiğin kavramlarına da bir bakıma karşı çıkmaktadır. Ona göre, Balkanlar, Orta Doğu ve Yakın Doğu gibi kavramlar Avrupa merkezli subjektif bir jeopolitik ve siyasi görüşün çıkardığı ve dünyaya kabul ettirdiği kavramlardır. Bunun yanında, Profesör, ekonomi-politiği de analizine dahil ederek esere derinlik kazandırmanın yanında jeopolitiğin jeoekonomiden bağımsız olamayacağını ortaya koymuştur. Ekonomi temelli açıklamalarında kapitalizm ve emperyalizm eleştirileri yapmaktan kaçınmamıştır. Özellikle büyük güçlerin bölgesel etkilerini açıklarken kullanılan bu bakış açısı, kitabın ideolojik temelli olmadığına bir göstergesi olarak sayılabilir.

Kitap genelinde, tarihi miras ve kültür kavramları ağırlık kazanmaktadır. Bu noktada, Davutoğlu, Türkiye'nin jeopolitik konumunun getirdiği yükümlülükler yanında, tarihinin ve kültürünün getirdiği manevra alanlarını ve riskleri gözler önüne sermektedir. Davutoğlu, uluslararası bir güç olabilmenin yolunun havzalar üzerinde kültürel, ekonomik, ticari, sosyal, iletişimsel ve tarihi faktörlerle etkinlik kazanılmasından geçtiğini savunmaktadır. Klasik jeopolitikçilerin aksine Ahmet Davutoğlu hayat sahasını devletin ilhak etmesi gereken bir

toprak olarak görmemekle birlikte onu yumuşak güçlerle etki altına alınması gereken bir alan görmektedir.

Ahmet Davutoğlu açıkça eleştirel jeopolitiğin batı yanlı yazarları Huntington ve Fukuyama'nın tezlerini çürütmektedir. Bunu yaparkenki amacı bakış açılarının ön yargılarla dolu olduğunu ve bu tezlerin siyasi hareket alanına meşruluk kazandırmak olduğunu göstermektedir. Yoksa Davutoğlu'nun kendisi de İslami coğrafyayı bir analiz birimi olarak ele almaktadır. Bunun ötesinde Türk dış politikası analizi yaptığı bölümde bireyler bazında da analizler yapmaktadır. Örneğin, Davutoğlu, Kosova gerilimi sırasında Mesut Yılmaz'ın hayat sahası kavramını kullanmasını eleştirirken, İsmail Cem'in Ortadoğu ve Balkanlardaki girişimlerini olumlu bulmaktadır.

Uluslararası örgütlere ve yapılanmalara kitapta ayrı bir önem verilmiştir. NATO, AB ve İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) birer aktör olarak ayrı ayrı ele alınmış ve bölgesel düzey ve küresel düzeydeki incelemelerle birer boyut olarak sunulmuştur. Davutoğlu, uluslararası örgütlerin önemini, bu zamana kadar bu örgütlerle olan ilişkilerde yapılan hataları ve bu örgütlerin Türkiye açısından nasıl kullanılması gerektiğini açıkça belirtmiştir.

Davutoğlu, analizlerini yaparken, küresel, bölgesel ve içsel düzlemleri göz önüne almıştı, basite indirgemeden derinlemesine düzlemlerin uluslararası ilişkilere belirgin durumlardaki etkilerini gözler önüne sermiştir. Klasik jeopolitikçilerin aksine Ahmet Davutoğlu, iç siyasi yapının önemini kitabın başından sonuna kadar vurgulamıştır. Ona göre, ne kadar potansiyeliniz olursa olsun, onu çarpan etkisiyle kullanabilecek siyasi bir iradeniz olmadığı takdirde tarihte edilgen devlet olmaktan kurtulamaz ve her daim diğerleri tarafından kullanılan ve yönlendirilen bir devlet olmaya mahkum kalırsınız. İç siyasi yapıya Davutoğlu, üniversiteleri, düşünce kuruluşlarını da dahil etmektedir. Batılı örneklerde görüldüğü gibi, psikolojik ve teorik alt yapı genellikle bu düşünce kuruluşları ve akademisyenler tarafından hazırlanmaktadır. Bu nedenle, Davutoğlu Türkiye'de böyle bir yapının olmayışına dikkat çekmektedir.

Kitap genelinde süreçler çok zamanlı ve çok boyutlu olarak açıklanmaktadır. Her ilişki, her olay Soğuk Savaş öncesi ve Soğuk Savaş sonrası parametrelere göre yorumlanmakta ve nedensellik mantıksal bir bütünlük arz etmektedir. Aynı zamanda Davutoğlu, Bosna kıyımı örneğinde olduğu gibi insani değerlendirmeler ve normatif unsurlardan kaçınmadan realist temelli bir klasik jeopolitik çizgisine taban tabana zıt bir tutum sergilemektedir.

5.Sonuç

Jeopolitik, dünya güçlerini korumak isteyen Avrupalı ve Amerikalı düşünürlerin pratik uygulamada maksimum fayda getirecek teorik çerçeveleri oluşturmak için kullanılmaya başlanan bir alt disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Gerek Avrupalı, gerekse Amerikalı bakış açılarının birbirinden farklı hakimiyet teorileri üretmeleri kendi özel jeopolitik konumlarından kaynaklanmaktadır. Ama nihai amaç klasik jeopolitikte gücü elde etmektir.

Eleştirel jeopolitik ise, klasik jeopolitiğin tanımlamalarına karşı çıkarak, Soğuk Savaş sonrası çeşitlenen çoğullaşan dünyayı açıklamanın yine çoğulcu bir bakış açısıyla birden fazla faktörü ve birden fazla sorunu içererek yapılmasını öne sürerek ortaya çıkmıştır. Bu noktada, Türkiye özelinde Ahmet Davutoğlu bu eleştirel jeopolitik bakış açısının eksikliğini Stratejik Derinlik kitabıyla gidermeye çalışmış ve daha da önemlisi kitabından sonra getirileceği görevde neyin nasıl yapılacağına dair açık belirtiler vermiştir. Davutoğlu'nun Bakan olarak uygulamalarının teorik çerçevesiyle uyuşup uyuşmadığı başka bir inceleme konusu olmakla birlikte, Türk Dış Politikasına getirdiği teorik çerçeve ve bilimsel katkı yadsınamaz durumdadır.

KAYNAKÇA

- Ari ,Tayyar (2010), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**,Marmara Kitap Merkezi, 2010, Bursa
- Davutoğlu, Ahmet (2001), **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul
- Dodds, Klaus (2001), “Political geography III: Critical Geopolitics After Ten Years”, **Progress in Human Geography**, Sage Publications, 25:3, 469-484
- Hacısalihoglu ,Yaşar (2008), “Kuramsal Ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan - Güç – Çatışma Ve Jeopolitik”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 1:2, 22-44
- Hausofer,Karl (1998), “Why Geopolitik?”, **Geopolitics Reader** (ed)Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby, Paul Routledge, , Routhledge,
- İşcan ,İsmail Hakkı (2004), “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, **Uluslararası İlişkiler**,1:2,47-79
- Klinke Ian (2009), “Five Minutes For Critical Geopolitics: A Slightly Provocative Introduction”,**Exporing Geopolitics**http://www.exploringgeopolitics.org/Publication_Klinke_Ian_Five_Minutes_for_Critical_Geopolitics_A_Slightly_Provocative_Introduction.html
- Mackinder,Halford.,J. (1904), “The Geographical Pivot of History”,**The Geographical Journal**,.23:4, 421-437
- Mahan,Alfred.,T. (2007),**The Influence of Sea Power Upon History1660-1783**, Cosimo, New York
- Sandıklı, Atilla (2011) “Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar”, **BİLGESAM Yayınları**, Rapor no:27, İstanbul
- Tezkan ,Yılmaz ve Taşar, Murat (2002),**Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ülke Kitapları, İstanbul
- Tuathail ,Gearóid Ó ve Dalby ,Simon, (2002),**Rethinking of Geopolitics**, Routledge, Londra
- Tuathail ,Gearóid Ó. (1999), “Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics And Risk Society”, **Journal of Strategic Studies**, 22:2-3,107-124
- Voncken,Roger (2011),“Rediscovering U.S. Geopolitics, Simpeld”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi)

EXTENDED ABSTRACT

The theory of geopolitics is a paradigm which covers different perspectives. Classical geopolitics trend which dates back to Heartland Theory of Mackinder prevailed the geopolitics till the end of the cold war and critical geopolitics developed with the end of the cold war and a new plural world. The explanation of these two perfectives is assumed to be beneficial. Besides, the study of “Strategic Depth” in terms of the comparison of classical geopolitics and critical geopolitics may give clues about the most dominant actor of Turkey’s Foreign Policy, Ahmet Davutoğlu and his theoretical background.

When used first by Rudolf Kjellen in 1899, geopolitics was already taken into consideration in 1887 by Halfrod Mackinder. Classical geopolitics which was firstly considered as a way of gaining power can be divided into three different schools; English School, American School and German School. Though each school showed different ways to reach the target, they were also pointing the same target. That’s why; they can be classified as Classical Geopolitics.

With the collapse of bipolar system and its theoretical explanations, geopolitics also found itself another alternative to flow; it was called Critical Geopolitics. Critical Geopolitics did not target the power, on the contrary; it targeted to take the lid off power relations about geopolitics which were hidden by Classical Geopolitics. As the name implies, Critical Geopolitics criticizes all clichés put forward by Classical Schools and claims to be more update.

“Strategic Depth” is the book of Ahmet Davutoğlu, who is the current Minister of Foreign Affairs. Before his Ministry, it was also known that he was the power behind throne for Turkey’s international relations during Ak Party governance. His book shows its importance in terms of understanding Turkey’s point of view taking geopolitics into consideration. Ahmet Davutoğlu shows his geopolitics perspective in his book. He looks at with the eye of more Critical Geopolitics rather than Classical Geopolitics. In this study, it was tried to show that perspective of Ahmet Davutoğlu with the help of the comparison of two different perspectives of geopolitics.

TÜRKİYE’DE BAKAN YARDIMCILIĞI UYGULAMASINA İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Battal YILMAZ*

Özet

Türkiye gündemine ilk defa 1937 yılında Siyasi müsteşarlık adıyla giren ve 8 aylık bir uygulamanın sonunda yürürlükten kaldırılan Bakan yardımcılığı 1987 yılında Turgut Özal döneminde tekrar uygulamaya konulmuşsa da kısa sürede uygulamaya son verilmiştir. Parlamenter sistem, Yarı- Başkanlık ve Başkanlık sistemlerinde örneklerini görebildiğimiz

Bakan yardımcılarını üzerinde tartışılmadan 12 Haziran 2011 genel seçimi öncesi 643 sayılı KHK ile yapılan düzenleme Türkiye’nin gündemine getirmiştir. ABD, İngiltere, Fransa gibi değişik yönetim sistemlerinde görebildiğimiz Bakan yardımcılığının Türkiye’de Yüksek Mahkemeye açılan iptal davası ve yasal düzenlemedeki dar çerçeveye rağmen uygulamada görülmesi muhtemel aksaklıkların giderilmesi halinde başarılı sonuçlar verebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bakan Yardımcıları, Siyasi Müsteşarlık, Başkanlık Sistemi, Yarı-Başkanlık Sistemi, Parlamenter Sistem.

JEL Kodu: Z18

A GENERAL REVIEW IN APPLICATION OF DEPUTY MINISTER OF TURKEY

Abstract

The deputy minister for the first time came up in the political agenda of Turkey as the name of political under secretary in 1937 and then application only lasted for 8 months, at the end in 1987 repealed again during the Özal era and was terminated as soon as possible.

Deputy minister, of which we can see examples also in semi the parliamentary system, presidential and presidential systems, was discussed by the June 12 general elections on the aides of the Minister Decree No.643 with the arrangements made before the agenda by Turkey.

It is thought that secretary of deputy minister of Turkey, which can be seen in the different management systems like in U.S.A, Britain and France, is likely to give good results in practice despite the annulment opened to the High Court and legalregulation in the narrow frame.

Key Words: Deputy minister, Political Under Secretary, Presidential System, Semi-presidential System, Parliamentary System.

Giriş

---

*Yrd.Doç.Dr, Ahi Evran İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,battalyilmaz40@hotmail.com

Türkiye’de kısa süreli iki denemeden sonra yürürlükten kaldırılan Bakan yardımcılığının bugün yeniden ortaya çıkışı ile ilgili değerlendirme yapmayı amaç edinen bu çalışmada Bakan Yardımcılığının Türkiye’deki tarihçesine, ABD, İngiltere, Fransa ülke uygulamalarına yer verilecek ve Türkiye özelinde yapılan yasal düzenlemeden yola çıkılarak eleştiri ve öneriler ortaya konacaktır.

1. TÜRKİYE’DE BAKAN YARDIMCILIĞININ TARİHÇESİ

Türkiye’de Bakan Yardımcılığı ilk kez Siyasi müsteşarlık olarak 4 Şubat 1937 İsmet İnönü başbakanlığındaki 8. Hükümet tarafından gündeme getirilmiştir. Siyasi müsteşarlıkların kuruluş düşüncesinin bakanların yükünü azaltmak olduğu söylenmektedir. Övgün’e (2007:814).göre Siyasi müsteşarlık kurumunun hayata geçirilmesinde temel düşünce, büyüyen devlet örgütlenmesinde bakanların artan işlerinde bir takım milletvekillerinin uzmanlık bilgileriyle bakanlara bir anlamda danışmanlık hizmeti sunmalarıdır. Turan (1999:6) ise Siyasi müsteşarlıkların kurulma gerekçesini vekillere yardımcı olmak, meclis çalışmalarında vekillere yardım etmek ve şayet yetenekli iseler ileride vekil olmaları için hazırlamak şeklinde belirtmiştir.

İstisnai bir memur olan Siyasi müsteşarların Başbakan tarafından, meclisin kendi üyeleri arasından atamalarının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Konuyla ilgili tasarı 3115 sayılı Kanun olarak 8 Şubat’ta yasalaşmış ve 11.02.1937 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 3115 sayılı Kanun’a göre; siyasi müsteşarların bazı kişisel sorumlulukları olmakla birlikte meclise karşı bakanlar sorumlu tutulmuştur. Bakanlıklarda kaç Siyasi müsteşar olacağına Başbakan tarafından karar verilmiş olup, bazı bakanlıklarda birden fazla -Ziraat Bakanlığı’nda iki adet- olmakla birlikte genellikle her bakanlığa birer adet Siyasi müsteşar(Milli Savunma, Dışişleri, İçişleri, Adliye, Milli Eğitim, Maliye ve İktisat Bakanlıklarında) görevlendirilmiştir. Fakat Başbakanlık, Sıhhiye ve Gümrük ve Tekel Bakanlıklarına Siyasi müsteşarlar tayin edilmemiştir (Övgün, 2007: 832). Günümüzde Bakan yardımcıları ile temel farklılıkları Meclis üyeleri arasından seçilmeleri ve bugünkü düzenlemede 2451 sayılı Kanuna göre üçlü kararname ile atanmak yerine bizzat Başbakan tarafından seçilmeleridir. Yine siyasi müsteşarlar, Bakanlar Kurulu’na başbakanın daveti üzerine katılabilirler ama oyları sadece danışma mahiyetindedir. Günümüz uygulamasında Bakan yardımcılarının Bakanlar kuruluna katılabilmesine ilişkin düzenleme veya uygulama söz konusu değildir. Bugünkü varolan uygulama ile paralellik arz eden yönü ise görev sürelerinin atanmış olduğu hükümetin görev süresi ile sınırlı olmasıdır.

Yaklaşık sekiz aylık bir tecrübeye sahip olan ‘‘Siyasi müsteşarlık’’ kurumunun 21 Aralık 1937’de Atatürk’ün başkanlığında yapılan kabine toplantısında kaldırılması kararlaştırılmıştır. Böylece artık kanunlar doğrudan başbakanlıktan meclise gönderilecektir. Siyasi müsteşarlıklar görevlerini bakanlara ve idari müsteşarlara devretmişlerdir.

Konuyla ilgili anayasa değişikliği 29.11.1937 tarihinde yapılmıştır. Siyasi müsteşarların tam listesi şu şekildedir: Faik Baysal (Maliye), Necib Ali Küçüka(Milli Müdafaa), Ali Rıza Türel (İktisad), Numan Menemencioğlu (Hariciye), Sırrı Day (Nafia), Abdülmuttalib Öker (Dahiliye), Nafi Atuf Kansu (Maarif), Salah Yargı (Adliye), Tahsin Coşkun (Ziraat) ve Rıza Erten (Ziraat) (Övgün,2007:889).

Siyasi müsteşarlığın 8 ay gibi kısa bir süre sonra lağvedilmesini Turan, ‘‘Bakanların kendi durumlarını düşünerek yetersiz kimseleri Bakan yardımcısı atamaları ve onların da genellikle bakanların yanında birer hiç mesabesinde kalmaları bu kurumun verimli çalışmasına engel oldu’’ diye gerekçelendirmiştir (Münir, 01.07.2011).

1987’de Bakan yardımcılığı düşüncesi Özal döneminde gündeme gelmiş ve her bakana bir milletvekilinin yardımcı olarak atanması şeklinde sistem geliştirilmiştir. Bu sistemin gündeme gelişinde Özal’ın başdanışmanlığı yapan Engin Güner’in Avrupa Konseyi’nde görev yaparken konuyla ilgili hazırladığı rapor etkili olmuştur. Söz konusu rapor, büyük oranda İngiltere örneğini içermektedir. İngiltere örneğinde olduğu gibi 100’e yakın kabine üyesi ile bakan yardımcılarının ileride bakanlığa da hazır hale gelmesi ve daha dinamik bir yapı oluşturulması amaçlanmıştır. Yani Bakan yardımcılıklarının ‘siyasi’ bir makam olması ve müsteşarlardan farklılık arz etmesi öngörülmüştür (<http://www.sonsayfa.com/Haberler/Siyaset/Bakan-yardimciligi-Ozalin-hayaliydi-204733.html>). Özal döneminde, Bakan yardımcılarını parlamento üyeleri içerisinden atanmıştır. Bakan yardımcılığı mekanizması Özal döneminde bu çerçevede yasal düzenleme yapılmadan hayata geçirilmiş ancak kısa bir süre içerisinde bu milletvekili Bakan yardımcılarını bürokratik nedenlerle kendi çevrelerinin iş ve işlemlerini takip eder olmuş, bu da Bakan yardımcılığı fonksiyonunu işlevsizleştirmiş ve uygulama sona erdirilmiştir (Menekli, <http://akademikmakalem.com/2011/08/23/bakan-yardimciligi-uzerine>).

2. Bakan Yardımcılığı ile İlgili Ülke Uygulamaları

Bakan yardımcılığı mekanizması ile ilgili olarak Türkiye’nin kamu yönetimi sistemini büyük ölçüde model aldığı Kıta Avrupası ülkesi ve Yarı-Başkanlık sisteminin uygulandığı Fransa, Anglo-Sakson yönetim geleneği olan ve Parlamenter sistemin uygulandığı İngiltere ile yine Anglo-Sakson yönetim geleneğinden gelen Başkanlık sistemi için model olan ABD uygulamaları incelenmiştir.

2.1. Fransa

Türkiye’nin Kamu yönetimi anlayışını model aldığı Fransa’da hem devletin başı hem de yürütmenin başkanı durumunda halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı yer almaktadır. Cumhurbaşkanı tarafından seçilen ve hükümetin koordinasyonunu sağlamak üzere anayasal gücü olmasına rağmen Cumhurbaşkanı’nın doğrudan etkisinde bulunan Başbakan hiyerarşide ikinci sırayı almaktadır (http://www.coursework.info/University/Social_studies/Politics/UK_Government___Parliamentary_Studies/Compare_the_role_of_the_Cabinet_Minister_L8_2430.html).

Fransız merkezi yönetiminde hiyerarşide üçüncü sırayı alan Bakanlar kurulunun teşekkülü üç tip bakanlıktan oluşmaktadır. Birinci tip bakanlıklar, Devlet Bakanları (Ministres d’Etat)dır. Protokolde Başbakan’dan sonra gelen Devlet Bakanları siyasi konjoktüre bağlı olarak göreve gelirler. Günümüzde 14 adet Devlet Bakanı bulunmaktadır. İkinci tip bakanlıklar ise bir bakanlık örgütü başında bulunan Bakanlar (Ministre)dır. Bu nedenle bu bakanlıklara ‘‘Özel Görevli Bakanlar’’ da denilmektedir (Parlak ve Caner, 2005:39-40). Genellikle icracı özellik gösteren bu tip bakanlar Türkiye’deki icracı bakanlıklar ile aynı işlevi görmektedir.

5. Cumhuriyetin ilk kabinesi 1959 yılında De Gaulle tarafından kurulduğunda devlet bakanlıkları ile icracı bakanların 1/3’ünden fazlası parti üyesi olmayan iş adamı ve devlet memurlarından oluşmuştur (http://www.coursework.info/University/Social_studies/Politics/UK_Government___Parliamentary_Studies/Compare_the_role_of_the_Cabinet_Minister_L8_2430.html).

Fakat bugün kabinenin parti içinden ve parlamento içerisinden atanması genel uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü tip bakanlıklar ise Devlet Sekreterleri (Secretaries d'Etat) dir. Başbakana doğrudan ya da herhangi bir bakana bağlı olarak çalışan Devlet Sekreterleri, bağımsız olarak da çalışabilmektedir (Parlak ve Caner, 2005:40). Sekreterlerin görevleri ise Başbakan tarafından kendilerine verilen görevler ile parlamento ile hükümet arasında siyasi dengeyi sağlamak ve en önemlisi Parlamento ile ilişkileri yürütmektir (Kortmann, 2004:257).

Sözü edilen Devlet Sekreterleri ya Başbakana ya da Bakana bağlı olarak çalışmasından hareketle Bakan yardımcılığı mekanizmasına karşılık gelmektedir. Ayrıca Türkiye’de de öngörülen sistem her ne kadar 643 sayılı KHK’de ‘‘Bakana ve Bakanlığa verilen görevlerin yerine getirilmesinde Bakana yardımcı olmak’’ olarak belirtilse de özünde Bakan yardımcılarının parlamento ile bakanlık arasında köprü işlevi görmesi beklenmektedir. Bu yüzden yapılan atamalarda daha önce parlamentoda görev yapmış tecrübeli isimler değerlendirilmiştir. Dolayısıyla yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı Fransa’daki Bakan yardımcılığı ile Türkiye’de yaşama geçirilen uygulama arasında icra ettikleri görev itibariyle benzeşme görülmektedir.

2.2. ABD

Anglo-Sakson yönetim geleneğinden gelen ABD’de yürütme yetkisi tek başına başkanda toplanmıştır (Ömürgönülşen, 2009:319). Yürütme organının başkan olduğu belirtilmiş, bütün görev ve yetkiler ona verilmiştir. ABD Anayasasının 2. maddesinin 2. fıkrasında Başkanın sorumluluğu altında danışma organı niteliğinde Başkan yardımcısı (Vice President) ile birlikte ilgili departmanların başında 15 üye Bakanlar (secretaries) bulunmaktadır ve bunlar başkanın kabinesini (The Cabinet) oluşturmaktadırlar (<http://www.whitehouse.gov/administration/cabinet>).

Bakanlar icrai yetkiden ziyade danışma işlevi görürler. Kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince, bir erkin diğerlerini baskı altına almaması için bir takım ‘‘denetim ve denge’’(checks and balances) mekanizmalarının (Ömürgönülşen,2009:316). Öngörüldüğü ülkede bakanlar senato üyesi değildir. Başkan gerek Temsilciler Meclisi gerekse Senato’ya kendisi bizzat teklif verememekte bilindiği üzere bu teklifleri kendine yakın üyeler vasıtasıyla verebilmektedir. Burada yasama ve yürütme erki arasında köprü görevini icra edecek ve tek başına yürütme görevini üstlenen Başkana kendi görev alanı ile ilgili danışmanlık hizmeti veren bakanların (secretaries) altında siyasi atamayla gelen müsteşar (undersecretary) ve müsteşar yardımcıları (deputy under secretaries, asistant secretaries) bulunmaktadır (Ömürgönülşen, 2009: 326-335).

Burada dikkat çeken unsur ABD modelinde başkanlık sistemine uygun olarak doğrudan başkan tarafından atanan müsteşar ve müsteşar yardımcılarının bir nevi Bakan yardımcısı işlevi görmeleridir. Türkiye’de öngörülen sistem kamuoyunun belli bir kesiminde Başkanlık sisteminin ilk tohumlarından biri olarak görülmektedir. Bu kanaate Ana Muhalefet Partisince Anayasa Mahkemesine açılan davanın gerekçesinde de yer verilmiştir. Bu mekanizmanın parlamenter sistemde yerinin olup-olmadığı tartışmaları yapılmaktadır.

2.3. İngiltere

İngiliz yürütme sisteminin asıl taşıyıcı unsuru Başbakan ve onun çevresinde yer alan bakanlardan oluşan hükümettir. Avam Kamarası’nda en çok milletvekili bulunan partinin başkanı Başbakan olarak atanmaktadır. Devlet yönetiminin çekirdeği olarak tanımlanan kabine ortalama 20-22 bakandan meydana gelmektedir (Parlak ve Caner, 2005:118-119).

Kabine dışında bulunan ancak hükümet üyesi olarak bulunan bakan sayısı yaklaşık 70 civarındadır. Bu gruba iki tür bakan ve bakanlık girmektedir: Non-Cabinet Ministers ve Junior Ministers. Non-Cabinet Ministers’lar, sayıları 30 civarında olan Minister of State adı verilen

Devlet Bakanları'dır. Non-Cabinet Ministers (kabine dışı bakanlar), Cabinet Minister (Kabine üyesi) bakanlar kadar avantaja sahip değildir. Kabine dışı bakanların önceliği Başbakana özel danışmanlık hizmeti vermeleridir (Mackintosh,1962:452). İcracı bakanlıklar ile doğrudan Başbakanlığa bağlı olan devlet bakanları bu sınıfa girmektedir. Junior Ministers'lar ise sayıları 1945'de sayıları 32 iken 1998'de bu sayı 66'ya çıkmıştır. Başbakan tarafından daha ziyade kıdemli üyelerine ara sıra danışılmasına rağmen atanmalarını bizzat Başbakan önermektedir. Junior Ministers'lar resmi yetkileri olmayıp, yasal olarak tanımlanmayan informal bir otoriteye sahiptirler (James, 1999:19).

Parliamentary Under Secretary adı altında faaliyet gösteren üçüncü tip bakanlık ise diğer iki tür bakanlık tipine nazaran daha düşük dereceli bakanlıklardır. Parliamentary Under Secretary bir nevi Bakan yardımcısıdır ve tıpkı Bakanlar (The Minister) gibi parlamento üyesidir. Burada Bakan yardımcılarının fonksiyonu Bakanlar (The Minister) tarafından ya geleneksel olarak belirlenir ya da Bakan tarafından fonksiyonları özel olarak ortaya konulur (Jennings,1966:132). Sayıları 50'ye yakın olan Parliamentary Under Secretary'nin görevi hükümetin en kıdemli üyeleri olarak Cabinet Minister'in ve diğer Kabine üyelerinin parlamento ile olan ilişkilerini yürütmektedir (Parlak ve Caner, 2005:120-121). Her bakanlığın iç örgütlenmesinde birden fazla Parlamento Bakanları (Parliamentary Under Secretary) yer almaktadır (Parlak ve Caner, 2005:121).

İngiltere de ilk bakışta siyasi ve idari görevlerin birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Siyasi görevler, Bakan, farklı türdeki Bakan yardımcıları; idari görevler ise Müsteşar, Müsteşar yardımcıları, Genel müdürler olarak sıralanabilir (Karasu, 2009:198).

Bu üç ülke örneği incelendiğinde Türkiye'de yaşama geçirilen Bakan yardımcılığı ile yüklendiği misyon itibarıyla en çok benzeşen örnek İngiltere örneğidir. Kabine ile parlamento ilişkilerini yürütmekle görevlendirilmiş olan Bakan yardımcılığı (Parliamentary Under Secretary) ile Türkiye'de görev tanımları 643 sayılı KHK ile dar kapsamda yer verilmiş ama gerçekte parlamento ile kabine üyeleri arasındaki trafiği yürütecek olan Bakan yardımcılığı arasında işlev olarak benzeşme ön plandadır. Türkiye'de bakan yardımcılarının çoğunlukla parlamento deneyimi olan tecrübeli isimlerden seçilmesi İngiltere örneğinde de Bakan yardımcılığı (Parliamentary Under Secretary) nın kabinenin en kıdemli üyelerine verilmesi bu mekanizmanın hareket noktasının aynı paralelde olduğunu göstermektedir. Üstelik İngiltere yönetim biçimi "meşrutî monarşi" olarak tanımlansa da Parlamento sistemin işlediği bir ülkedir. Bu özelliği ile de Parlamento sisteminde Bakan yardımcılığı uygulamasına örnek teşkil etmektedir.

3. Türkiye'de Bakan Yardımcılığı ile İlgili Yasal Düzenleme ve Eleştiriler

Türkiye'de Bakan yardımcılığı uygulaması iki kısa süreli denemeden sonra Türkiye'de yapılan 12 Haziran 2011 genel seçiminin hemen öncesinde KHK ile düzenlenerek hayata geçirilmiştir. Söz konusu düzenleme, 3046¹ sayılı Kanunun 21.maddesine eklenen 643 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'nin 3. maddesi ile yapılmış ve Bakan yardımcılarının atanması, görevleri, görev süreleri ve mali hakları düzenlenmiştir (03.06.2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ve 643 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G: 08.06.2011/27958).

Bakan yardımcılarının görevleri; Bakana (Millî Savunma Bakanı dahil) bağlı olarak Bakana ve Bakanlığa verilen görevlerin yerine getirilmesinde Bakana yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. Sorumlulukları ise, bu görevlerin yerine getirilmesinde Bakana karşıdır.

¹ Bakanlıkların kuruluş ve görev esaslarını düzenleyen Kanun, Kabul tarihi:27/9/1984, 9/10/1984 tarihli ve 18540sayılı Resmi Gazete(R.G.)

Bakan yardımcılarının görev süreleri Hükümetin görev süresiyle sınırlıdır; Hükümetin görevi sona erdiğinde, Bakan yardımcılarının görevi de sona erer. Bakan yardımcılarını gerektiğinde Hükümetin görev süresi dolmadan da görevden alınabilir.

Bakan yardımcılara en yüksek Devlet memuruna mali haklar kapsamında yapılan ödemelerin yüzde yüzellisi oranında aynı usul ve esaslar çerçevesinde aylık ücret ödenmesi düzenlenmiştir.

Bakan yardımcılarının atanmaları 2451 sayılı "Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun" da belirtilen usullerle gerçekleştirilmektedir. Yani atanmaları, ilgili Bakanın teklifi Başbakanın uygun görüşü ve Cumhurbaşkanı onayı ile gerçekleşmektedir.

Ancak yapılan yasal düzenlemeden sonra atamalar aynı hızla gerçekleşmemiştir. Kamuoyu önünde cereyan eden gelişmeye göre Bakan yardımcısı ataması için Başbakan'ın Ağustos ayında yapılacak ilk Bakanlar Kurulu toplantısına her bakanın üçer aday ismi ile gelmesini istediği bilinmesine rağmen Bakanların bir nevi "pasif direnişte"(Radikal Gazetesi,16.10.2011). oldukları ve iptali için başvuru olan 643 sayılı KHK ile ilgili Anayasa Mahkemesi kararını bekleme eğiliminde oldukları dikkati çekmiştir. Bu çerçevede Yasal düzenlemenin yapıldığından üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen Bakan yardımcılarının tamamının atanması ancak 03.08.2012 tarihinde gerçekleşmiştir.

Bu arada Bakan yardımcılığını ihdas eden 643 sayılı KHK'nin iptali ve yürürlüğünün durdurulması için Anayasa Mahkemesine Ana Muhalefet partisine başvurulmuştur. İptal isteminin gerekçesinde; Anayasanın 128.maddesine belirtilen "Kamu hizmetleri kamu görevlileri eliyle yürütülür" ilkesi ile kamu görevlilerinin tarafsız olması gerekir ilkesinin ihlali ve Bakan yardımcılığının Parlamenter sistemde yeri olmadığı iddiası sunulmuştur.

Yürürlüğe konulan Bakan yardımcılarını ile Müsteşar arasında görev ve yetki karmaşası çıkması olası görülmektedir. Çünkü Bakan yardımcılarını ile müsteşarın görev ve yetkileri büyük ölçüde paralellik arz etmektedir. Bununla ilgili Tutar, bakanlıkların idari yapısının başbakanlığa benzetilmek istendiği fakat buradaki temel farklılığın Başbakan Yardımcılarının seçilmiş kişiler olduğu gibi müsteşar ile başbakan yardımcılarını arasındaki görev ve sorumlulukların da açıkça tarif edildiğini ifade etmektedir (Tutar,<http://www.skyturk.net/yazar/hilmi-tutar-bakan-yardimciligi-oku-65.html>).

Bakan yardımcılarının görevi, Bakana ve Bakanlığa verilen görevlerin yerine getirilmesinde Bakana yardımcı olmak olarak belirtilmiştir. Bakan yardımcılarını bu görevlerin yerine getirilmesinden Bakana karşı sorumludur.

3046 sayılı Kanununun 22. maddesinde müsteşarın görev ve sorumlulukları ise; "Müsteşar, bakanın emrinde ve onun yardımcısı olup bakanlık hizmetlerini bakan adına ve bakanın direktif ve emirleri yönünde, bakanlığın amaç ve politikalarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara, mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla bakanlık teftiş kurulu hariç bakanlık kuruluşlarına gereken emirleri verir ve bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar. Müsteşar yukarıda belirtilen hizmetlerin yürütülmesinden bakana karşı sorumludur" şeklinde belirtilmiştir.

Bakan yardımcısı ile Müsteşar arasında yetki ve görev karmaşası olup olmayacağına ilişkin dönemin Meclis Başkanı M.Ali Şahin "Bakanla, müsteşar arasına bir Bakan yardımcısı girmiş olması acaba bir bürokratik halka olarak değerlendirilebilir mi, bu bir takım sorunlar meydana getirebilir mi, bir çatışmaya yol açabilir mi? Doğrusu bunu ancak uygulamada görebiliriz" şeklinde değerlendirmede bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 09.06.2011). Dolayısıyla Yüksek Mahkemenin vereceği karar, ihdas edilen Bakan yardımcılığının devamından yana olursa uygulamayı görmek ve olası ortaya çıkacak karmaşayı aşabilmek için "Bakan yardımcılarını" ile "Müsteşarın" görev ve sorumluluklarının çerçevesinin yasal düzenleme ile net olarak ortaya konması gerekecektir.

Bakan yardımcılarının memur kapsamında olup olmadıkları diğer bir tartışma konusudur. Türkiye’de hala uygulanagelen model Weber tip bürokrasidir. Weber, memur kavramını değerlendirirken seçimle gelip gelmemesini kriter olarak değerlendirmiş ve bu kapsamda seçimle işbaşına gelen görevlileri, “bürokratik memur” kavramı dışında tutmuştur. Onun terminolojisinde memur, atama ile işbaşına gelen görevlidir. Weber’e göre atama ile işbaşına gelen görevli, teknik açıdan daha doğru ve duyarlı görev yapar; çünkü, diğer her şey sabit tutulduğunda onun atanışında ve geleceğinde salt işlevsel gerekçe ve nitelikleri ağır basmış olması daha yüksektir. Halbuki yöneticinin seçimle belirlenmesi, hiyerarşik bağımlılığın katılığını yumuşatır. Ülke olarak bu yolla seçilen görevlinin, üstüne karşı özerk bir konumu vardır. Seçimle gelen görevli, konumunu “yukarıya” değil, “aşağıya” borçludur. Dolayısıyla kendini seçen kitleye karşı sorumludur. Bu sorumluluğunu görevlerinde gösterir (Eryılmaz, 2004:55-56). Weber’in bu ayrımından yola çıktığımızda Bakan yardımcılarını memur kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü 2451² sayılı Kanun hükümlerine göre üçlü kararname ile atanan Bakan yardımcılarını seçimle değil atama ile işbaşına gelmektedir.

Ancak yine Weber, bürokratik memurun taşıması gereken özellikleri sıralarken özellikle memuriyetin bir meslek olduğu üzerinde durmuştur. Ona göre memurun görevi, onun yegane işidir ve memurun işi normal durumlarda emekli oluncaya kadar devam eder. Özel sektörde çalışan bir işçinin tersine iş güvencesi bulunmaktadır (Eryılmaz, 2004:56). Weber, emekli olana dek güvenceli olarak süren memuriyet kavramının memuru kişisel kaygılardan uzak tutup görevini nesnel olarak yerine getirmesini sağlayacağını ortaya koymaktadır (Weber’den akt. Parla, 1998:298).

Ancak atanan Bakan yardımcılarını 643 sayılı KHK’de de belirtildiği üzere görev süreleri hükümetle birlikte sona ermekte hatta daha önce de mütesep hak kapsamının dışında tutularak görevden alınabilmektedir. Dolayısıyla bu çerçevede değerlendirildiğinde Bakan yardımcılarını süreklilik arz etmediği için memur kapsamında değildir. Ayrıca bu kapsamda Bakan yardımcılarının hükümetle gelip gitmesinden hareketle görevini icra ederken nesnel ve tarafsız hareket edemeyecekleri eleştirisi yapılabilir.

Sonuç olarak Weber’in memurun taşıması gereken özelliklerinden yola çıkarsak Bakan yardımcılarının memur olup olmadıklarını tanımlamak oldukça zordur. Daha net değerlendirme yapabilmek için bakan yardımcılarının tabi olacakları disiplin hükümleri, emeklilik ile hükümler, yargılama usulleri(4483³ sayılı Kanun kapsamında olup olmadıklarının) nin ortaya konulması gerekmektedir.

Bakan yardımcılığı ile ilgili tartışmalardan biri de Başkanlık sistemine geçişin izlerini taşıyıp taşımadığıdır (<http://www.birgulaymanguler.net/files/pdf/kararnameler.pdf>). Burada dikkati çeken Parlamenter sisteminin örneğini oluşturan İngiltere, Yarı-başkanlık sistemine örnek oluşturan Fransa’da ve Başkanlık sisteminin uygulandığı ABD’inde Bakan yardımcılarının hükümet ya da devlet başkanlarınca atanmalarının gerçekleştiği her üç sistemde de Bakan yardımcılarının resmi bir gücü olmaktan öte daha çok resmi olmayan bir yetkiye sahip oldukları ve her üç sistemde de uygulanma şansı bulduklarıdır. Vurgulanması gereken husus

² Bakanlık ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun, Kabul Tarihi : 23/4/1981, 25/4/1981 tarihli ve 17321 sayılı R.G.

³ Memurların ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi : 2/12/1999, 4.12.1999 tarihli 23896 sayılı R.G.

her üç sistemde de uygulanan bakan yardımcılığının Türkiye’de Başkanlık sistemine geçişin ayak seslerinden biri olarak görmenin ön yargılı olacağıdır.

Bununla birlikte Türkiye’de bakan yardımcıları ile ilgili uygulamaya alt yapı hazırlıkları yapılmadan geçildiği için çarpık durumlarla karşılaşmak da olasıdır. Örneğin Adalet Bakanı ve Müsteşar Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu(HSYK) nun tabii üyesi iken hiyerarşide Müsteşarın üstünde bulunan 2451 sayılı Kanuna göre atanmış en üst kamu görevlisi olan Adalet Bakanlığı Bakan yardımcısı HSYK üyesi değildir. Bu ve buna benzer örneklerle karşılaşmamak için Bakan yardımcılığı ile ilgili altyapının tamamlanması gerekmektedir.

SONUÇ

Bakan yardımcıları ile ilgili Türkiye örneğinde beklenti parlamento ile kabine üyeleri arasında var olan ilişki şekli olarak var olan yasamanın yürütme üzerindeki denetim yolları ile değil bir anlamda yasama ile yürütmenin iç içe geçtiği Türkiye’de parlamento ile kabine üyeleri arasında ahengi ortaya çıkarmaları ve parlamento üyeleri ile kabine üyeleri arasındaki kopukluğu gidermeye yönelik çalışmalarıdır.

Bu çerçevede Türkiye’de Bakan yardımcılığı; bakanlıkların organizasyon yapısının henüz söz konusu düzenlemeye uyarlanmaması, müsteşar ile ortaya çıkması muhtemel görev ve yetki karmaşası, seçimle değil atamayla gelen Bakan yardımcılarının görev sürelerinin hükümetin görev süresi ile paralellik arz etmesinin sonucu olarak tarafsızlığının tartışma konusu olmaya aday olmasına rağmen uygulama da Bakan ile uyumlu çalışmaları halinde hem bakanlığın dinamizmini artıracığı hem de Türkiye örneğinde atanan Bakan yardımcılarının genellikle parlamento tecrübesi olan isimlerden oluşmasının sonucu olarak parlamento-bakanlık ilişkilerine olumlu yansıtacağı tarafımızca değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

www.birgulaymanguler.net/files/pdf/kararnameler.pdf, Erişme Tarihi: 01.12.2011.

www.coursework.info/University/Social_studies/Politics/UK_Government___Parliamentary_Studies/Compare_the_role_of_the_Cabinet_Minister_L82430.html, Compare the role of the Cabinet Minister in Great Britain, France and Japan, Erişme Tarihi: 01.12.2011.

Eryılmaz, Bilal (2004), **Bürokrasi ve Siyaset**, Alfa Basım Yayıncılık, İstanbul.

James, Simon (1999), **British Cabinet Government**, Second Edition, Routledge, New York.

Jennings, Sir Ivon (1966), **The British Constitution**, Cambridge University Press, London.

Karasu, Koray (2009), ‘‘İngiltere’de Kamu Yönetimi’’, **Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi**, İmge Kitabevi, Ankara, ss.169-312.

Kortmann, Constantjin (2004), ‘‘The French Republic’’, Constitutional law of 15 EU memberstate, Prakke, Lucas and Constantjin Kortmann(Eds). , Kluwer Legal Publishers , TheNetherlands, pp. 239-310.

Mackintosh, John P.(1962), **The British Cabinet**, Stevenson& Sons Publishing, London.

Menekli, Halil İbrahim,(2011), **Bakan Yardımcılığı Üzerine**, <http://akademikmakalem.com/2011/08/23/bakan-yardimciligi-uzerine/>

Münir, Metin,(2011), 01.07.2011 tarihli Milliyet Gazetesi.

Ömürgönülşen, Uğur,(2009), ‘‘Amerika Birleşik Devletleri’nde Kamu Yönetimi’’, **Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri**, İmge Kitabevi, Ankara, ss.313-412.

Övgün, Barış, (2007), “Anayasal Yenilenmeler ve Siyasi Müsteşarlık”, Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini, 1929-1939, AÜ SBF KAYAUM, Ed. Birgül Ayman Güler, ss.811-894.

Parlak, Bekir ve Cantürk Caner,(2005), Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetimsel Yapılar, Alfa Aktuel Yayınları, İstanbul.

Radikal Gazetesi, 16.10.2011 tarihli sayısı.

www.sonsayfa.com/Haberler/Siyaset/Bakan-yardimciligi-Ozalin-hayaliydi-204733.html, Erişme Tarihi: 01.12.2011.

Turan, Mustafa,(1999), “ Cumhuriyet Döneminde İki Deneme: Siyasi Müsteşarlıklar ve Müstakil Grup”, A.K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C.1. S. 2, Mayıs 1999, ss.1-13.

Tutar, Hilmi,(2011), <http://www.skyturk.net/yazar/hilmi-tutar-bakan-yardimciligi-oku-65.html>), Erişme Tarihi: 01.12.2011.

Weber, Max,(1998), Essay in Sociology, Çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul.

www.whitehouse.gov/administration/cabinet , Erişme Tarihi: 01.12.2011.

03.06.2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ve 643 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, R.G: 08.06.2011/27958.

HAZAR HAVZASI ENERJİ KAYNAKLARININ JEOSTRATEJİK ÖNEMİNE GENEL BAKIŞ: TÜRKİYE, AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI PETROL ŞİRKETLERİ

Ertan EFEGİL⁴

Sibel ÖZSAVAŞ⁵

Özet: Hazar Havzası enerji kaynakları tarih boyunca büyük devletlerin emperyalist politikalarının gündeminde yer almıştır. Orta Asya bölgesinde enerji rezervleri, muhtemel ve bulunan rezerv miktarı olarak bakıldığında oldukça önemli bir yere sahiptir. Hazar Havzası içerdiği zengin petrol ve doğalgaz kaynakları açısından 21.yüzyılın enerji üretiminin odak noktası olarak görülmektedir. Hazar havzası hem devletler hem de devlet dışı örgütlenmeler için önemli bir kilit noktasıdır. Günümüzde Hazar Havzasındaki enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda ortaya çıkan mücadeleler halen devam etmektedir.

Hazar havzasındaki en önemli kültürel etki ve siyasi güce sahip ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin Hazar Havza'sıyla ilgili izlediği politika ve bölgenin Türkiye açısından önemine de bu makalede yer verilmiştir. Enerji ihtiyacının çok büyük bir kısmını ithal eden Türkiye, bölge kaynaklarına yakınlığından ötürü, dünya enerji sektöründe gözle görülür bir konuma sahip olmak istemektedir.

Türkiye gibi, Avrupa Birliği, 2030 yılında enerji ihtiyacının yaklaşık yüzde 70'ini ithal etmek zorunda kalacaktır. Bu durumda, Birliği dış enerji kaynaklarına yönelmesine neden olmaktadır. Artan enerji talebi nedeniyle, bölgede 35 Avrupalı, 26 Kuzey Amerikalı, 15 yerel ve Rus ve 1 tanede Çin menşeli olmak üzere 93 uluslar arası petrol şirketi yatırım yapmıştır. Sonuçta, bölgedeki enerji kaynaklarının dünya piyasasına arzı konusunda, devletlerin ticari zihniyetle düşünerek, işbirliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir.

Buna ek olarak ihtiyaç duyulan enerjinin kesintisiz olarak tedarik edilmesinin sağlanması için Hazar Havzası ve Orta Asya enerji ham madde kaynaklarının çokluluğu hatları politikası bağlamında Avrupa'ya taşınması gelecekte enerji sıkıntısı yaşamayı muhtemel olan Avrupa Birliği açısından öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Hazar Enerji Kaynakları, Petrol, Avrupa Birliği, Türkiye, Uluslar arası Petrol Şirketleri

JEL Kodu:Q49

⁴ Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, eefegil@hotmail.com.

⁵ Uluslararası İlişkiler Uzmanı, Sakarya Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, sibelozsavas@hotmail.com.

GEO-STRATEGIC IMPORTANCE OF THE CASPIAN SEA BASIN ENERGY RESOURCES OVERVIEW: TURKEY, THE EUROPEAN UNION AND INTERNATIONAL OIL COMPANIES

Abstract: Throughout the history, the Caspian Sea energy basin occupied an important place in the agenda of the policies of the imperialist powers. Concerning its proven and possible energy reserves, it is hardly surprising that the region has a considerable place in the world energy sector. Caspian Basin seems as a focus point of energy production in 21st century with its substantial oil and natural gas reserves. Basin is important key for both governments and outer organizations. Nowadays those struggles still continue. The high resources cannot be misspelled and sharing of these resources is still producing big problems.

Turkey is the country with the biggest cultural influence and political power in the Caspian Sea basin. Turkish policies and the importance of Caspian Basin for Turkish benefits have taken place in this article. Turkey, which imports a large part of its energy demand, due to its proximity to the region wants to have a visible location in the world's energy industry.

Like Turkey, the European Union due to its increasing demand for the energy resources (nearly 70% of its demand will be imported in 2030) has focused on the external energy resources. Because of increasing world energy consumption, in order to exploit the regional oil and natural gas reserves, now 93 international oil companies (35 from Europe, 26 from North America, 15 from local states and Russia, 1 from China and others) operate in the region.

Furthermore in possible event of future energy scarcity, transportation of the raw material resources to Europe with multiple pipeline policy from Middle Asia and Caspian Basin for the need of the supply of continuous energy demand, has a big significance.

Keywords: Caspian Sea Resources, Oil, European Union, Turkey, International Oil Companies

Giriş:

Baharat, madenler, petrol ve doğal gaz gibi hammadde kaynakları, tarih boyunca devletlerarasında sürtüşmelere, çatışmalara ve savaşlara sebep olmuştur. Emperyalizme sebep olan ve hammadde kaynaklarına hâkimiyet kurma politikaları, yıllardır bazı toplumların zenginleşmesine, diğerlerinin de oldukça fakirlik içerisinde yaşamasına neden olmuştur. Bu sayede devletler, sömürgeci ve sömürgeleştirilmiş toplumlar olarak ayrılmışlardır.

Bu politikalardan nasibini, Orta Asya ve Kafkas devletleri de almıştır. Batı'ya doğru genişleyemeyeceğini anlayan Rusya Çarlığı, sıcak denizlere ulaşma, askeri açıdan çok önemli bir coğrafi alanı keşfetme ve bölge kaynaklarını (pamuk, madenler ve zamanla petrol ve doğal gaz) kendi imkânları için kullanma amacıyla 1552 yılından itibaren bölgeyi askeri olarak işgal etmeye ve yeni yerleşim yerleri açarak, bölgedeki nüfus yapısını değiştirmeye başlamıştır. İngiliz İmparatorluğu da, güneyden gelerek, en önemli sömürgesi olan Hindistan ile bağlantısını kesintisiz sağlamak için bölgeyle ilgilenmeye başlamıştır. Bu tür rekabet, İkinci Dünya Savaşı boyunca da sürmüştür. Her ne kadar Orta Asya ve Kafkaslar Sovyetler Birliği hakimiyeti altında olsa da, bu sefer Almanların işgalini engellemek için İngiltere ve Sovyetler Birliği, İran'ı kontrolleri altına almışlardır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, Orta Asya ve Kafkasya yeniden jeostratejik rekabet alanı haline gelmiştir. Bir yanda Rusya, İran, Ermenistan ve Çin'in dahil olduğu Kuzey-Güney eksenini, diğer yanda da ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin bulunduğu Doğu-Batı eksenini arasında bir rekabet ortaya çıkmıştır.

Aslında bölgedeki enerji kaynakları düşünüldüğünde, Hazar Havzası enerji kaynakları için jeostratejik rekabetin yaşanması olağandır. Öncelikle Asya başta olmak üzere, Avrupa Birliği ve ABD coğrafyasında petrole duyulan ihtiyaç her geçen yıl hızla artmaktadır. Bölgedeki kaynaklar, her ne kadar Ortadoğu ile kıyaslanmayacak düzeyde olsa bile, yine de ortaya çıkabilecek enerji arzı açığına kapatabilecek düzeydedir. Zaten artan petrol ve doğal gaz fiyatları, azalan arz ve artan talep, bölge kaynaklarına devlet kurumları ile uluslararası petrol şirketlerinin yatırımlarını artmıştır.

Bu bağlamda, mevcut çalışmada, öncelikle bölgenin jeostratejik önemi ve enerji kaynaklarının rezerv durumu izah edilecektir. Ardından Türkiye'nin enerji politikası ortaya konulacaktır. Avrupa Birliği'nin artan petrol ve doğal gaz talebi özetlendikten sonra, bölge enerji kaynaklarına yatırım yapan uluslar arası petrol şirketlerinin faaliyetleri hakkında bilgiler verilecektir.

1. Sovyetler Birliği'nin Yıkılmasıyla birlikte, Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Yeniden Dünya Siyasetinin Gündemine Gelmesi

19. Yüzyıldan itibaren hidrokarbon enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elde tutmak ve taşıma güzergahlarını denetim altına almak büyük devletlerin temel amaçları arasında olmuştur (Özalp, 2004). Bu düşüncelere uygun olarak, Sovyetler Birliği döneminde tamamen dışarıya kapalı ve Sovyet hakimiyetinde olan Hazar enerji havzası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölge dışı aktörlere açık hale gelmiştir. Hazar petrolünün yabancı sermayeye açık hale gelmesi 19. Yüzyıl sonlarında olmuştur. Bu bağlamda, büyük devletler, bölge kaynaklarına ilişkin olarak, jeopolitik emperyalizm anlayışına uygun politikalar gütmüşlerdir. Bilindiği üzere, 19. Yüzyılda, Rusya Çarlığı ile İngiliz İmparatorluğu arasında, Büyük Oyun oynanmıştır. Bu devletler, Orta Asya'da üstünlük kurma mücadelesiyle, bölge kaynaklarını da kendi kontrolleri altına almak için bölgeyi işgal etme yarışına girmişlerdir. Fakat politikalarında başarısız olduklarını anlayınca, Afganistan'ı tampon bölge olarak benimsediler ve mevcut konumlarını korumayı tercih ettiler. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Adolf Hitler, Alman orduları için ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarını sağlayabilmek için Kafkaslar'a ve Irak'a doğru askeri harekât başlatma niyetindeydi. Bunun üzerine, Ruslar ile İngilizler, İran'ı işgal ettiler. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, İranlı Musaddık rejimi de, petrol alanlarını millileştirdiği için, CIA'nin desteğiyle, İranlı muhalif gruplar tarafından yönetimden uzaklaştırıldı.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, Hazar enerji kaynakları, yeniden dünya siyasetinin en önemli konularından birisi haline geldi. Yeniden büyük devletler, bölge kaynaklarını kendi kontrolleri altına alma konusunda sömürgeci politikalar gütmeye başladılar. Halen daha bu devletler, bölge kaynaklarının dünya pazarlarına akışının kimler tarafından kontrol edileceği sorusuna cevap aramaktadırlar. Amerikalı ve Rus jeostratejistler olan Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" çalışması ve Aleksandır Dugin'in "Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım" isimli ciddi akademik çalışmaları da bölgenin önemi ve kaynaklarının kontrolü konusundaki önemi ortaya koymaktadır. Özellikle Avrasyacı anlayışa sahip Rus politikacılarının görüşlerine benzer düşünceler savunan Rus akademisyenler, Rusya'yı Avrasya coğrafyasının lideri ve bölgeyi de Rusya'nın arka bahçesi olarak ifade ettiler. Diğer taraftan, Amerikalı bilim adamları da, demokratikleşme, ulus-inşası ve devletleşme süreçlerine ağırlık vererek, bölge devletlerinin tam bağımsızlığı konusunu ön plana çıkardılar. Bu nedenle, doğu – batı enerji koridorunun inşası konusuna öncelik verdiler. Çünkü bu hattın,

bölge devletlerinin kalkınmasına doğrudan katkı yapacağını ve Rusya'nın bölge üzerindeki etkisinin azalacağını düşünüyorlardı (Yüce, 2006).

Bu akademik düşüncelere paralel olarak, Amerikalı ve Rus siyasetçiler, bölgenin, kendilerinin ve kendi firmalarının etkisi altına girmesi yönünde yayılcı politikalar izlediler. Türkiye, Avrupa Birliği, İran, Çin, Hindistan ve Pakistan gibi bölge ülkeleri ise, bölge kaynaklarını, özgürce ve kesinti olmaksızın ithal etmeyi arzu ediyorlardı. Özellikle Türkiye ve Avrupa Birliği, Nabucco ve Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi Rusya'yı devre dışı bırakan ve Doğu – Batı enerji koridorunu hayata geçirecek uluslar arası projelere destek verdiler (Winrow, 2005:85).

Sonuçta, günümüze kadar bu düşünceler ışığında ve büyük devletlerarasındaki stratejik rekabet nedeniyle, birçok siyasetçi ve akademisyen, bölgedeki muhtemel gelişmeleri somut bir şekilde tahmin edebilmek ve bölgede oluşması muhtemel siyasi yapılanma hakkında fikir edinebilmek amacıyla, aşağıdaki sorulara cevap aramaya başladı.

1. Büyüyen enerji açığını kapatabilmek için, enerji ithal eden devletlerin ihtiyaçlarını, bölge kaynakları gerçekten karşılayabilecek midir?
2. Bölgeyi ve bölge kaynaklarını kim veya kimler kontrol altına alacaktır? Batılı güçler mi? Rusya mı? Çin mi? Veya hiçbir devlet hâkimiyet kuramayacak mı?
3. Bölge kaynaklarının dünya pazarına sevkini kim kontrol edecektir? Büyük güçlerden birisi mi? Büyük devletlerin bir kısmı mı? Veya Uluslar arası Petrol Şirketleri mi?

1.1. Bölge Kaynaklarının, Dünya Enerji Sektörü Açısından Stratejik Önemi

İlk soruyu cevaplandırabilmek için, Hazar havzasındaki ispatlanmış ve muhtemel petrol ve doğal gaz kaynaklarının, dünya genelindeki enerji kaynakları ile karşılaştırılması gerekmektedir.

Tablo 1: Dünya Geneli İspatlanmış Petrol Rezervleri (ülkelere göre) (milyar varil)

Bölge	BP Verileri	BP Verileri	EIA Verileri	EIA Verileri
	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)
Suudi Arabistan	264,2	264,5	262,3	262,4
İran	138,2	137	136,27	137,62
Irak	115	115	115	115
Kuveyt	101,5	101,5	101,5	104
Birleşik Arap Emirlikleri	97,8	97,8	97,8	97,8
Venezuela	99,4	211,2	80,012	99,377
Rusya	73	77,4	60	60
Libya	43,7	46,4	41,464	44,270
Orta Asya (toplam)	161,7	171,1	132,252	139,023
Hazar Havzası İspatlanmış	48	48	38,25	38,25
Hazar Havzası Muhtemel Toplam	168			

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 2: Dünya Geneli İspatlanmış Petrol Rezervleri (bölgelere göre) (milyar varil)

Bölge	BP Verileri	BP Verileri	EIA Verileri	EIA Verileri
	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)	2007 (Milyar Varil)	2010 (Milyar Varil)
Kuzey Amerika	70,8	74,3	212,879	NA
Orta ve Güney Amerika	123,5	239,4	102,798	124,640
Avrupa ve Avrasya	137,2	139,7	114,686	112,195
Orta Doğu	754,9	752,5	739,205	753,358
Afrika	126,9	132,1	114,073	119,114
Asya Pasifik	40,2	45,2	33,366	40,37
Orta Asya (toplam)	161,7	171,1	132,252	139,023

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 1’ye bakıldığında, BP verilerine göre 264,5 milyar varil petrol rezervine sahip Suudi Arabistan, dünya genelinde birinci sırada yer almaktadır. Suudi Arabistan’ı, 137,62 milyar varillik rezerviyle İran takip etmektedir. Hazar Havzası ülkeleri Azerbaycan, Kazakistan, Tükmenistan, Özbekistan ve Tacikistan’ın toplam ispatlanmış petrol rezervi, 48 milyar varil civarındadır. Bu rakam, Hazar Havzası petrolünün, dünya enerji sektörü açısından çok hayati önemde olmadığını göstermektedir. Fakat muhtemel rezervler, Orta Asya petrollerinin tümü ile birlikte ele alındığında mevcut durum radikal bir şekilde değişmektedir. Çünkü toplamda 209,7 milyar varil petrole sahip olan Orta Asya ve Hazar Havzası, bir anda, İran, Irak, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirliklerinin rezervlerinden daha fazla rezerve sahip bölge haline gelmekte ve tabloda ikinci sıraya yükselmektedir. Bu durumda, Kuzey Denizi, Orta Doğu ve Rusya petrolüne alternatif enerji kaynağı olarak ortaya çıkan bölgenin, yakın gelecekte dünya enerji arzı açısından hayati rol oynaması yüksek ihtimal dâhilindedir.

Tablo 2’e baktığımızda, BP verilerine göre 752,5 milyar varillik petrol rezerviyle, Orta Doğu bölgesinin, dünya petrol rezervleri açısından hayati konumda olduğunu kolayca görmek mümkündür. Orta Doğu bölgesini, 139,7 milyar varil rezerviyle, Avrasya-Avrupa coğrafyası takip etmektedir. Orta ve Güney Amerika bölgesinin rezerv miktarı, 239,4 milyar varildir. Bu bölgenin önünde, 132,1 milyar varillik rezerviyle Afrika gelmektedir. Ancak 171,1 milyar varil toplam petrol rezervine bakıldığında, Orta Asya’nın önemi artmaktadır.

Küresel doğal gaz rezervleri incelendiğinde, 75,8 trilyon metreküp (Tmk) doğal gaz rezerviyle Orta Doğu bölgesi, petrol konusunda olduğu gibi, doğal gaz bakımından da en zengin bölgedir. Orta Doğu’yu, 63,1 Tmk rezerviyle, Avrasya-Avrupa coğrafyası takip etmektedir. Orta Doğu rezervlerinin, dünya genelindeki yüzdesi, 40,5’tir. Avrasya ve Avrupa’nın oranı ise, % 33,7’dir. Diğer bölgelerin rezerv miktarları ve yüzdeleri, bu iki bölgenin rezervlerinden oldukça azdır. Orta Asya bölgesinin ispatlanmış ve muhtemel doğal gaz rezervleri düşünüldüğünde, Hazar’daki rezervler, Kuzey Amerika, Avrupa ve Orta ve Güney Amerika’nın rezervlerinden daha fazladır. Orta Asya, Afrika ve Asya’nın rezervleri, aşağı yukarı birbirine yakındır. Bu rezervlere ilişkin istatistikî bilgilere göre, Orta Asya rezervleri % 39,9’dur.

Tablo 3: Dünya Geneli İspatlanmış Doğal Gaz Rezervleri (trilyon metreküp)

Bölge	BP Verileri		Oranı
	2007	2010	
Kuzey Amerika	8,9	9,9	5,3
Orta ve Güney Amerika	7,4	7,4	4,0
Avrupa ve Avrasya	57	63,1	33,7
Orta Doğu	74,2	75,8	40,5
Afrika	14,6	14,7	7,9
Asya Pasifik	14,7	16,2	8,7
Dünya Geneli	176,7	187,1	100
Orta Asya (toplam)	66,4	74,6	39,9
Hazar Havzası İspatlanmış	7,4		6,8
Hazar Havzası Muhtemel	9		

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 4: Hazar Havzasının Doğal Gaz Rezervleri 2010 (trilyon metreküp)

Ülke	İspatlanmış	Muhtemel	Toplam
Azerbaycan	1,3	1	2,3
Kazakistan	1,8	2,5	4,3
Türkmenistan	8	4,5	12,5
Özbekistan	1,6	1	2,6
Toplam	12,7	9	21,7

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 4'e göre, bölgede en çok doğal gaz rezervine sahip ülke, Türkmenistan'dır. Türkmenistan, 8 Tmk doğal gaz rezervine sahiptir. 1,8 Tmk doğal gaz rezervi ile Kazakistan ve 1,6 Tmk rezervle Özbekistan, Türkmenistan'ı takip etmektedir. Azerbaycan'ın doğal gaz rezervi, 1,3 Tmk'tür. Bölgede ispatlanmış doğal gaz rezervi, 12,7 Tmk ve muhtemel rezerv ise, 9 Tmk'dir. Toplam rezerv miktarı ise, 21,7 Tmk'dir.

Tablo 5: Hazar Havzasının Petrol Rezervleri (milyar varil)

Ülke	İspatlanmış	Muhtemel	Toplam
Azerbaycan	7	32	44,5
Kazakistan	39,8	92	131,8
Türkmenistan	0,6	38	38,6
Özbekistan	0,6	2	2,6
Toplam	48	168	216

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> ve U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 5'e bakıldığında, 39,8 milyar varil petrol rezerviyle, bölgede en çok rezerve sahip ülke, Kazakistan'dır. Azerbaycan ve Türkmenistan, bu ülkeyi takip etmektedir. Özbekistan'ın petrol rezervleri ise, bölge genelinde ciddi boyutta görünmemektedir.

1.2. Türkiye'nin Enerji Politikasına Genel Bakış

Günümüzde enerji güvenliği konusu, Türk dış politikası için temel konulardan birisini oluşturmaktadır. BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu'na göre Türkiye'de 2010 yılında 28,7 milyon ton petrol tüketilirken, 39 milyar metreküp doğalgaz tüketildi. 2009 yılına göre %1,7 oranında artış petrolde, %9,2 artış ise doğalgazda oldu. Bu oranlarla Türkiye petrolde dünyadaki toplam tüketimin %0,9'unu gerçekleştirirken, doğalgazda ise dünyadaki tüketimin %1,2'sine sahip olmuştur (BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu, 2011).

Türkiye'de 2010 yılında birincil enerji arzı 109,2 milyon TEP (ton eşdeğeri petrol) olarak gerçekleşmiştir. Birincil enerji arzının 32,4 milyon TEP'lik kısmı ise yerli üretimle karşılanmıştır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012). Türk karar vericileri, bu rakamı karşılamada, yerel kaynakların oranından endişe duymaktadır. Bu nedenle, Türkiye, acilen ve vakit kaybetmeden, enerji kaynaklarını tür ve ülke temelinde çeşitlendirmek ve Türk pazarına makul fiyatlarla kesintisiz bir enerji akışını güvence altına almak zorundadır. Bu durumdan ötürü, Türk karar vericileri, enerji konusunu, dış politikanın ve ulusal güvenliğin öncelikli sorunu olarak kabul etmektedirler (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bütçe Sunumu, 2005).

Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde geçen 10 yıllık dönem içerisinde enerji talep artışının en hızlı gerçekleştiği ülke durumundadır. Aynı şekilde ülkemiz, dünyada 2002 yılından bu yana elektrik ve doğalgazda Çin'den sonra en fazla talep artış hızına sahip ikinci büyük ekonomisi olma özelliğini taşımaktadır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012). Diğer bir taraftan Türkiye oldukça avantajlı bir coğrafyada yer almaktadır. Ülkemizin Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Orta Asya gibi dünyanın ispatlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerince zengin kaynak ülkelere coğrafi olarak yakın bir konumda bulunması, kaynak ülkeler ile tüketici ülkeler arasında doğal bir köprü oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye, enerji kaynaklarının ve taşıma güzergahlarının çeşitlendirilmesini sağlamaya yönelik projelerde önemli bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012).

Gelecek 20 yıl içerisinde yaklaşık % 40 oranında artması beklenen dünya enerji tüketiminin büyük bir bölümünün içinde bulunduğumuz bölgeden karşılanması öngörülmektedir. Aynı zamanda dünya petrol rezervlerinin % 65'i ve doğalgaz rezervlerinin ise %71'inin Türkiye'yi çevreleyen Hazar Havzası ve Ortadoğu ile Rusya Federasyonu'nda bulunması da Türkiye'yi, gerek coğrafi, gerekse jeopolitik konumu açısından güçlendirmektedir. Ortadoğu ve Orta Asya'nın üretiminin dünya pazarlarına ulaşmasında ise Türkiye hem bir köprü hem de bir terminal olma özelliği taşımaktadır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012).

Enerji ihtiyacının ve jeostratejik konumunun teşvikiyle, Türkiye'nin enerji politikasının temel öncelikleri; yerli kaynaklara öncelik vermek, kaynak çeşitliliğini sağlamak, enerji verimliliğini arttırmak, serbest piyasa koşullarına tam işlerlik kazandırmak ve bu sayede yatırım ortamının iyileşmesini sağlamak, petrol ve doğalgaz alanlarında kaynak çeşitliliğini sağlamak, ithalattan kaynaklanan riskleri azaltacak tedbirleri almak, jeostratejik konumumuzu etkin kullanarak, enerji alanında bölgesel işbirliği süreçleri çerçevesinde ülkemizi enerji koridoru ve terminali haline getirmek, tabii kaynaklarımızın ülke ekonomisine katkısını arttırmak, maliyet, zaman ve miktar yönlerinden enerjiyi tüketiciler için erişilebilir kılmaktır (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, 2012).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, jeostratejik konumundan, Orta Asya devletleri ile tarihsel, kültürel ve siyasi bağlarının sonucu kurduğu yakın ilişkilerden ve Avrupa Birliği ile sürdürdüğü tam üyelik müzakerelerine dayanarak, Türkiye, kendisini bölgenin enerji koridoru ve Doğu Akdeniz bölgesinin enerji terminali olarak görmektedir (İpek, 2006: 1-17).

Sonuçta, Türkiye, dünya enerji sektörünün, yeni, önemli ve etkili aktörü olmayı planlamaktadır. Çünkü uluslararası petrol ve doğal gaz boru hatlarının inşası sonucunda, 2012 yılında, dünya enerji kaynaklarının % 6 ila 7'si, Türkiye toprakları üzerinden dünya pazarına

akacaktır ve Ceyhan, Doğu Akdeniz bölgesinin enerji merkezi ve petrol çıkış terminali olacaktır. Aynı zamanda, Türkiye, Norveç, Rusya ve Cezayir'in ardından, Avrupa'ya enerji sağlayan dördüncü ana damarı haline gelecektir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bütçe Sunuş Konuşması, 2009; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2007; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2006).

Bu düşünce yapısından ötürü, Türkiye, uluslararası petrol boru hatlarının inşasını hararetle desteklemektedir. Çünkü bu boru hatları, Türkiye'nin dünya enerji sektöründeki ve dünya politikasındaki konumunu güçlendirecektir.

Günümüzde Türkiye, aşağıda belirtilen uluslararası boru hatlarının inşasına ve geliştirilmesine odaklanmıştır:

1. Bakü – Tiflis – Ceyhan petrol boru hattı,
2. Samsun – Ceyhan petrol boru hattı,
3. Hazar geçişli doğal gaz boru hattı,
4. Bakü – Tiflis – Erzurum doğal gaz boru hattı,
5. Güney Avrupa doğal gaz zinciri projesi,
6. Arap doğal gaz boru hattı,
7. Irak'ın doğal gaz kaynaklarının uluslararası piyasalara sunulması (Botaş, 2009).

Bu düşünceler ışığında, Güney Kafkasya Türkiye'nin enerji politikalarında çok özel bir yer işgal etmektedir. Çünkü bölge, doğu-batı ve kuzey-güney enerji koridorlarının kavşağında yer almakta olup, Soğuk Savaş sonrası dönemde inşa edilmesi düşünülen enerji ve taşımacılık güzergâhlarının merkezindedir. Türkiye, bölgede, istikrarı, barışı ve refahı görmek istemektedir. Bu nedenle, Türk karar vericileri, uluslararası petrol boru hatlarının, bölgeye doğrudan, somut ve etkin bir şekilde tesir edeceğini düşünmektedir. Çünkü bu projeler, bölgesel istikrarı ve ekonomik kalkınmayı sağlarken; bölge devletleri arasında oluşacak karşılıklı bağımlılık, bölge devletlerini, sorunlarına barışçıl yöntemlerle çözüm bulma konusunda teşvik edecektir. Orta Asya bölgesi de, enerji politikasında öncelikli konuma sahiptir. Türk siyasetçilere göre, bölge kaynakları, dünya enerji açığının karşılanması için alternatif oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2009).

Ancak Türkiye'nin enerji politikasının önünde bazı engeller bulunmaktadır. Öncelikle, büyük devletlerarasında yaşanan jeostratejik rekabet, bu projelerin zaman geçirmeden inşası konusunu engellemektedir. Örneğin, ABD, İran'ın enerji kaynaklarını dünya pazarına aktaracak boru hatları projelerine karşı çıkmakta ve/veya İranlı firmaların ortak olduğu projelere mali destek verilmesini engellemektedir. Aynı şekilde, Rusya'da doğu-batı enerji koridorunun gerçekleşmemesi için çaba göstermektedir (Bilgin, 2005).

İkinci olarak, boru hatlarının güvenliği konusu da, halen bir sorun olarak ortada bulunmaktadır. Örneğin, Güneydoğu Anadolu bölgesi, PKK'nın terörist eylemlerinden ötürü, halen güvenli değildir. Dağlık – Karabağ sorunu nedeniyle, Güney Kafkasya'da, Azeriler ile Ermeniler arasında çatışma ortamı bulunmaktadır. Güney Osetya sorunu ve Rusya'nın müdahaleleri de, bu örnekleri çoğaltmaktadır (İpek, 2006: 1-17).

Üçüncü olarak, projeler, ciddi ve ağır mali yükümlülükler içermektedir. Her ne kadar bölge enerji sektörünün ticari hacmi 5 ila 6 trilyon dolar olarak karşımıza çıksa da, yine de projelerin hayata geçirilmesi konusunda, birden fazla şirketin, işbirliği yapması gerekmektedir. Bu durumda, ticari ortakların ve devletlerin, bir metin üzerinde anlaşması zaman almakta ve bu da nihai belgenin imzalanmasını geciktirmektedir. Örnek olarak,

Nabucco projesi verilebilir. Halen daha taraflar, anlaşmanın son hali üzerinde uzlaşmaya varmaya çalışmaktadır.⁶

1.3. Avrupa Birliği'nin Enerji Politikasına Genel Bakış

Avrupa Birliği, 450 milyonluk nüfusuyla, dünyada önemli bir enerji pazarıdır ve her geçen yıl Birliğin enerji kaynaklarına ihtiyacı artmaktadır.⁷ Önümüzdeki 20 ila 30 yıl içerisinde, Birliğin enerji ihtiyacının % 70'inin, ithal kaynaklarla karşılanması beklenmektedir. Günümüzde ise, Birliğin dış kaynağa bağlılık oranı, % 50'dir. Enerji ihtiyacının büyük bir kısmını, Rusya, Norveç ve Cezayir'den karşılayan Birliğin doğal gaz ithalatının, önümüzdeki 25 yıl içerisinde, % 80 oranında artması beklenmektedir (Avrupa Birliği, 2008).

Tablo 6: Birliğin Petrol ve Doğalgaz Tüketimi (2004)

İthal edilen ülke	Doğal gazda payı (%)	Petrolde payı (%)
Rusya	24	27
Norveç	13	16
Orta Doğu		19
Cezayir	10	
Kuzey Afrika		12
Yerel Üretim	46	21
Diğer Bölgeler	7	5

Kaynak: Avrupa Birliği, "An external policy to serve Europe's energy interests", S160/06.

Artan enerji ihtiyacından ötürü, Birlik yetkilileri için, enerji güvenliği, sürdürülebilir kalkınma ve rekabet kavramları arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır ki bu kavramlar, Avrupa halkının yaşamının temel direklerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda, enerji kaynaklarına kesintisiz erişim anlamına gelen enerji güvenliği ise, Avrupa halkı için hayati önem arz etmektedir ve bu nedenle Birlik, enerji kaynaklarının çeşidini ve ithal ettiği ülkelerin sayısını arttırmak zorundadır.

Dış enerji güvenliğini sağlamlaştırmak amacıyla, Birlik, aşağıdaki hedefleri benimsemiştir:

1. Üçüncü ülkeler ile enerji alanında işbirliğini sağlayarak, enerji sektöründe şeffaflığı ve iyi yönetimi geliştirmek,
2. Üretici ülkelerin üretim ve ihracat kapasitelerini arttırmalarına ve üretici ile transit ülkeler arasında enerji taşımacılık altyapısının güncellenmesine ve geliştirilmesine yardımcı olmak,
3. Üçüncü ülkelerde Avrupalı firmaların yatırım yapmalarını teşvik etmek,
4. Üretici ülke temelli olarak enerji ithalatını çeşitlendirmek.

Bu bağlamda, Birlik üyeleri için, Hazar bölgesi ve Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa pazarına kesintisiz olarak sunulması amacıyla inşası planlanan doğu-batı enerji koridoru hayati önem arz etmektedir. İkili düzeyde, Birlik, yukarıdaki hedeflerini hayata geçirmek için, şu adımları atmayı planladı:

1. Rusya ile enerji alanındaki karşılıklı bağımlılığı muhafaza etmek,
2. Norveç ile stratejik ortaklığı sürdürmek,

⁶Bölgedeki petrol ve doğal gaz kanıtlanmış ve muhtemel rezervleri, dünya piyasalarındaki değerleri üzerinden hesaplanınca, metindeki rakama ulaşmak mümkündür. Detaylı bilgi için bakınız: Ertan Efeğil ve Elif Hatun Kılıçbeyli, *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2003.

⁷Dünya genelinde enerjiye talebin, 2030 yılında yaklaşık % 60 ve küresel petrol talebinin ise, her yıl % 1,6 oranında artması beklenmektedir. Detaylı bilgi için bakınız: Avrupa Birliği, "An external policy to serve Europe's energy interests", s.160/06.

3. Türkiye'nin enerji merkezi haline gelmesine yardımcı olmak,
4. Ukrayna ile imzaladığı Karşılıklı Anlaşım Muhtırası'nı hayata geçirmek,
5. Kuzey ve Kıta Afrika, Kafkasya, Hazar Havzası, Orta Asya, Orta Doğu, Körfez ve Latin Amerika ülkeleri ile enerji alanda karşılıklı işbirliğini geliştirmek ve
6. Küresel enerji sorunlarına ilişkin ortak tutum belirlemek amacıyla, enerji tüketen ABD, Japonya, Çin ve Hindistan gibi ülkeler ile karşılıklı diyalogu ve işbirliğini geliştirmek.

Bu amaçlar doğrultusunda, Avrupa Birliği, aşağıda belirtilen ve hayata geçirmeye gayret ettiği projeleri, kendi enerji güvenliği için öncelikli konular olarak görmektedir:

1. Baltık bölgesine ilişkin enerji planını geliştirmek,
2. Hazar ve Orta Doğu kaynaklarını Birliğe aktaracak Güney Gaz Koridoru'nu hayata geçirmek,
3. Akdeniz enerji hattını tamamlamak,
4. Merkezi, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Birlik arasındaki Kuzey – Güney gaz ve elektrik hattını geliştirmek ve
5. Kuzey Denizi sahası için yeni projeler hazırlamak.⁸

Türkiye ve Avrupa Birliği örneklerinde de görüldüğü gibi, enerji kaynakları, giderek artan şekilde dünya politikasının öncelikli konularından birisini oluşturmaktadır. Çünkü önümüzdeki 15 yıl içerisinde dünya genelinde enerji tüketiminin % 60 oranında artış göstermesi beklenmektedir.

1.4. Bölgede Faaliyet Gösteren Uluslar Arası Petrol Şirketlerinin Durumunun Analizi

İkinci ve üçüncü sorulara cevap verebilmek için, aslında uluslar arası petrol şirketlerinin bölgedeki faaliyetlerini incelemek gerekir.

Tablo 7: Bölgelere Göre Uluslararası Petrol Şirketlerinin Dağılımı

Bölge	Firma Sayısı	Yüzdesi (%)
Avrasya	14	13,2
Avrupa	35	33
Orta Doğu	6	5,6
Kuzey Amerika	26	24,5
Asya	8	7,5
Latin Amerika	1	0,9
Bilinmeyen	12	11,3
Toplam	106	100

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> , U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov>, Mert Bilgin, (2005). *Avrasya Enerji Savaşları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

⁸ Avrupa Birliği, "An external policy to serve Europe's energy interests", age.

Tablo 7'ye göre, yaklaşık 25 uluslar arası projede, 106 uluslar arası petrol şirketi yer almaktadır. Bu firmalardan 26'sı, Kuzey Amerika; 35'i de, Avrupa menşelidir. Batılı firmaların toplam firmalara göre oranı, % 57,5'tir. Yerel firmaların (Rus, Türkmen, Kazak ve Azeri menşeli) sayısı, sadece 14'tür ve bu firmaların genele oranı, % 13,2'dir. 6 Ortadoğu, 8 Asya ve 1 Latin Amerika kökenli firmada, bölgede faaliyet göstermektedir.

Tablo 8: Firmaların, projelerin hisselerinin % 50 ve fazlasına sahip olma durumları

Ülke	Proje Sayısı	%
Rusya	4	18,18
ABD	16	72,72
Çin	1	4,54
Japonya	1	4,54
Toplam	22	100,00

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 8 incelendiğinde, 22 proje arasında, Rus firmalarının, sadece 4 projede, % 50 ve üzeri hisseye sahip olduğu görülmektedir. Fakat % 72'lik oranıyla Amerikalı firmalar, bölgedeki 16 uluslar arası projede yegâne karar verici konumdadırlar. Sadece iki projede, Çin ve Japon firmaları, karar verici konumda görünmektedir.

Tablo 9: Batılı firmaların yer aldığı proje sayıları

	Proje Sayısı	%
Batılı	21	84,00
Batılı Olmayan	4	16,00
Toplam	25	100,00

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011 <http://www.bp.com> , U.S. Energy Information Administration (EIA) <http://www.eia.gov> kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Firmaları, Batılı ve Batılı – olmayan diye iki gruba ayırdığımızda, karşımıza şu sonuç çıkmaktadır: Batılı firmalar, uluslar arası projelere, ağırlıklı olarak hâkim konumdadır. Batılı firmalar, 25 projenin 21'inde ticari hisseye sahip iken; Batılı olmayan firmaların dâhil olduğu proje sayısı ise, sadece 4'tür. Bu durumda Batılı firmaların oranı % 84 iken; Batılı olmayanların oranı ise, sadece % 16'dır.

Tablo 10: Menşei Ülkelerine Göre Firmaların Projelerdeki Durumu

Ülke	Sayı	Oran
Rusya	8	7,2
Kazakistan	2	1,8
ABD	19	17,1
Türkmenistan	1	0,9
Azerbaycan	24	21,6
Türkiye	5	4,5
İtalya	4	3,6
İngiltere	13	13
Hollanda	1	0,9
Japonya	6	5,4
Norveç	4	3,6
Fransa	4	3,6
Çin	2	1,8
Kanada	7	6,3
Suudi Arabistan	1	0,9
Güney Kıbrıs	2	1,8
Birleşik Arap Emirlikleri	1	0,9
Hindistan	1	0,9
Portekiz	1	0,9
İspanya	1	0,9
Danimarka	1	0,9
Slovakya	1	0,9
Çek Cumhuriyeti	1	0,9
İran	2	1,8
Macaristan	1	0,9
Almanya	4	3,6
Toplam	110	100,00

Toplam proje sayısı, 30'dur.

Tablo 10'a bakıldığında, incelenen 30 uluslar arası projede, 110 uluslar arası petrol şirketi yer almaktadır. Bu projelerin 24'ünde, Azeri firmalarının hisse sahibi olması, yine de ABD menşeli firmaların üstünlüğünü engellemektedir. Çünkü yaklaşık 14 uluslar arası projede, ABD'li firmalar hisse sahibidir ve bu durumda ABD'li firmaların oranı % 17,1'dir. Bu

projelerde, 13 İngiliz firması faaliyet göstermektedir. İngiltere'den sonra, Rus firmaları, 8 projede yer almakta olup, bu nedenle % 7,2 oranına sahiptir. Hollandalı, İtalyan, Fransız ve Norveç menşeli firmalar, İngiliz ve Rus firmalarını takip etmektedir.

Tablo 11: Bölgede faaliyet gösteren firmaların bölge temelli dağılımı

Bölge	Ülke	Firma Sayısı
Ortadoğu	Suudi Arabistan	2
	İran	1
	Umman	1
	Katar	1
	Birleşik Arap Emirlikleri	1
Avrupa	Norveç	1
	İspanya	1
	İngiltere	14
	Hollanda	1
	Fransa	2
	Almanya	5
	Türkiye	2
	İtalya	2
	Güney Kıbrıs	2
	Çek Cumhuriyeti	1
	Macaristan	1
	Danimarka	1
	Slovakya	1
	Portekiz	1
Latin Amerika	Arjantin	1
Kuzey Amerika	Kanada	7
	ABD	18
Asya	Japonya	8
	Çin	1
	Hindistan	1
	Malezya	1
Avrasya	Türkmenistan	2
	Azerbaycan	1
	Kazakistan	6
	Rusya	6

Tablo 11'e göre, sadece Orta Doğu menşeli 6 firma bölge enerji sektöründe hizmet vermektedir. Ancak 35 Avrupalı ve 26 Kuzey Amerikalı şirket, uluslararası enerji projelerinde yer almaktadır. 15 yerel ve Rus firması, bölgede petrol ve doğal gaz araştırması yapmaktadır. Sadece 1 Çin menşeli firma, bölgede faaliyet göstermektedir. Sonuçta 93 firmanın % 65'i, Kuzey Amerikalı ve Avrupalı firmalardan oluşmaktadır.

Sonuç:

Yukarıdaki açıklamaların ışığında, aşağıdaki sonuçlara ulaşmamız mümkündür.

Öncelikle, ispatlanmış ve muhtemel petrol ve doğal gaz rezervleri birlikte düşünüldüğünde, Orta Asya bölgesi, dünya enerji sektörü açısından oldukça stratejik öneme sahiptir ve önümüzdeki dönemde bölge kaynakları, dünya enerji talebini karşılamada ciddi düzeyde katkıda bulunacaktır. İstatistikî verilere göre, 15 yıl içerisinde, dünya enerji talebi, % 60 oranında artacaktır. OPEC üyeleri, Rusya ve Kuzey Denizi sahası, yakın gelecekteki enerji talebini karşılayacak yeterli düzeyde üretim yapamayacaktır. Bu durumda, dünya genelinde enerji arzı açığı ortaya çıkabilecek, petrol ve doğal gaz fiyatlarında artış görülebilecek ve sonuçta dünya genelinde bütçe açıkları yaşanabilecektir. Bu durum, öncelikle ekonomik, ardından da sosyal sorunlara neden olabilecektir. Bu da, birçok ülkede, siyasi sorunların yaşanmasına yol açabilecektir. Bu durumun ortaya çıkmasına engel olmak için, Hazar havzası, alternatif enerji kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 12: Hazar Bölgesinin Petrol Üretimi (milyon ton)

Ülke	2001	2010	Oran %
Azerbaycan	15,0	50,9	1,3
Kazakistan	40,1	81,6	2,1
Türkmenistan	8,0	10,7	0,3
Özbekistan	7,2	3,7	0,1
Toplam	70,3	146,9	3,8

Tablo 13: Doğal Gaz Üretim Düzeyleri (milyon ton petrole eşdeğer)

Ülke	2001	2010	Oran %
Azerbaycan	4,5	13,6	0,5
Kazakistan	9,5	30,3	1,1
Türkmenistan	41,8	38,1	1,3
Özbekistan	46,8	53,2	1,8
Toplam	102,6	135,2	4,7

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy Full Report 2011
<http://www.bp.com>, (Erişim Tarihi: 30.01.2012).

Tablo 12 ve 13 değerlendirildiğinde, yukarıdaki varsayım daha fazla güçlenmektedir. Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, 2001 yılında, dünya enerji sektörüne, 102,6 doğalgaz üretim düzeyi gerçekleştirirken, bu miktar 2010 yılında 135,2'ye yükseldi. Aynı şekilde toplam 70,3 milyon ton petrol 2001 yılında, toplam 146,9 milyon ton petrol ise 2010 yılında üretildi.

İkinci olarak, herhangi bir büyük devletin, bölge ülkelerini ve/veya bölge kaynaklarını kendi hâkimiyeti altına tek başına veya grup halinde alması mümkün değildir. Çünkü bölge, bu devletlerin mali, askeri ve teknik anlamda kapasitelerinin çok üzerinde yeraltı kaynaklarına sahiptir ve birçok bölge devleti – Avrupa Birliği, Güney Asya, Çin gibi – kendi iç enerji ihtiyaçlarını gidermek için bölge kaynaklarını kesintisiz ve başka devletten izin almaksızın ithal etmek istemektedirler. Aynı zamanda, bölge devletleri, hem doğu–batı hem de kuzey–

güney enerji nakil hatları üzerinden, birçok devlete yeraltı kaynaklarını ihraç etmek istemektedirler. Çok sayıda uluslar arası projelerin hayata geçirilmesi girişimlerinden ötürü, Batılı ve Rus firmaların tek başlarına ve kendi öz kaynaklarına dayanarak bu projeleri üstlenmeleri veya diğer ifadeyle ortaklık kurmadan işi yüklenmeleri mümkün görünmemektedir. Çünkü yeterli mali ve teknik kapasiteleri bulunmamaktadır.⁹ Bu nedenle, büyük petrol şirketleri, ticari faaliyetlerini garanti altına almak için diğer firmalar ile ticari ortaklıklar kurmak zorundadır. Aynı zamanda, petrol şirketleri gibi, yetersiz kapasitelerinden ötürü, Batılı ve Rus devletlerinin de, bölge kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmaları olası değildir. Aynen petrol şirketleri gibi, bu devletlerde, bölge kaynaklarından faydalanabilmek için, diğer devletler ile işbirliği yapmak zorundadır.

Üçüncü olarak, yukarıdaki nedenlerden ötürü, Rusya'nın bölge üzerinde hâkimiyet kurması veya eski hâkimiyetini yeniden inşa etmesi zor görünmektedir. Bu nedenle, bölge devletlerinin, herhangi bir devletin kontrolü olmaksızın ve önümüzdeki dönemde serbestçe hareket etmeleri ve kendi çıkarları doğrultusunda dış politika hedefleri gütmeleri mümkün görünmektedir.

Dördüncü olarak, bölge ve bölge-dışı devletler, Orta Asya bölgesine ilişkin olarak daha gerçekçi ve daha rasyonel politikalar gütmek zorundadır. Diğer bir ifadeyle, bu devletler, ideolojik yaklaşımlardan uzak, karşılıklı çıkara dayalı, işbirliğini ve ticari kaygıları daha fazla gözeten, stratejik ve yayılmacı emellerden arındırılmış politikalar izlemek zorundadır.

Sonuç olarak, bölge kaynakları, dünya enerji sektörü açısından, hayati stratejik öneme sahiptir. Çünkü her geçen yıl dünya enerji talebi, yıllık % 8 oranında artış göstermektedir. Ancak küresel üretim, aynı oranda artmamaktadır. Diğer taraftan, tarihsel ilişkilerine dayanarak, Rusya'nın bölge üzerinde hâkimiyet kurması gerçekçi görünmemektedir. Batılı petrol şirketlerinin, bölge enerji sektöründe ağırlıklı olarak etkin oldukları görülmektedir. Yine de bu şirketler, doğru meslektaşları ile işbirliği yapmak zorundadır. Batılı, Rus, Çin ve diğer petrol şirketleri, güçlü devletlerin yapmak zorunda oldukları gibi, işbirliği içerisinde hareket etmek zorundadır. Aksi takdirde, jeostratejik rekabet uluslararası enerji nakil projelerinin hayata geçirilmesini geciktirecektir ki dünya genelindeki enerji açığını kapatmak için bu projelerin en kısa sürede tamamlanması gerekmektedir.

---

⁹ Örneğin, Mavi Akım projesine ilişkin olarak, Rusa Gazprom firması, projeyi hayata geçirebilmek için, Alman ve İtalyan bankalarının mali desteğini talep etmek zorunda kalmıştır. Aksi takdirde, bu projenin sadece Rus teknolojisi ve mali kaynakları ile hayata geçirilmesi mümkün görünmüyordu. Zaten uzun bir süre Gazprom şirketi, uluslar arası mali piyasalardan finansal destek aradı.

Ek 1: Bölgede Faaliyet Gösteren Firmaların İsimleri ve Menşeleri

Firma İsmi	Menşei Ülke	Bölge
Delta	Suudi Arabistan	Ortadoğu
Statoil	Norveç	Avrupa
Alberta Energy	Kanada	Kuzey Amerika
Japex	Japonya	Asya
Inpex	Japonya	Asya
Teikoku	Japonya	Asya
Itochu	Japonya	Asya
Mitsui	Japonya	Asya
Repsol	İspanya	Avrupa
British Petroleum	İngiltere	Avrupa
Royal/Dutch Shell	İngiltere/Hollanda	Avrupa
Chevron	ABD	Kuzey Amerika
TotalFinaElf	Fransa	Avrupa
OIEC	İran	Ortadoğu
Wintershall	Almanya	Avrupa
Amerada Hess	ABD	Kuzey Amerika
Devon Energy	ABD	Kuzey Amerika
Turkmenneft	Türkmenistan	Avrasya
Shell	İngiltere	Avrupa
Turkmengaz	Türkmenistan	Avrasya
Bridas	Arjantin	Güney Amerika
Amlon Şirketi	İngiltere	Avrupa
Snow Leopard Resources	Kanada	Kuzey Amerika
Snow Leopard International	Kanada	Kuzey Amerika
Exxon-Mobil	ABD	Kuzey Amerika
Lasmo	İngiltere	Avrupa
Burner Energy	İngiltere	Avrupa
Mepti	ABD	Kuzey Amerika
Oman Oil	Umman	Ortadoğu
Partex	Portekiz	Avrupa
BP Amoco	İngiltere	Avrupa
TPAO	Türkiye	Avrupa
China Nat. Pet. Comp.	Çin	Asya
ONGC	Hindistan	Asya
Enterprise	İngiltere	Avrupa
JIT	Japonya-Endonezya	Asya
First International Oil Corp.	ABD	Kuzey Amerika
Ayraumunaiga Geologia	Kazakistan	Avrasya
IPI	ABD	Kuzey Amerika
Kust Holding	----	-----
Oryx	ABD	Kuzey Amerika
Veba Oil	Almanya	Avrupa
Mobil	ABD	Kuzey Amerika
Japan Petroleum	Japonya	Asya
Sumitomoto	Japonya	Asya
Rosneft	Rusya	Avrasya
Itera	Rusya	Avrasya
Kazakhoil	Kazakistan	Avrasya
Philips Petrol	Hollanda	Avrupa
Falcon Energy Overseas	-----	-----
ENI	İtalya	Avrupa
British Gas	İngiltere	Avrupa
KazMunay Gas	Kazakistan	Avrasya
Lokarco (Lukoil – Arco)	Rusya - ABD	Avrasya/Kuzey Amerika
Texaco	ABD	Kuzey Amerika
Elf AG	Fransa	Avrupa

Potential Oil	-----	-----
Suudi Nimir Petrol	Suudi Arabistan	Ortadoğu
Nations Energy Company	-----	-----
Maersk	Danimarka	Avrupa
Veba Oil and Gas	-----	-----
Atlantic Caspian Resources	İngiltere	Avrupa
EEG	Almanya	Avrupa
IFC	-----	-----
Preussag Gmbh	Almanya	Avrupa
Nafta	Slovakya	Avrupa
Oryx	-----	-----
Kazakturkmunai	Kazakistan	Avrasya
TEPCO LLC	Türkiye/İngiltere	Avrupa
Nations Petroleum	-----	-----
SOCAR	Azerbaycan	Avrasya
Caspian Energy Group	İngiltere	Avrupa
Grunewald	Almanya	Avrupa
Atilla Doğan	Türkiye	Avrupa
Land and General Berhard	-----	-----
RafiOil	-----	-----
Arawak Energy	Kanada	Kuzey Amerika
Russneft	Rusya	Avrasya
BMB	-----	-----
Ramco	ABD	Kuzey Amerika
Amerada Delta – Hess JV	-----	-----
Conoco	ABD	Kuzey Amerika
LukAgip	Rusya/İtalya	Avrasya/Avrupa
Pennzoil	ABD	Kuzey Amerika
Agip	İtalya	Avrupa
Amaco	ABD	Kuzey Amerika
Unocal	ABD	Kuzey Amerika
Prumyslore Stavitelsti	Çek Cumhuriyeti	Avrupa
Seneca Resources	ABD	Kuzey Amerika
Lukoil	Rusya	Avrasya
Matoil	Birleşik Arap Emirlikleri	Ortadoğu
Gender	Güney Kıbrıs	Avrupa
Anglo-Dutch	İngiltere	Avrupa
Vega-D Geophysica	Kanada	Kuzey Amerika
Technoeko	Kanada	Kuzey Amerika
Quest	İngiltere	Avrupa
Mannai	Katar	Ortadoğu
Uzenmunaigaz	Kazakistan	Avrasya
Aktobemunaigaz	Kazakistan	Avrasya
Ceaser Oil	ABD	Kuzey Amerika
Mol Rt	-----	-----
Vegyepszer	Macaristan	Avrupa
Urals Şirk	Güney Kıbrıs	Avrupa
Hurricane	Kanada	Kuzey Amerika
American – Turkish Central Asia	ABD/Türkiye	Avrupa/Kuzey Amerika

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği, *An External Policy to Serve Europe's Energy Interests*, s.160/06.

Avrupa Birliği. (2008), *EU Energy Security and Solidarity Action Plan: 2nd Strategic Review*, Memo/08/703, Brüksel.

Bilgin, Mert, (2005). *Avrasya Enerji Savaşları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

BOTAŞ, Uluslararası Projeler, Erişim Tarihi: Haziran 2009, <http://www.botas.gov.tr/index.asp>.

Dışişleri Bakanlığı. (2009), *Turkey's Energy Strategy*, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-politikasi.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye-Orta Asya Ülkeleri ilişkileri*, Erişim Tarihi: Haziran 2009, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?ede60537-9169-4b35-a43b-1471fc7eaf08>.

Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye'nin Güney Kafkasya Ülkeleriyle İlişkileri*,

Erişim Tarihi: Haziran 2009, <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?f6dc3bbf-8a73-4504-8a32-4f77c75f4809>.

Efegil, Ertan ve Elif Hatun Kılıçbeyli. (2003), *Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2011), Bakan Taner Yıldız'ın 2012 Yılı Bütçesini TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna Sunuş Metni, *2012 Yılı Faaliyet Raporu*, Erişim Tarihi: Ocak 2012,

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2012_plan_ve_butce_komisyonu_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2007), *2006 Yılı Faaliyet Raporu*, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2006_faaliyet_raporu.pdf,

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2007 Yılı Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2007_faaliyet_raporu.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2007 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2007_butce_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2005 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2005_butce_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2006 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2006_butce_konusmasi.pdf.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bakan Hilmi Güler'in 2009 Yılı Bütçesini TBMM Genel Kuruluna Sunuş Konuşması, Erişim Tarihi: Haziran 2009, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2009_butce_konusmasi.pdf.

http://europa.eu/index_en.htm

<http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject>.

İpek, Pınar. (2006), *The Aftermath of Baku – Tbilisi – Ceyhan Pipeline: Challenges Ahead for Turkey*, *Perceptions*, Bahar, 1-17.

Özalp, Necdet. (2004), *Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu*, *Panorama Dergisi*, Sayı.1.

Winrow, Gareth m. (2005). Energy Security in The Black Sea: Caspian Region, *Perceptions*, Güz, 85-98.

www.bp.com/statisticalreview.

www.eia.doe.gov/emeu/cabs.

www.petform.org.tr

Yüce, Çağrı Kürşat. (2006), *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

YAZIM KURALLARI

1. Dergi, Kastamonu Üniversitesi'nin, bilimsel içerikli-hakemli yayınıdır. 6 ayda bir olmak üzere yılda iki kez (Mayıs-Kasım) yayınlanır. Dergide "İşletme", "Ekonomi", "Maliye", "Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi", "Uluslararası İlişkiler" ve editör değerlendirmesi sonucu uygun bulunan sosyal bilimlerin diğer alanlarında yapılmış araştırmalara yer verilir.
2. Dergide yayınlanacak eserlerin daha önce hiçbir bilimsel dergide yayınlanmamış olması zorunludur. Yalnızca telif hakkı olmayan bilimsel kongre/sempozyum/konferans vb. faaliyetlerde sunulmuş bildiriler, belirtilmek koşulu ile sunulabilir.
3. Dergide makale yazım dili Türkçe ya da İngilizcedir.
4. Dergiye makale göndermek için posta ve elektronik posta yoluyla aşağıdaki belgelerin dergi editörlüğüne ulaştırılması gereklidir.İlgili evraklar editörlüğe ulaştıktan sonra sorumlu yazarın elektronik posta adresine makalenin takibi açısından bir takip numarası gönderilecektir. **NOT:** Birden çok yazarın bulunması halinde **sorumlu yazarın** ad-soyad-elektronik posta adresi- cep telefonu ve posta adresinin açık biçimde belirtilmesi gereklidir. Dergi ile yazarlar arasındaki iletişim sorumlu yazarın iletişim adresleri üzerinden yapılacaktır.

Başvuru esnasında dergi editörlüğü posta adresine gönderilecek belgeler:	Başvuru esnasında editörlük elektronik posta adresine (serkan.dilek@gmail.com) gönderilecek belgeler:
a. Başvuru dilekçesi (ıslak imzalı)	a. Makalenin PDF formatında yazar veya yazarlarının kimliklerinin ve iletişim adreslerinin açık biçimde belirtildiği kopyası. b. Makalenin PDF formatında yazar ve yazarların kimliklerinin belirtilmediği, yazar kimliklerini belli edecek herhangi bir yazı veya ekin bulunmadığı kopyası

5. **DEĞERLENDİRME SÜRECİ:** Gönderilen eserler önce editör incelemesinden geçecektir. Editör incelemesinden geçen eserler editörlük tarafından makalenin alanında uzmanı olan en az iki hakeme gönderilecektir. Editörün makaleyi hakemlere göndermeden reddetme hakkı bulunmaktadır. Hakemlerden gelen raporların sonucuna göre editör ve yayın kurulu bir hakeme daha makaleyi gönderebilir. Dergi editörü ve yayın kurulu hakemlerden gelen raporları da göz önüne alarak makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına, yazarlar tarafından düzeltmeye ihtiyaç duyulup duyulmayacağına karar verir. Yayınlama kararı çıkan makaleler dil bakımından incelemeye tabi tutulmak üzere bir hakeme daha gönderilir. Editör kararı ile birlikte hakem raporları (hakem kimlikleri saklı tutulmak kaydıyla) sorumlu yazarın elektronik postasına gönderilir. Düzeltme veya yayınlanma kararı çıkan makaleler için yazar(yazarlar) dergi editörlüğünün posta ve elektronik posta adresine aşağıdaki belgeleri göndermelidir.

Yayın aşamasında dergi editörlüğü posta adresine gönderilecek belgeler:	serkan.dilek@gmail.com elektronik posta adresine gönderilecek belgeler:
Her yazar tarafından imzalanmış yayın hakları formu	Her yazar tarafından imzalanmış yayın hakları formunun taranmış kopyası
Hakem raporlarına göre düzeltilmiş makalenin son halinin PDF ve Word formatlı kopyasını içeren 1 adet CD.	Hakem raporlarına göre düzeltilmiş makalenin son halinin PDF ve Word formatlı kopyası (her sayfası paraflanmış ve son sayfası imzalanmış)

Yayın süreci tamamlanan makaleler geliş tarihi esas alınarak yayınlanır.

6. Başvuru dilekçesi ve yayın hakları formu ektedir.

Makalenin Şekil Şartları

Kağıt: Kağıt türü A4 (210*297 mm) olmalıdır. Kağıt boşlukları aşağıdaki gibi olmalıdır.
Alt: 2,5 cm. Üst: 2,5 cm. Sağ: 2,5 cm ve Sol: 2,5 cm. Yazılar iki yana yaslı olarak yazılmalıdır.

Türkçe Başlık: Üstte tüm harfleri büyük, “Times New Roman” yazı tipinde, 16 punto büyüklüğünde, ortalanmış biçimde başlık Türkçe başlık bulunmalıdır. Başlık için paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: 1,5 Satır.

Yazarlar: Türkçe başlığın altında Times New Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklüğünde yazar veya yazarların adı-soyadı bulunmalıdır. Yazar adının sadece ilk harfi büyük, soyadının tüm harfleri büyük olmalıdır. Yazar ad ve soyadları ortalanmış olmalı ve her satırda sadece tek yazarın adı ve soyadı bulunmalıdır. Soyadından sonra dipnot verilmeli ve dipnotta sırayla yazarın ünvanı, kurumu, elektronik posta adresi bulunmalıdır. Sorumlu yazara ait dipnotta kurumdan sonra “S.yazar” ibaresi bulunmalıdır. Yazarlar için paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: 1,5 Satır

Türkçe Özet: Yazar adlarından sonra bir satır boşluk bırakılarak Türkçe özet bulundurulmalıdır. Başlangıçta koyu harflerle, 12 punto büyüklüğünde, Times New Roman yazı tipinde “Özet” yazısı ve sonrasında iki nokta üst üste işareti bulunmalıdır. Türkçe özetle kesinlikle başka bir esere atıfta bulunulmamalıdır. Türkçe özet, 200 kelimeyi geçmemelidir. Yazı tipi “Times New Roman” ve büyüklüğü 12 punto olmalıdır. Özet sonunda satır aralığı vermeden Times New Roman yazı tipinde, koyu harflerle, 12 punto büyüklüğünde “Anahtar Kelimeler” başlığı ve sonrasında iki nokta üst üste işareti bulunmalıdır. Anahtar kelimeler 5 taneyi aşmamalı, Times New Roman yazı tipinde ve 12 punto büyüklüğünde olmalıdır. Türkçe özet kısmının tümünün paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: Tek

JEL Kodu: Türkçe özetin altında çalışmanın ait olduğu bilim alanını veren JEL (Journal Of Economic Literature) kodu, kodları verilmelidir. Bunun için koyu harflerle, Times New Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklüğünde “JEL kodu” başlığı ve sonrasında iki nokta üst üste işareti verilmeli, arkasına ilgili kodlar eklenmelidir. İlgili JEL kodunu bulmak için aşağıdaki linke tıklayınız.

http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php

İngilizce Başlık: JEL kodundan sonra bir satır boşluk vererek 16 punto büyüklüğünde, Times New Roman yazı tipinde, tümü büyük harfle makalenin İngilizce başlığı yazılır. Paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: 1,5 Satır

İngilizce Özet: İngilizce başlıktan sonra bir satır boşluk bırakılarak Times New Roman yazı tipinde 12 punto büyüklüğünde “Abstract” yazısı ve arkasından iki nokta üst üste işareti konur. Daha sonra Times New Roman yazı tipinde 12 punto büyüklüğünde yazılarla çalışmanın İngilizce özeti yazılır. İngilizce özet, 200 kelimeyi geçmemelidir. Özet sonunda satır aralığı vermeden Times New Roman yazı tipinde, koyu harflerle, 12 punto büyüklüğünde “Keywords” başlığı ve sonrasında iki nokta üst üste işareti bulunmalıdır. Anahtar kelimeler 5 taneyi aşmamalı, Times New Roman yazı tipinde ve 12 punto büyüklüğünde olmalıdır. İngilizce özet kısmının tümünün paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: Tek

Metin İçi Başlıklar: Başlıklar Arap sayıları (1,2,3 vb) ile numaralandırılmalıdır. Alt başlıklar ise (1.1, 1.2 vb) biçimde numaralandırılmalıdır. Başlıklar Times New Roman yazı tipinde 14 punto büyüklüğünde ve koyu harflerle olmalıdır. Paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: Tek

Metin: Times New Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklüğünde olmalıdır. Paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: Tek

Kaynak gösterme: Parantez içinde önce yazar soyadı ardından virgöl işareti, yayın yılı ve en son olarak da iki nokta üst üste işareti ve sayfa numarası bulunacaktır. Örneğin; (Dilek, 2010:25).

İki yazar olması durumunda ise iki yazarın soyadı verilmeli, aralarında “ve” olmalıdır. Örneğin; (Dilek ve Top, 2011:150).

Üç veya daha fazla yazarlı çalışmalarda ise ilk yazarın soyadı arkasından “vd.” ibaresi konmalıdır. Örneğin; (Aktaş vd, 2007:200).

Kaynakça: 14 punto büyüklüğünde Times New Roman yazı tipinde, koyu harflerle “Kaynakça” olmalıdır. Altında kaynakları yazarken aşağıdaki kurallar takip edilmelidir.

Sürelî Yayın: Yazar soyadı, virgöl, yazar adı, parantez içinde yayın yılı, virgöl, tırnak işareti içinde yazının başlığı, virgöl, yazının bulunduğu süreli yayın adı, virgöl, yayın numarası, virgöl, sayfa numaraları. Yazar soyadı ve adının ilk harfleri büyük olmalıdır. Ayrıca yazı başlığı ve süreli yayın adının da ilk harfleri büyük olmalıdır. Yazılar Times New Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklüğünde ve aşağıdaki paragraf ayarlarında olmalıdır. Sürelî yayının adı koyu harflerle düzenlenmelidir.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: Tek

Örneğin; Dilek, Serkan (2011), “A New Approach to Two-Sided Markets: A Survey In Kastamonu”, **Journal of Political Economics**, 20, 245-259.

İki yazar olması durumunda iki yazar arasında “ve” olmalıdır.

Örneğin; Aktaş, Yaşar ve Turanlı, Rona (2006), “Urfa Yöresinde Tarım Kümelenmesinin Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme”, **Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16, 160-177.

Üç veya daha fazla yazar olması durumunda yazarların adı ve soyadı arasında noktalı virgöl olacak, sondan önceki yazarın arkasından “ve” ibaresi gelecektir.

Örneğin; Kılıç, Behiç; Ulusoy, Tolga ve Savi, Fatma Zehra (2006), “Kastamonu KOBİ’lerinin Bugünü ve Geleceği”, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12, 85-92.

Kitaplar: Yazar soyadı, virgöl, yazar adı, parantez içinde yayın yılı, virgöl, Kitap adı, virgöl, yayıncı kurum, virgöl, varsa eser numarası, Basım yapılan il.

Kitap adı koyu harflerle yazılmalı.

Örneğin; Dilek, Serkan (2012), **Tüketici Teorisinin Matematiksel Açıklaması**, Beta Yayınları, İst.

İki yazar olması durumunda iki yazar arasında “ve” olmalıdır.

Örneğin; Aktaş, Yaşar ve Akat, Asaf Savaş (2012), **Türkiye’de Tarım Sektörünün Bugünü**, Beta Yayınları, İst.

Üç veya daha fazla yazar olması durumunda yazarların adı ve soyadı arasında noktalı virgöl olacak, sondan önceki yazarın arkasından “ve” ibaresi gelecektir.

Örneğin; Ulusoy, Tolga; Savi, Fatma Zehra ve Benli, Tahir (2009), **Kastamonu İşletmelerinin Analizi**, KATSO yayınları, 23, 250-265.

Konferans ve Toplantılar

Yazar soyadı, virgöl, yazar adı, parantez içinde yayın yılı, virgöl, tırnak işareti içinde yazının başlığı, virgöl, yazının sunulduğu konferansın adı, virgöl, yayın numarası, virgöl, sayfa numaraları.

Örneğin; Dilek, Serkan (2012), “Is setting Up Barriers to Entry Always Profitable for Incumbent Firms”, **8th Strategic Management Conference**, Barselona.

İki yazar olması durumunda iki yazar arasında “ve” olmalıdır.

Örneğin; Aktaş, Yaşar ve Kaptangil, Kaptan (2011), “Kastamonu Civarında Sarımsak Üretimi”, **2. Ulusal Sarımsak Konferansı**, Kastamonu.

Üç veya daha fazla yazar olması durumunda yazarların adı ve soyadı arasında noktalı virgöl olacak, sondan önceki yazarın arkasından “ve” ibaresi gelecektir.

Örneğin; Kandemir, Orhan; Çelik, Yunus ve Dilek, Serkan (2012), “The Factors Affecting Development of Kastamonu”, **7th Economics and Finance Symposium**, Antalya.

Extended Abstract:

Kaynakça kısmından sonra İngilizce olarak makalenin genişletilmiş özetinin yazılması gereklidir. Genişletilmiş özet (Extended Abstract) kısmında çalışmanın amacı, içeriği, sonuç ve tartışmalar kısmının yeterli derecede ayrıntısı verilmeli; yabancı akademisyenlerin çalışma hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olunmalıdır.

Yazılar, Times New Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklüğünde olmalıdır. Paragraf ayarları aşağıdaki gibi olmalıdır.

Önce:6 nk- Sonra:6 nk, Paragraf Aralığı: Tek

**TC.
Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi
Sayı 1. Cilt.1
İçindekiler**

Finansal Entegrasyon Sürecinde Türkiye’de Bankacılık Sektörünün AB Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması Sayfa:5-20
Doç.Dr. Nuray TERZİ

Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve Stratejik Derinliğin Bu Bağlamda İncelenmesi Sayfa: 21-31
Hayati TABAN

Türkiye’de Bakan Yardımcılığı Uygulamasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme Sayfa:33-41
Yrd.Doç.Dr. Battal YILMAZ

Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemine Genel Bakış: Türkiye, Avrupa Birliği ve Uluslararası Petrol Şirketleri Sayfa:43-61
Doç.Dr. Ertan EFEGİL Sibel ÖZSAVAŞ

Yazım Kuralları Sayfa:63